

TOSHKENT
16-17 APREL 2013

ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯ

**ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ—
ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ КОМПЛЕКС
РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ
ЎЗГАРТИРИШ ҲАМДА АҲОЛИ
ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ
ОМИЛИ**

ТОШКЕНТ-2013

TOSHKENT
16-17 APREL 2013

ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯ

**ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ—
ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ КОМПЛЕКС
РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ
ЎЗГАРТИРИШ ҲАМДА АҲОЛИ
ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ
ОМИЛИ**

ТОШКЕНТ — «O'ZBEKISTON» — 2013

УЎК: 323.69 (Ўзбекистон 575.1)

КБК 38.75

3-30

ISBN 978-9943-01-967-6

© “O‘ZBEKISTON”, НМИУ, 2013

**Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Президенти**

**“ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ
КОМПЛЕКС РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ ЎЗГАРТИРИШ
ҲАМДА АҲОЛИ ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ ОМИЛИ”
МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯНИНГ ОЧИЛИШ
МАРОСИМИДАГИ НУТҚ**

Ҳурматли конференция иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Сиз, азиз меҳмонларимиз, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Ислом тараққиёт банки, АСЕАН, ЮНЕСКО каби нуфузли халқаро ташкилотлар, молия институтлари ҳамда бошқа тузилмалар вакиллари, уй-жой қурилиши соҳасидаги йирик компаниялар раҳбарлари ва етакчи мутахассисларни – бугунги конференциянинг барча қатнашчиларини қутлаш, ушбу форумда иштирок этаётганингиз учун ўзимнинг чуқур ҳурматим ва самимий миннатдорлигимни изҳор этиш менга катта мамнуният бағишлайди.

Уй-жой қурилиши соҳаси ўткир ижтимоий муаммоларни ҳал этиш учун улкан аҳамиятга эга экани, қурилиш билан боглиқ кўплаб тармоқлар ва бутун мамлакат иқтисодиётининг мутаносиб ривожланиши ҳамда барқарор ўсиш суръатларини таъминлайдиган энг муҳим омил эканини ҳисобга оладиган бўлсак, бугунги конференция учун танланган

кишлоқда уй-жой курилишининг роли ҳақидаги мавзунинг долзарблиги тўғрисида гапириб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак.

Эксперт марказларининг маълумотларига кўра, иқтисодий ривожланган давлатларда инвестициялар таркибида умумий сармоялар ҳажмининг 20 фоизидан 40 фоизигача бўлган улуши айнан уй-жой курилиши соҳасига тўғри келаётгани албатта бежиз эмас.

Бугунги кунда уй-жой курилиши ва иқтисодиётнинг мазкур соҳа билан боғлиқ тармоқларини ривожлантириш молия тизимини шакллантириш ва барқарор ривожлантиришнинг энг муҳим бўғинларидан бири ҳамда банклар активлари ва ишончли ресурс базасининг мустаҳкам манбаи бўлиб қолмоқда.

Бу ҳолат жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ҳамон давом этаётган ҳозирги шароитда алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Кредит маблағлари билан етарлича таъминланаётганига қарамасдан, бу маблағлар якуний истеъмолчи, яъни иқтисодиётнинг реал секторига етиб бормаётгани глобал молиявий-иқтисодий инқироздан чиқишда жиддий тўсиқлардан бири экани сир эмас. Ҳолбуки, асосий захира валюталарини чиқарадиган эмитент мамлакатларда фоиз ставкалари даражаси ниҳоятда паст. Айрим ҳолларда бу ставкалар ноль қийматгача тушиб кетаётганига эса ишониш қийин.

Мухтасар айтганда, кредит ресурслари ҳажмининг етарлилиги кўплаб ҳолатлар, биринчи навбатда, 2008 йилда глобал молиявий-иқтисодий инқирозни юзага келтирган жиддий сабабларнинг бартараф этилмагани туфайли, афсуски, иқтисодиётни жонлантирадиган туртки ва омилга айлана олмаяпти.

Бундай шароитда уй-жой курилиши ва у билан биргаликда ривожланадиган инфратузилма – коммунал ва ижтимоий сектор, транспорт ва коммуникация тармоқлари, замонавий курилиш материаллари ҳамда конструкцияларини ишлаб чиқариш капитал ва инвестицияларни жалб этиш, шунингдек, энг мураккаб ва жиддий ижтимоий масалалардан бири – аҳоли бандлиги муаммосини ҳал этишнинг ғоят мақбул ва самарали соҳаси сифатида хизмат қила оладиган ҳамда хизмат қилиши лозим бўлган йўналишга айланмоқда.

Аксарият давлатларнинг тарихий тажрибаси шундан далолат берадики, уй-жой курилиши ва инфратузилма соҳасини тараққиётнинг

устувор йўналиши сифатида белгилаш миллий иктисодиётни қайта тиклашнинг ҳал қилувчи воситаси бўлиб хизмат қилади. Масалан, Буюк депрессия деб аталган 1930 йиллардаги инкироз даврида АКШда Президент Рузвельт яқка тартибдаги уй-жой қурилишини кредит билан таъминлаш тизимини жорий қилди ва бу ислохот иктисодий ўсишни тиклашда ҳал қилувчи аҳамият касб этди.

Ўз вақтида Германия, Буюк Британия, Скандинавия давлатлари ва бошқа мамлакатларда иктисодиётни рағбатлантириш ҳамда қайта тиклаш мақсадида ана шундай дастурлар қабул қилинган.

Хурматли конференция қатнашчилари!

Ўзбекистонда амалга оширилаётган модель – қишлоқда уй-жой қуришни комплекс амалга ошириш дастурининг мазмун-моҳиятини баён этишдан олдин мамлакатимизни иктисодий, ижтимоий ривожлантириш ва модернизация қилишнинг ана шу энг муҳим соҳасида яқин-яқингача қандай муаммолар тўпланиб қолгани, ҳақиқий аҳвол қандай бўлгани ҳақида қисқача тўхталиб ўтишга ижозат бергайсиз.

Бу соҳанинг бош хусусияти шунда эдики, у деярли бошқарилмас, бошқача айтганда, ўзбошимчалик авж олган эди.

Бу аслида нимани англатар эди?

Қишлоқда уй-жойлар аҳоли пунктларини барпо этишда қўлланиши зарур бўлган бош режаларсиз қурилар. худудларнинг ўзига хос табиий ва иқлим хусусиятлари, ўзбек оиласининг миллий анъаналарини ҳисобга олиб, пухта ишлаб чиқилган намунавий уй-жой лойиҳалари йўқ эди.

Ўзи – ҳам буюртмачи, ҳам қурувчи бўлган қишлоқ аҳолисининг имкониятлари чеклангани, шунингдек, қурилиш материалларининг доимий танқислиги ҳамда қишлоқда ривожланган қурилиш саноати бўлмагани учун бу борадаги ишлар ўз ҳолига ташлаб қўйилган эди. Бошқача айтганда, уй-жойлар қўлбола қурилиш материаллари – хом ғиштдан қурилар, хоналарига ёғочдан пол қилинмас, том ёпиш материалли сифатида асосан асбест шиферлардан фойдаланилар эди.

Бош режасиз қурилган уй-жойларни коммунал қулайликлар билан таъминлаш, ичимлик суви тармоғига, электр энергияси ва газ тармоғига улаш борасида жиддий муаммолар пайдо бўлар эди.

Янги курилган уй эгаларининг тиббиёт муассасалари, мактаблар, болалар боғчалари, савдо шохобчалари, бозорлар, ховлисига олиб борадиган йўл, яъни оиланинг қулай шароитда яшаши учун зарур бўлган инфратузилма билан таъминланишда қандай муаммоларга дуч келгани ҳақида гапириб ўтирмаса ҳам бўлади.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон аҳолисининг қарийб 50 фоизи, яъни 15 миллионга яқин одам қишлоқ жойларида истиқомат қилаётганини ҳисобга оладиган бўлсак, бугунги кунда ушбу соҳада ҳал қилишимиз лозим бўлган мураккаб вазифаларнинг кўлами ва миқёсини тасаввур этиш қийин эмас.

Бу борада шуни инобатга олиш керакки, Ўзбекистонда қишлоқ жойларда ҳар йили 150 мингдан ортиқ янги оила вужудга келмоқда, мустақил тараккиёт йилларида эса қишлоқларимизда 2 миллион 600 мингдан зиёд ёш оила пайдо бўлди ва улар ўз уйига эга бўлишга эҳтиёж сезмоқда. Шу муносабат билан ҳозирги кунда қишлоқ жойларида яқка тартибда уй-жой қуриш бўйича узок йиллар мобайнида шаклланган ёндашувлар, усул ва амалиётни қайта кўриб чиқиш вақти келгани, буни ҳаётнинг ўзи илгари сураётгани янада яққол аён бўлмоқда.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган Қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида яқка тартибдаги уй-жойлар қуриш дастурининг муҳим хусусиятлари, долзарблиги, унга бўлган талаб ва эҳтиёжнинг принципиал хусусиятлари нималардан иборат?

Бу борада биринчи навбатда ҳал этиш лозим бўлган принципиал масалалардан бири – уй-жой қурилишининг қонунчилик, ҳуқуқий ва норматив базасини тубдан қайта кўриб чиқиш ҳамда ислоҳ этишдан иборат эди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган хусусий мулкнинг дахлсизлиги ҳақидаги принципга асосланган ҳолда қабул қилинган Уй-жой ва Шаҳарсозлик кодекслари, Ўзбекистон Республикасининг “Ипотека тўғрисида”ги қонуни, бошқа қонун ва меъёрий ҳужжатларда мулкдорнинг уй-жой ҳамда у барпо этилган ер участкасига муддатсиз эгалик қилиш ва уни мерос қилиб олиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилган.

Қишлоқ аҳолисига яқка тартибда уй-жой қуриш учун ер участкалари бир оилага 6 сотих ҳисобида умрбод мерос қилиб олиш ҳуқуқи билан

беул ажратилаётганини алоҳида таъкидлашни истардим. Бу эса бизнинг ер ресурсларимиз чекланган шароитда ниҳоятда катта аҳамиятга эгадир.

Тасдиқланган меъёрий ҳужжатларга мувофиқ, қишлоқ жойларда уй-жой массивларини қуриш ишлари якка тартибда уй-жой қурувчи ташкилотлар томонидан ишлаб чиқилган ва маъқулланган намунавий лойиҳалар асосида, муҳандислик-коммуникация, ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектлари билан биргаликда барпо этилмоқда. Республика ва маҳаллий бюджетлар ҳисобидан автомобиль йўллари, ички коммуникация тармоқларини қуриш, сув, газ ва энергия таъминотини йўлга қўйиш албатта амалга оширилиши лозим бўлган муҳим шартлардандир.

Янги уй-жой массивларида яшайдиган аҳоли сони инобатга олиниб, мактаблар, болалар боғчалари, қишлоқ врачлик пунктлари, савдо шохобчалари ва спорт иншоотлари ҳам намунавий лойиҳалар асосида барпо этилмоқда.

Қишлоқларда уй-жой комплексларини қуришда муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси билан бир каторда янги турдаги сервис ва электрон хизматлар кўрсатиш объектларини барпо этиш ҳамда ишга тушириш ҳам алоҳида эътиборга лойиқ масалалардандир.

Бу билан мен нима демоқчиман?

Бу ўринда янги, замонавий уй-жойлар барпо этиш билан бирга қишлоқдаги уйлар, қишлоқдаги оилаларга энг замонавий компьютерлар, ахборот-коммуникация технологиялари, замонавий телекоммуникация тизими, интернет кириб бораётгани ҳақида сўз бормоқда.

Энг асосийси, қишлоқ аҳолиси учун деярли янги бўлган бундай турдаги хизматлар одамлар эҳтиёжини таъминлаш билан бирга, қишлоқ касб-ҳунар коллежларида таълим олган ва касб эгаллаган минглаб, ўн минглаб йигит-қизларни иш билан банд этиш имконини бермоқда.

Фарзандларимиз, униб-ўсиб келаётган ёш авлод учун бу қанчалик муҳим аҳамиятга эга эканини ўзингиз бир тасаввур қилинг. Буни сўз билан ифода этиб бўлмайди.

Шу ўринда якка тартибда уй-жой қурилишига кредит ажратиш механизмига эътибор қаратишни истардим. Қишлоқда яшайдиган одам

уйнинг намунавий лойиҳасини танлаганидан сўнг дастлабки бадал сифатида уй қийматининг 25 фоизи миқдоридаги ўз маблағини тўлайди. Унга қулай шартлар асосида узок муддатга – 15 йилга имтиёзли фоиз ставкаси бўйича – биринчи йил белгиланган фоизни тўламаслик шarti билан – 7 фоиз миқдоридаги ипотека кредити берилади. Бу Марказий банкнинг йиллик 12 фоиз миқдорида белгиланган қайта молиялаш ставкасидан анча пастдир.

Қишлоқ жойларда якка тартибда уй-жой қуриш бўйича комплекс ишларни амалга ошириш учун яхлит институционал тузилма ташкил этилди.

Намунавий уй-жойларни лойиҳалаштириш, ижтимоий ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасига эга бўлган уй-жой масивларини комплекс қуриш режасини ишлаб чиқиш “Қишлоқ қурилиш лойиҳа” ихтисослаштирилган лойиҳа-тадқиқот институти зиммасига юкланган. Шу билан бирга, мазкур институт қурилиш ишлари бажарилиши устидан муаллифлик назоратини ҳам амалга оширмоқда.

Намунавий лойиҳалар асосида якка тартибдаги уй-жойлар қурилишини кредит асосида молиялашни шу мақсадда ташкил этилган “Қишлоқ қурилиш банк” акциядорлик-тижорат банки амалга оширмоқда. Унинг низом жамғармаси бугунги кунда қарийб 130 миллион доллар миқдоридаги маблағга тенгдир.

Мазкур банк ташкил этилганидан буён ўтган тўрт йил мобайнида қишлоқда 23,6 минг нафар якка тартибда уй-жой қурувчига қиймати 677 миллион доллардан зиёд ипотека кредитлари берилди.

Банк нафақат аҳоли, балки қишлоқда уй-жой ва ишлаб чиқариш ҳамда ижтимоий инфратузилма объектларини барпо этаётган қурилиш ташкилотлари, шунингдек, қишлоқ қурилишида фойдаланиладиган замонавий материаллар ва конструкциялар ишлаб чиқарувчи корхоналарни ҳам кредит билан таъминламоқда.

Қишлоқ жойларда якка тартибда уй-жой қуриш дастурини амалга оширишда мамлакатимизнинг бошқа банклари – Ташки иктисодий фаолият миллий банки ва “Ипотека банк” акциядорлик-тижорат банки ҳам фаол иштирок этмоқда.

Уй-жойларни намунавий лойиҳалар асосида тайёр ҳолда топшириш шarti билан қуриш борасидаги ҳамма ишлар “Қишлоқ қурилиш

инвест” ихтисослаштирилган инжиниринг компанияси зиммасига юкланган. Ягона буюртмачи бўлган ушбу компания мамлакатимизнинг барча ҳудудларида ўз филиалларига эга бўлиб, у кишлоқ жойларда уй-жой массивларини сифатли қуриш бўйича ягона сиёсатни амалга оширмоқда.

Шу билан бирга, мамлакатимиз ҳудудларида ташкил этилган 900 дан ортиқ янги ихтисослаштирилган пудратчи қурилиш ташкилотларида бугунги кунда 20 минг нафарга яқин қурувчи меҳнат қилмоқда, замонавий қурилиш материаллари, конструкциялар, ёғоч пол, дераза панжаралари, том ёпиш ва бошқа материаллар ишлаб чиқарадиган 60 дан зиёд корхона ташкил қилинди. Кенг қўламли имтиёз ва преференциялар тизими яратилди.

“Қишлоқ қурилиш банк” кредитлари ҳисобидан яқка тартибда уй-жой қураётган кишлоқ аҳолиси ипотека кредитларини қайтариш ва уларнинг устама фоизларини коплашга йўналтириладиган даромад солиқларини тўлашдан озод этилган. Бундан ташқари, улар сотиб олган уй-жойдаги мулк учун ипотека кредитини тўлиқ тўлагунга қадар солиқ тўлашдан озод этилди.

Қишлоқ жойларда уй-жой қуришда иштирок этаётган “Қишлоқ қурилиш инвест” инжиниринг компанияси, пудратчи ташкилотлар ва қурилиш материаллари ишлаб чиқарадиган ихтисослаштирилган корхоналар барча турдаги солиқлар ҳамда мақсадли давлат фондларига мажбурий ажратмалар, шунингдек, олиб келинаётган қурилиш техникаси ва кичик механизация воситалари учун божхона тўловларини тўлашдан озод этилган. Бу эса кишлоқ аҳолиси учун қурилаётган уй-жойлар қийматини сезиларли равишда камайтириш имконини бермоқда. Бундай уй-жойларнинг бир квадрат метри шаҳардаги уй-жой қийматидан бугунги кунда ўртача 2 баробар пастдир.

Эътиборингизни яна бир масалага қаратмоқчиман. 2009–2012 йилларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қуриш бўйича махсус дастурнинг амалга оширилиши натижасида мамлакатимизнинг 159 та қишлоқ туманида 650 та янги кишлоқ уй-жой массиви барпо этилди, умумий майдони 3,2 миллион квадрат метр бўлган 23,6 мингдан ортиқ яқка тартибдаги уй-жой қурилди. Ушбу мақсадларга 1,2 миллиард доллардан зиёд миқдордаги инвестициялар йўналтирилди. Узунлиги 732

километр асфальтланган автомобиль йўллари, мингдан зиёд ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектлари барпо этилди.

Ҳозирги вақтда мамлакатимизда қишлоқ аҳолисини марказлашган тармоқлар орқали тоза ичимлик суви билан таъминлаш даражаси 75,8 фоизни, табиий газ билан таъминлаш даражаси эса 76,2 фоизни ташкил этмоқда.

Жорий йилда ҳам қишлоқ жойларда уй-жойларни кенг қўламда қуриш ишлари кўзда тутилган. 353 та қишлоқ массиви ҳудудида бошланган қурилиш ишлари жадал давом эттирилмоқда. Уларда намунавий лойиҳалар асосида умумий майдони 1,4 миллион квадрат метр бўлган 10 мингта барча қулай шарт-шароитларга эга уй-жой қуриш кўзда тутилган бўлиб, бу ўтган йилга нисбатан 17,5 фоиз кўпдир. Айти пайтда узунлиги 300 километрдан ортиқ ичимлик суви тармоқлари ва 280 километрдан зиёд электр тармоқлари ишга туширилади, қарийб 240 километрлик автомобиль йўллари қурилади, кенг қўламли ижтимоий ва бозор инфратузилмаси яратилади. Бу мақсадлар учун 2013 йилда салкам бир миллиард доллар миқдоридagi инвестиция йўналтирилади.

Қишлоқда қурилиш ҳажми ортиб бораётгани муносабати билан замонавий қурилиш саноати ривожланмоқда, янги иш ўринлари ташкил этилмоқда, аҳоли бандлиги таъминланиб, унинг даромади ва фаровонлиги тобора ошмоқда.

Биз учун, айниқса янгича асосда мулкдорлар синфи шаклланаётгани, қишлоқларимиз қиёфаси кўз ўнгимизда тубдан ўзгариб бораётгани, одамларнинг маданияти юксалиб, уларнинг турмуш тарзи, онгу тафаккури ва менталитети ўзгараётгани беқиёс аҳамиятга эгадир.

Янги ва замонавий шароитларда вояга етаётган, эски тузумнинг барча асоратларидан холи бўлган, ўз келажагига қатъий ишонадиган, юксак билимли, мустақил фикрлайдиган, баркамол ўғил-қизлар ҳақли равишда бизнинг ғуруримиздир.

Бундай авлод билан ҳақиқатан ҳам фахрланиш ва энг дадил истикбол режаларини тузиш мумкин.

Қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қуриш бўйича махсус дастурни амалга оширишда Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёт банки, Жаҳон банки каби қўллаб-қувватловчи халқаро молия институтлари ва ташкилотлари ҳам фаол иштирок этаётганини алоҳида

мамнуният билан таъкидлашни истардим. 2011 йилда Осиё тараккиёт банки Директорлар кенгаши томонидан жами 500 миллион АҚШ доллари миқдоригади “Ўзбекистонда кишлок жойларда уй-жойлар куришни ривожлантириш” лойихасини кўп траншли молиялаш дастури маъкулланди. 2012 йилда дастлабки транш доирасида 160 миллион доллар ажратилган бўлса, жорий йилда ушбу маблағнинг 200 миллион долларлик иккинчи транши тақдим этилади.

Фурсатдан фойдаланиб, ушбу юксак минбардан туриб Осиё тараккиёт банки ва бошқа халқаро тузилмалар раҳбариятига бизга мазкур стратегик муҳим вазифани амалга оширишда кўрсатаётган қимматли ёрдами учун чуқур миннатдорлигимизни изҳор этмоқчиман.

Хурматли конференция қатнашчилари!

Хонимлар ва жаноблар!

Ўзбекистонда ишлаб чиқилган ва амалга оширилаётган кишлок жойларда якка тартибдаги уй-жойлар куриш дастурини мамлакатимизда амалга оширилаётган улкан демократик ўзгариш ва янгиланишлар жараёнларидан айри ҳолда тасаввур этиб бўлмайти.

Бугунги кунда Ўзбекистоннинг биз танлаб олган ижтимоий йўналтирилган демократик давлат барпо этиш йўлидан жадал илгарилаб бораётгани, пухта ўйланган сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ислохотларнинг устувор йўналишлари, туб ўзгаришларни тадрижий, босқичма-босқич жорий этиш стратегияси танлангани ва изчил амалга оширилаётгани шундай мустаҳкам ва ишончли асос бўлиб хизмат қилмоқдаки, унинг негизида миллий иқтисодиётимиз барқарор ҳамда жадал ривожланмоқда, аҳоли даромадлари ва ҳаёт даражаси муттасил ошиб бормоқда, мамлакатимизнинг халқаро миқёсдаги обрў-эътибори юксалмоқда, деб тўла ишонч билан айтишимиз мумкин.

Бу борада аниқ рақамларни келтирмоқчиман.

Глобал молиявий-иқтисодий инкирозга қарамасдан, Ўзбекистон иқтисодиёти дунёдаги санокли давлатлар қатори юксак барқарор ўсиш суръатларига эришмоқда. Сўнгги 6 йилда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотининг йиллик ўсиш суръатлари 8 фоиздан зиёдни ташкил этмоқда. Давлат бюджетининг барқарор профицит билан бажарилиши, олтин-валюта захирасининг етарлилиги таъминланмоқда. Ташқи қарз ялпи ички маҳсулотга нисбатан 12 фоиздан ошмасдан, пастлигича қолмоқда.

Давлат бюджетининг ижтимоий йўналтирилгани унинг ўзига хос хусусияти бўлиб колмоқда. Давлат сарф-харажатларининг қарийб 60 фоизи ижтимоий соҳаларни молиялашга, жумладан, 34 фоизи таълим, 15 фоиздан ортиғи соғлиқни сақлаш соҳасига йўналтирилмоқда.

Банк тизими ҳам ишончли ва барқарор фаолият кўрсатмоқда. Бугунги кунда банк капиталининг етарлилик даражаси 24 фоизни ташкил қилмоқда ва бу кўрсаткич дунёда умумий қабул қилинган халқаро стандартлардан 3 баробар кўпдир. 2012 йил якуни бўйича банк тизимининг ликвидлиги талаб этилган энг кам даражадан 2 баробар юқори бўлди.

Хар йили янги, замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этиш, фаолият кўрсатаётган корхоналарни модернизация қилиш ва янгилаш бўйича юзлаб йирик инвестиция лойиҳалари амалга оширилмоқда.

Мамлакатимизда 2000 йилга нисбатан инвестицияларнинг йиллик ўсиши 4 баробар ошди ва сўнгги йилларда ўртача камида 12 миллиард долларни ташкил этмоқда. Инвестиция маблағларининг қарийб 78 фоизи – шунга алоҳида эътибор беришингизни сўрардим – ички манбалар ҳисобидан шакллантирилмоқда, жумладан, инвестициялар умумий ҳажмининг 21 фоизини аҳоли омонатлари ташкил этмоқда.

2012 йилда жами инвестицияларнинг 22 фоиздан ортиғи ёки 2,5 миллиард доллардан кўпроғини хорижий инвестициялар ташкил этди. Уларнинг 80 фоизга яқини тўғридан-тўғри чет эл инвестицияларидир. Бу, ўз навбатида, хорижлик инвесторларнинг Ўзбекистонга, мамлакатимизда бизнес учун яратилган шарт-шароитларга ишончи тобора ортиб бораётганидан далолат беради.

Аҳолининг банклардаги омонатлари ҳажми ўтган 2012 йилда 35 фоизга, 2000 йилга нисбатан эса 60 баробар ошди.

Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ташкил этилди ва айни пайтда унинг капитали 15 миллиард долларга етди.

Буларнинг барчаси Ўзбекистон ўзи танлаган замонавий демократик ва иқтисодиёти ривожланган давлатлар қаторига кириш, аҳоли учун муносиб турмуш шароити яратиш бериш ва жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаш йўлидан қатъий ишонч билан бораётганининг яна бир тасдиғидир.

Қадрли дўстлар!

Мазкур анжуман кун тартибига киритилган масалаларни тўлик муҳокама этиш, ушбу серқирра муаммонинг барча жихатини камраб олиш имкони йўқлигини барчамиз яхши тушунамиз.

Қишлоқда уй-жой қурилишини янада ривожлантириш бўйича ўз стратегиямизни шакллантиришда конференция қатнашчилари томонидан бошқа мамлакатларда бу борада тўпланган қимматли тажрибани эътиборга олган ҳолда билдириладиган тилак ва таклифларни эшитиш биз учун жуда фойдали ва муҳимдир.

Шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, Ўзбекистон барча халқаро ташкилотлар ва молия институтлари, чет эл банклари ва компаниялари, олимлар ҳамда экспертлар билан ўз олдига қўйган мақсадни рўёбга чиқариш – қишлоқларимиз қиёфасини тубдан ўзгартириш, қишлоқ аҳолисининг ҳаёт даражаси ва сифатини янада изчил ошириш, уларни ривожланган давлатлардаги стандартларга яқинлаштиришда ҳамкорликни кенгайтиришдан манфаатдордир.

Муҳтарам меҳмонлар ва халқаро конференция иштирокчилари, сизларнинг тимсолингизда, биз, аввало, Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар ва мамлакатни модернизация қилиш йўлида эришилаётган ютуқлардан чин дилдан манфаатдор бўлган инсонларни кўриб турибмиз.

Фурсатдан фойдаланиб, Сизларга ўзимнинг чуқур ҳурматим ва самимий миннатдорлигимни яна бир бор изҳор этмоқчиман.

Конференциянинг барча қатнашчиларига анжуман иши самарали бўлишини, азиз меҳмонларимизнинг саховатли ўзбек заминига ташрифи мазмунли ўтишини ҳамда барчангизга мустаҳкам соғлиқ ва фаолиятингизда муваффақиятлар тилайман.

Эътиборингиз учун раҳмат.

ИСЛОМ ТАРАҚҚИЁТ БАНКИ ПРЕЗИДЕНТИ АҲМАД МУҲАММАД АЛИНИНГ НУТҚИ

Муҳтарам Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов
Жаноби Олийлари!

Конференция иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Бугун ушбу конференцияда маъруза қилиш ва бу ерда тўпланган хурматли олимлар, сиёсатчилар, мутахассисларга банкимизга аъзо мамлакатлар ва ҳамжамиятлар учун муҳим аҳамиятга эга ҳамда келажакка дахлдор мавзу юзасидан мурожаат қилиш менга катта мамнуният бағишлайди.

Ислом тараққиёт банки гуруҳи номидан Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти ва халқига самимий қабул ва меҳмондўстлик, жажонга ўзининг бой тарихи билан машҳур ушбу гўзал шаҳар – Тошкентда ҳаётий муҳим мавзуда мазкур конференцияни ташкил этгани учун миннатдорлик билдиришга ижозат бергайсизлар.

Биз Ўзбекистон раҳбариятининг қишлоқ ҳудудларини комплекс ривожлантириш дастурини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали ижтимоий-иқтисодий тараққиёт масалаларига бағишланган ушбу халқаро форумни ташкил этиш ташаббусини юксак қадрлаймиз.

Айниқса, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Жаноби Олийларига мазкур тадбирни қўллаб-қувватлагани учун самимий миннатдорлик изҳор этмоқчиман. Халқаро ва миллий ташкилотлар, хусусий сектор ва илмий доираларнинг ушбу муҳим анжуманга катта қизиқиш билдирганидан ниҳоятда хурсандман.

Ушбу халқаро конференция Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти, унинг тараққиёт йўлидаги халқаро ва миллий ҳамкорларининг қишлоқ жойларини модернизация қилиш, қишлоқ аҳолиси ҳаёт даражасини яхшилаш, иқтисодий ривожланиш ҳамда аҳоли бандлигини оширишга оид мақсадларни рўёбга чиқаришга интилишининг ёрқин далилидир.

Анжуман натижалари кишлоқ худудларини тубдан ўзгартириш ва ривожлантиришни режалаштираётган ёки бундай эзгу ишларни бошлашга киришаётган, бу борада Ўзбекистоннинг муваффақиятли тажрибасидан фойдаланиши мумкин бўлган бошқа мамлакатлар учун ҳам катта аҳамиятга эга.

Шу муносабат билан Ислом тараққиёт банки гуруҳи номидан Ўзбекистон ҳукуматига Президент Ислом Каримов раҳнамолигида амалга ошираётган улкан саъй-ҳаракатлари – кишлоқни ривожлантириш борасида халқаро ҳамкорлар билан биргаликда самарали ташаббусларни рўёбга чиқаришга қаратилган кенг қамровли ишлари учун миннатдорлик билдиришни истардим.

Таъкидлаш жоизки, кишлоқ худудларини ривожлантириш бўйича ушбу ташаббуслар минглаб кишлоқ оилаларини замонавий, қулай, нисбатан арзон уй-жойлар билан таъминлаш, кишлоқ инфратузилмасини модернизация қилиш ва ривожлантириш, тегишли тармоқ ҳамда хизмат кўрсатиш соҳаларининг янада ривожланишини рағбатлантириш, янги иш ўринлари яратиш ва пировард натижада кишлоқларнинг қиёфасини тубдан ўзгартириш орқали уларнинг турмуш шароитини юксалтиришга хизмат қилмоқда.

Ҳурматли анжуман иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ташаббуси – бу Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар дастурининг муҳим, ҳал қилувчи қисмидир ва моҳиятига кўра, иқтисодий ислохотларнинг “Ўзбек модели” самарадорлиги ва изчиллигининг амалдаги яна бир тасдиғидир. Ушбу модель макроиқтисодий ривожланишнинг барқарор юқори суръатларини таъминлаш билан бир қаторда аҳолининг турмуш даражасини юксалтириш, мувозанатли иқтисодий тараққиётга эришиш мақсадларини ўзида мужассам этган.

Қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ташаббуси ишлаб чиқариш қувватларини, шунингдек, мамлакат иқтисодий ва ижтимоий инфратузилмасини модернизация қилиш бўйича кенг кўламли дастурлар билан мутаносиб равишда амалга оширилаётганини алоҳида қайд этиш зарур. Бу, ўз навбатида, Ўзбекистоннинг мувозанатли иқтисодий тараққиёт йўлини танлаганидан далолатдир.

Ўзбекистон аҳолисининг асосий қисми ёшлардан иборат бўлиб, унинг учдан бир қисмини 14 ёшгача бўлган ўғил-қизлар ташкил этади.

Бундан ташқари, аҳолининг қарийб ярми қишлоқ жойларда яшайди. Буларнинг барчаси Ўзбекистоннинг умумий ижтимоий-иқтисодий тараққиёти учун қишлоқни модернизация қилиш ва ривожлантириш нечоғлиқ муҳим вазифа эканлигини кўрсатиб турибди.

Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти буни чуқур ҳис этган ҳолда, қишлоқ инфратузилмасини модернизация қилиш ва ривожлантириш, қишлоқ аҳолисининг иқтисодий имкониятларини кенгайтиришга қаратилган дастурларга катта миқдорда инвестициялар йўналтирмоқда. Шу муносабат билан 2009 йилда махсус давлат банки ташкил этилгани ва унинг қишлоқни, жумладан, қишлоқ уй-жойлари ва инфратузилмасини ривожлантириш лойиҳалари учун имтиёзли молиялашдан фойдаланишни таъминлашга салмоқли ҳисса қўшиб келаётганини таъкидлашни истардим. Ушбу ташаббуслар самарасида қишлоқ туманларида аҳоли турмуш даражаси янада юксала бошлади.

Президент Жаноби Олийлари!

Ҳурматли анжуман иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Ўзбекистон Республикаси Ислом тараққиёт банкига 2003 йил сентябрда аъзо бўлган. Ўтган вақт мобайнида Ислом тараққиёт банки гуруҳи молия институтлари томонидан мамлакатга йўналтирилган маблағларнинг умумий қиймати бир миллиард доллардан, лойиҳалар сони ўттиз саккизтадан ошди. Ўтган йилнинг ўзида банк ва Ўзбекистон ҳукумати соғлиқни сақлаш, энергетика ва қишлоқ хўжалиги соҳасида қиймати 227,7 миллион долларлик учта лойиҳа бўйича битим ҳамда институционал ривожланиш грантини имзолади. Ислом тараққиёт банки гуруҳининг фаолияти изчил ва ранг-баранг бўлиб, қишлоқ туманларини, қишлоқ хўжалиги, энергетика, транспорт, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларини ривожлантиришни ўз ичига олади.

Хусусий секторни ривожлантириш бўйича Ислом корпорацияси Ўзбекистонда Ислом тараққиёт банки гуруҳи умумий фаолиятининг узвий қисми сифатида янги лизинг компаниясини ташкил этди. Хусусий секторни ривожлантириш бўйича Ислом корпорацияси яқинда Ўзбекистон тижорат банклари ўртасида тақсимлаш учун 50 миллион АҚШ доллари миқдорига маблағ ажратди. Мазкур лойиҳа мамлакатда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, янги

бизнес-лойиҳаларни, хусусан, қишлоқ ҳудудларида амалга оширишни кўпайтиришга хизмат қилиши лозим.

Яқин йиллар ичида Ўзбекистон ҳукумати билан самарали ҳамкорлигимизни янада кенгайтириш ва мустаҳкамлашни режалаштирмоқдамиз. Жорий йилда банкимиз қатор муҳим лойиҳалар, чунончи, бир қанча гидроэлектростанцияларни модернизациялаш, кўплаб ирригация ва дренаж каналларини реконструкция қилиш, Ўзбекистон миллий авиакомпанияси ҳаво кемалари паркинни модернизациялаш лойиҳаларини молиялаш тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқишни мўлжалламоқда.

Ислом тараққиёт банки гуруҳи муваффақиятли тажрибамизга асосланган ҳолда, гуруҳнинг Ўзбекистондаги бўлғуси операциялари учун стратегик концепцияни ишлаб чиқиш бўйича мулоқот бошлашни режалаштирмоқда. Бу жараён “Аъзо мамлакатлар учун шериклик стратегияси” деб аталади.

Бу эса Ислом тараққиёт банки гуруҳининг ўрта муддатли истиқболда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришдаги иштирокини кенгайтиришга хизмат қилади.

Негаки, мазкур стратегия манфаатдор томонлар маслаҳатлашувлари билан боғлиқдир. Ушбу халқаро конференция натижалари бу борада муҳим манба бўлиб хизмат қилади. Зеро, ундан стратегик мулоқот давомида фойдаланишимиз мумкин. Қишлоқ туманларини комплекс ривожлантириш ва қишлоқ аҳолиси фаровонлигини янада оширишда жойлардаги эҳтиёжларга эътибор қаратиш Ислом тараққиёт банки гуруҳи томонидан Ўзбекистон учун ишлаб чиқиладиган шериклик стратегиясининг муҳим жиҳатларидандир.

Қишлоқ туманларини комплекс ривожлантириш ёшлар бандлигини таъминлашга ва қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини юксалтиришга кўмаклашаётган кичик бизнес тараққиётига ижобий таъсир кўрсатишини таъкидлаш зарур.

Муҳтарам Президент Жаноби Олийлари!

Хонимлар ва жаноблар!

Қишлоқ туманлари ва қишлоқ хўжалигини ривожлантириш Ислом тараққиёт банки Ўзбекистонда кўллаб-қувватлаб келаётган асосий йўналишлардан бири бўлиб, бугунги кунда банк томонидан

маъкулланган лойиҳалар умумий ҳажмининг 18 фоизини ташкил қилишини мамнуният билан таъкидламоқчиман. Ислом тараққиёт банки Ўзбекистонда амалга ошираётган операцияларнинг катта қисми транспорт ва энергетика тармоғи билан бирга, қишлоқ туманлари ва қишлоқ хўжалигини ривожлантириш сектори ҳиссасига тўғри келмоқда. Бу қишлоқ туманларини модернизация қилиш ва ривожлантириш банкимиз фаолиятининг энг муҳим йўналишларидан эканини кўрсатади. Биз қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ва иқтисодий имкониятларини оширишга ўз ҳиссамизни қўшаётганимиз, Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти билан яқин ҳамкорликда қишлоқ жойларида ижтимоий ҳамда иқтисодий инфратузилмани модернизация қилиш бўйича эришаётган ютуқларимиз билан фахрланамиз. Қишлоқ туманларида инфратузилма ва қишлоқ хўжалиги соҳасидаги лойиҳаларга қўшимча равишда банкимиз қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ҳамда фаровонлигини яхшилашда муҳим ўрин тутадиган таълим ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги лойиҳаларни ҳам молиялаштирмоқда. Таълимга оид лойиҳаларда чекка қишлоқ туманларида 28 мактаб (айни пайтда уларнинг ўн бештаси фаолият кўрсатмоқда) ва бешта касб-ҳунар коллежини қуриш кўзда тутилган.

Ислом тараққиёт банки соғлиқни сақлаш соҳасида фаолият кўрсатаётган тез тиббий ёрдам клиникаларини жиҳозлаш учун янги тиббиёт асбоб-ускуналарини сотиб олишни молиялаштиришга, мамлакат ҳудудларида аҳоли учун тегишли тиббий хизмат кўрсатилишини таъминлашга ўз ҳиссасини қўшди. Онкология хизматини жиҳозлаш лойиҳаси Ислом тараққиёт банкининг яқинда тасдиқланган янги лойиҳасидир. Лойиҳа доирасида мамлакатдаги 15 ихтисослаштирилган марказ жиҳозланади. Шундай қилиб, юқорида қайд этилган барча лойиҳалар Ўзбекистон Республикаси қишлоқ аҳолисининг фаровонлигини барқарор оширишга бевосита ёки билвосита хизмат қилади.

Ислом тараққиёт банки бундан кейин ҳам Ўзбекистон ҳукуматининг қишлоқ жойларида инсон салоҳиятини ҳар томонлама ривожлантириш, қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини ошириш ва қишлоқ инфратузилмасини модернизация қилиш борасидаги таҳсинга лойиқ саъй-ҳаракатларини қўллаб-қувватлайверади. Бу саъй-ҳаракатлар

Ўзбекистон иқтисодиётини янада жадал ривожлантиришга хизмат қилишига ишонамиз. Бу, ўз навбатида, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Жаноби Олийлари раҳнамолигида қишлоқ хуудларининг салоҳияти ва ресурсларидан янада самарали фойдаланиш имконини беради. Ўзбекистонда қишлоқ туманларини комплекс ривожлантириш дастурини қўллаб-қувватлашимиз 2013 йилда ишлаб чиқилиши ниҳоясига етказиладиган Ўзбекистон билан шериклик стратегиясида ўз ифодасини топади. Ислом тараққиёт банкининг мамлакат тараққиётига қаратилган лойиҳаларида, жумладан, қишлоқ туманларини комплекс ривожлантириш ташаббусларида иштирок этиши Ўзбекистон учун Ислом тараққиёт банки шериклик стратегияси бўйича истиқболдаги мулоқотнинг асосий йўналишларини ташкил этади.

Хурматли анжуман иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Сўзимнинг якунида марҳаматли Аллоҳдан қишлоқ туманларини ривожлантиришга оид саъй-ҳаракатларимиз самарали, мазкур анжуман эса муваффақиятли бўлишини сўрайман.

Эътиборингиз учун раҳмат.

ОСИЁ ТАРАҚҚИЁТ БАНКИ ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТИ ШИАО ЖАОНИНГ НУТҚИ

Президент Ислом Каримов Жаноби Олийлари!

Конференция иштирокчилари, хонимлар ва жаноблар!

Аввало, Ўзбекистонга яна бир бор келиш ва ушбу нуфузли халқаро конференцияда иштирок этиш имкониятига эга бўлганимдан ҳаят мамнунман.

Дунёнинг барча давлатлари барқарор ва мутаносиб иқтисодий ривожланишга эришиш йўлини изламоқда. Ўзбекистонни ривожлантириш бўйича давлат стратегиясининг амалга оширилиши жаҳондаги мавжуд иқтисодий бекарорликка қарамай, юксак самараларга эришиш имконини бермоқда.

Ўзбекистон жаҳон молиявий-иқтисодий инкирози шароитида иқтисодий ривожланишнинг юқори суръатларини сақлаб келаётган дунёдаги санокли давлатлардан биридир. Мамлакат йиллик ўсиш суръатлари бўйича жаҳондаги ўртача кўрсаткичдан анча юқори натижаларни қўлга киритяпти.

Президент Ислом Каримовнинг ўтган йил яқунларига бағишланган маърузасида таъкидланганидек, Ўзбекистоннинг жадал ва барқарор ривожланиши аҳоли жон бошига реал даромадни 8 баробар ошириш имконини берди. Айти пайтда Ўзбекистоннинг ижтимоий ривожланиш соҳасидаги салмоқли ютуқларини ва мамлакат фаровонлиги йил сайин ошиб бораётганини таъкидлаш лозим.

Фурсатдан фойдаланиб, Президент Ислом Каримовни ана шундай улкан ютуқлар билан самимий табриклайман. Ўзбекистон иқтисодиётни оқилона бошқариш ва макроиқтисодий асосни мустаҳкамлаш орқали барча мамлакатларга хос муаммоларни муваффақиятли ҳал этган ҳолда тараққиёт йўлидан изчил қадамлар билан бормоқда. Ўзбекистон – Марказий Осиёдаги иқтисодиёти жадал ривожланаётган давлатлардан биридир. Шу боис Ўзбекистон 2020 йилга бориб ўртачадан юқори даромадга эга давлатга айланишдек ўзининг эзгу

мақсадига эришиши мумкин. Мамлакат олдида турган навбатдаги вазифалар ривожланишнинг юқори суръатларини таъминлаш, янги иш ўринларини яратиш, аҳолининг ижтимоий аҳволини янада яхшилашдан иборатдир.

Ўзбекистонни ривожлантириш давлат стратегияси, 2012–2015 йилларда аҳоли фаровонлигини ошириш стратегиясида қайд этилганидек, салмоқли инвестициялар ва таркибий ислохотлар воситасида ушбу мақсадларга эришишга йўналтирилган.

Осиё тараққиёт банки (ОТБ)нинг Ўзбекистонга оид стратегияси Ўзбекистонни комплекс ривожлантириш ва иқтисодиёти саноатлашган ҳамда диверсификациялашган замонавий давлатга айлантириш бўйича миллий стратегияси асосида ишлаб чиқилган.

Комплекс ривожланишга эришиш ҳамда қишлоқ билан шаҳар ўртасидаги тафовутни қисқартириш мақсадида ОТБ қишлоқда энергетика, транспорт, сув таъминоти ва канализация тармоқларини яхшилаш, шунингдек, сув ресурсларини бошқаришни такомиллаштириш бўйича амалий ёрдам кўрсатмоқда.

Президент Ислом Каримов томонидан амалга оширилаётган сиёсий ислохотларни давом эттириш мақсадида бизнинг стратегик ҳамкорлигимиз хусусий секторни ривожлантиришга, самарали бошқарувни рағбатлантиришга ҳамда техник билим ва хизматлар кўрсатишга қаратилган.

Ўзбекистон билан ҳамкорлигимиз тобора мустаҳкамланиб бораётган. Буни инвестицияларнинг умумий ҳажми 8 миллиард доллардан ортиқ бўлган 47 лойиҳа мисолида ҳам кўриш мумкин. Бунда ОТБ томонидан молиялаштириш миқдори 3,5 миллиард долларга тенг бўлиб, лойиҳалар қийматининг қарийб ярмини ташкил этади. ОТБ Ўзбекистоннинг энергетика, йўл инфратузилмаси, молиявий секторини модернизация қилиш ва янгилаш билан боғлиқ муҳим лойиҳаларда, шунингдек, мамлакатнинг саноат салоҳиятини ривожлантиришда фаол иштирок этаётганидан мамнун.

Президент Ислом Каримов ташаббуси билан 2009 йилда амалга оширила бошланган уй-жой қурилиши дастури миллий ривожланиш стратегиясининг, айти пайтда ОТБ ва Ўзбекистоннинг ҳамкорлик стратегиясининг муҳим йўналиши ҳисобланади.

Ушбу дастур Ўзбекистон билан ОТБ ўртасида жадал ривожланаётган ҳамкорликка яққол мисол бўла олади. Дастур доирасидаги биринчи лойиҳа 8,5 минг қишлоқ оиласига турмуш шароитини яхшилаш имкониятини берди. Айни пайтда 850 пудратчига кўмак кўрсатилиб, мамлакат бўйича қишлоқ аҳолиси учун 100 минг иш ўрни яратилди.

Ҳар бир қишлоқ массивида чакана савдо ва хизмат кўрсатишни ташкил қилиш учун жойлар ажратилган. Электр, газ ва сув билан ишончли таъминлаш орқали касаначиликни ривожлантириш учун кенг имкониятлар яратилган. Бош режа асосида атроф-муҳит учун макбул янги қурилиш технологиялари ва материалларидан фойдаланиб барпо этилган замонавий уй-жойлар қурилиш саноатини ривожлантиришни рағбатлантириш ҳамда ўзбек тадбиркорлари ва мазкур соҳаларга қўшимча имкониятларни яратади. Ушбу имкониятлар Ҳукуматнинг қишлоқ тадбиркорлари учун кредитлаш ва молиялаштириш тизимини такомиллаштиришга қаратилган саъй-ҳаракатларининг амалдаги ифодасидир.

Бундай инновацион ва ноёб дастур доирасидаги ҳамкорлик ОТБ тарихида илк бор амалга оширилмоқда. Қатор янги ёндашувлар ва ечимлар давлат инвестицияларининг, шунингдек, қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш бўйича янги механизмларнинг самарадорлигини ошириш мақсадида ишлаб чиқилган. Бунга қуйидаги илғор механизмлар киради: ижтимоий ҳимояга муҳтож аҳоли қатламлари имкониятларини кенгайтириш; пудратчилар – кичик бизнес субъектлари учун тендер савдоларини ўтказиш бўйича содда ва тушунарли қоидаларни ишлаб чиқиш, шунингдек, савдоларни ўтказиш самарадорлигини ошириш кабилардир. Бундай турдаги дастурнинг амалга оширилиши ўзбек ёшларига миллий ривожланиш дастурида фаол иштирок этиш, касб кўникмаларини ривожлантириш ва дастурнинг қафолатланган ютуқларига ўз ҳиссасини қўшиш имконини беради.

2011 йилнинг сентябрида ОТБ қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши бўйича давлат дастурини қўллаб-қувватлаш мақсадида 500 миллион АҚШ доллари миқдоридagi кўп йиллик инвестиция дастурини тасдиқлади. Қишлоқни комплекс ривожлантириш бўйича уй-жой дастури уч муҳим вазифани ўз ичига олади:

– биринчидан, 2015 йилгача бўлган даврда 50 минг нафар қишлоқ аҳолисига ипотека кредитлари ажратилишини қўллаб-қувватлаш;

– иккинчидан, маҳаллий бошқарув органларининг қишлоқ жойларини ривожлантириш борасидаги имкониятларини кенгайтириш;

– учинчидан, қишлоқ жойларига инвестиция киритилишини рағбатлантириш ва кичик бизнес ривожига кўмаклашиш.

Дастур аҳолини янги ва замонавий уй-жой, яхшиланган инфратузилма ва ижтимоий хизматлар, ипотека кредитлари билан таъминлаш борасида ёрдам кўрсатади. Айти пайтда у маҳаллий қурилиш секторини ривожлантиришга кўмаклашади, шифокорлар, ўқитувчилар ва бошқа касб эгалари учун қишлоқ жойларининг жозибадорлигини ошириш, шунингдек, бу жараёнда янги иш ўринлари яратилишига ўз хиссасини қўшади.

Янги уй-жойлар замонавий дизайн ва қулайликларга эга, электр, газ ва сув билан таъминланган. Улар қишлоқ жойларда замонавий уй-жой стандартларини ўзида акс эттиради, оилалар, айниқса, хотин-қизлар учун юқори даражадаги қулайликлар ва шарт-шароитларни таъминлаш имконини беради.

Бундан ташқари, янги уй-жойлар қишлоқлар кўркига кўрк қўшади. Болалар боғчаси, мактаблар ва врачлик пунктлари бевосита яқин атрофда жойлашгани ҳам аҳоли учун катта қулайликлар яратади. Шунингдек, кичик бизнес субъектлари ҳам ташкил этилади. Янги уйлар билан бир вақтда коммунал инфратузилмалар ҳам барпо этиляпти. Транспорт ва бошқа жамоат хизматларидан фойдаланиш имкониятлари ҳам пухта ўйлаб чиқилган.

Бундай замонавий шароит қишлоқларда оилавий ҳаётнинг янги мезонларини белгилаш имконини беради. Шуни мамнуният билан таъкидламоқчиманки, дастур мамлакатнинг ҳар бир ҳудудида қишлоқ аҳолиси манфаатларини таъминлашга тўла-тўқис хизмат қилади.

Дастурда, шунингдек, ўртача даромади унчалик юқори бўлмаган оилаларга ҳам узоқ муддатли ипотека кредити бериш кўзда тутилган. Ёш, кам таъминланган ва кўп болали оилалар, шунингдек, имконияти чекланганлар яшайдиган оилалар – буларнинг барчаси дастурда иштирок этиши кўзда тутилган.

Сифатли таълим ва тиббий хизмат кўрсатиш учун зарур бўлган ўқитувчилар ва шифокорлар, айти пайтда иш жойларини ташкил этадиган тадбиркорлар ҳам дастурнинг мақсадли иштирокчилари сирасига киради.

Қишлоқ жойларда уй-жой куриш дастури катта самара беради: ҳар йили қарийб 1000 нафар қишлоқ пудратчисига бизнес учун имкониятлар яратилади, 100 мингга яқин иш ўринлари ташкил этилади.

Янги қишлоқ массивларида кичик бизнесни ривожлантириш янада рағбатлантирилиб, умуман, қишлоқ жойларда очиладиган иш ўринларининг 50 фоиздан ортиги ана шу массивлар ҳиссасига тўғри келади. Ҳар бир янги қишлоқ массиви чакана савдо ва хизмат кўрсатиш шохобчаларига эга бўлади. Электр қуввати, газ ва сув билан таъминланган ҳар бир янги хонадонда касаначиликни ташкил этиш учун янги имкониятлар очилади. Ҳар йили кичик бизнес ва касаначиликка оид 3 мингга яқин субъект, шунингдек, 15 мингтагача иш ўринлари ташкил қилиниши мумкин.

Режалаштирилаётган янги массивлар, уйларнинг замонавий қиёфаси, янги курилиш технологиялари ва материаллари, шунингдек, экологик жиҳатдан оқилона курилиш ечимлари курилиш секторини ривожлантиришга кўмаклашади ҳамда тадбиркорлик ва саноатни ривожлантириш учун кўшимча имкониятларни яратади.

Ушбу дастурнинг самарадорлиги тобора ошиб бормоқда. Энг яхши халқаро стандартлар асосида “Электрон ҳукумат” тизимини ривожлантириш бўйича кўрилаётган чора-тадбирлар ғоят долзарб аҳамиятга эга. Ушбу дастурни тўлиқ қўллаб-қувватлаётган ОТБ яқинда Ўзбекистонда электрон ҳукумат стратегиясини жорий этишни қўллаб-қувватлашга техник кўмаклашиш дастурини тасдиқлади. Бу йўналишдаги фаолият қишлоқда уй-жой курилиши дастурининг истиқболда ҳам самарадорлигини янада оширишга хизмат қилади.

Келажакни назарда тутган ҳолда, шуни ишонч билан айтиш мумкинки, ОТБнинг Ўзбекистон билан ҳамкорлиги мутаносиб тараққиётга эришиш йўлида иктисодиётни изчил диверсификация қилишни давом эттириш имконини беради. ОТБ Ўзбекистон билан қуйидаги соҳаларда ҳамкорликни давом эттиради:

– энергетикани ривожлантириш, жумладан, арзон нархдаги электр қуввати билан таъминлаш учун куёш энергиясидан фойдаланишни кенгайтириш;

– сув таъминоти, канализация ва қаттиқ маиший чиқиндиларни қайта ишлаш тизимларини яхшилаш;

– қишлоқ хўжалиги самарадорлиги ва фермер хўжаликлари даромадларини ошириш мақсадида ирригация тизимларини тиклаш;

– халқаро бозорларга чиқиш имкониятларини ошириш учун автомобиль ва темир йўллар қуриш ва кенгайтириш;

– микро ва макро бизнес учун молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятларини яхшилаш кабилардир.

Биз Ўзбекистон раҳбарияти билан ҳамкорликда, ривожланишнинг устувор йўналишлари, жумладан, мамлакат саноатини модернизациялаш дастури, шунингдек, қишлоқ билан шаҳар аҳолиси даромадлари ўртасидаги тафовутни қисқартириш бўйича иш олиб бораёмиз.

Президент Ислом Каримов раҳнамолигида Ўзбекистонда қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш юзасидан амалга оширилаётган ислохотлар барқарор ва мувозанатли иқтисодий ўсишни, шунингдек, узоқ муддатли истиқболда аҳоли фаровонлигини оширишни таъминлашга хизмат қилади.

Буэса Ўзбекистоннинг барқарор ва мувозанатлашган ривожланишини таъминлаш учун зарур бўлиб, мамлакатни ривожланган давлатлар қаторидан жой олишида муҳим аҳамият касб этади.

ОТБ Ўзбекистон билан янада яқинроқ ҳамкорлик қилишдан манфаатдордир. Биз бундан буён ҳам иқтисодиётни диверсификация қилиш, хусусий секторни ривожлантириш ва янги иш ўринларини ташкил этиш масалаларида Ўзбекистон билан ҳамкорлик қилишга тайёрмиз.

Мен самимий меҳмондўстлик ва ушбу муҳим халқаро анжуман юқори савияда ташкил этилгани учун Ўзбекистон Президентига алоҳида миннатдорлик изҳор этмоқчиман.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЖАДАЛ ОЛИБ БОРАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАРИ ДОИРАСИДА ҚИШЛОҚНИ ТУБДАН ОБОДОНЛАШТИРИШ ТАЖРИБАСИ

Ҳурматли меҳмонлар, хонимлар ва жаноблар!

Ҳурматли раис!

Сўзимни қишлоқ жойларда замонавий уй-жой қурилишига бағишланган ушбу анжуманни ташкил этганлиги учун Ўзбекистон ҳукуматига ўз миннатдорчилигимни билдиришдан бошламоқчиман. Конференциянинг мавзуси Бирлашган Миллатлар Ташкилотида катта кизиқиш уйғотмоқда.

Анжуманга таклиф қилинганим ва ўз фикримни сизларга етказиш ҳамда Ўзбекистон Республикасида қишлоқ жойларни ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар самараси бўйича сизлар билан фикр алмашиш имконияти берилгани мен учун катта шарафдир.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт Дастури (БМТТД) Ўзбекистон ҳукуматининг қишлоқ жойларда уй-жойларнинг сифати ва фойдаланиш имкониятларини оширишга қаратилган ташаббусини маъқуллайди. Ушбу дастур нафақат қишлоқ аҳолисини юкори сифатли уй-жой билан таъминлашга, балки иктисодий ривожланишни рағбатлантириш ҳамда шаҳар ва қишлоқ аҳолиси имкониятлари, турмуш даражаси ўртасидаги тафовутни қисқартиришга қаратилганини яхши тушуниб турибмиз.

Биз ҳамиша Ўзбекистон ҳукумати томонидан амалга оширилаётган тадбирларни диққат билан кузатиб борамиз. Олиб борилаётган ислоҳотлар мамлакатда янада барқарор инклюзив ривожланишни таъминлашга муҳим ҳисса қўшмоқда. Дунёнинг бошқа давлатлари ҳам Ўзбекистоннинг қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-

жой куриш тажрибасидан ўзлари учун сабоқ олишлари мумкин, деб ҳисоблаймиз.

Бундай “кўргазмали дарслар”, биринчи навбатда, қишлоқдаги уй қурилиши ўша ҳудудни ривожлантиришга, шунингдек, кенг кўламли, юқори суръатда ва бир маромда иктисодий ўсишни таъминлашга кўмаклашиши мумкин. Иккинчидан, атроф-муҳит барқарорлиги ва муҳофазасини таъминлаш соҳасидаги мақсадларни қишлоқ туманларини ривожлантириш стратегияси билан муваффақиятли боғлаш орқали инсон салоҳиятининг барқарор ривожланишига кўмаклашиш масалаларини ҳал қилишда Ҳукуматнинг ушбу ташаббусини ўзига хос тажриба сифатида кўрамиз.

Биринчи “кўргазмали дарс” борасида, қишлоқ аҳолисини муносиб уй-жойлар билан таъминлаш қишлоқларни ривожлантиришнинг ажралмас бир қисми ҳисобланади, деб ишонч билан айтиш мумкин. Бу эса, мамлакатда бир маромда ва комплекс ривожланишга эришишнинг муҳим шартидир.

Ўзбекистон иктисодиёти охириги ўн йилликда жуда юқори ўсиш кўрсаткичларига эришди. Аммо иктисодий имкониятлар, умумий турмуш даражаси, шаҳар ва қишлоқ жойлари ўртасидаги тафовутларни қисқартириш нуктаи назаридан, бу ютуқлар ҳал қилиниши лозим бўлган ишларнинг дастлабки натижасидир. Бу узок давом этадиган жараён ҳисобланади.

Кейинги ўн йилликда кўпгина давлатларда иктисодий ўсиш айрим тенгсизликларнинг чуқурлашишига олиб келди. Шу боис ҳам 2015 йилдан кейинги ривожланиш масалаларига бағишланган глобал мунозараларда тенгсизлик муаммолари тез-тез муҳокама қилинмоқда. Агар БМТнинг “Минг йиллик ривожланиш мақсадлари” дастури шакллантирилган 2000 йилда асосий эътибор аҳолининг қашшоқлик даражасини қисқартириш масалаларига қаратилган бўлса, ҳозирги кунда аҳолиси ўрта даромадли мамлакатлар, хусусан Ўзбекистон учун тенгсизликни камайтириш муаммоси долзарб масала ҳисобланади. Ушбу муаммо ҳал қилинмаса, узок муддатли истикболда иктисодий ўсишнинг секинлашуви ва ижтимоий бекарорликка олиб келиши мумкин.

Сўнги йилларда БМТТД Ўзбекистон ҳукумати билан қишлоқларни комплекс янгилаш лойиҳаларига кўмаклашиш мақсадида миллий,

худудий ва маҳаллий даражада ҳамкорлик қилмоқда. БМТТД қишлоқ жойларни ривожлантириш бўйича маҳаллий бошқарув органлари билан ҳамкорликда тарафлар саъй-ҳаракатларини бирлаштириш, барқарор ривожланиш соҳасидаги устувор йўналишларни шакллантириш ва маҳаллий ривожланиш мақсадлари учун ресурслар жамлаш ҳамда тақсимлаш жараёнларига уларни жалб қилишни кўзда тутувчи комплекс ёндашувдан фойдаланмоқда. Бизнингча, маҳаллий бошқарув органларига қўшимча ваколатлар бериш ва уларга ресурслар ажратишни қўпайтириш орқали худудларнинг мувозанатлашган ҳолда тараққий этишини таъминлашга эришиш мумкин.

2006–2012 йиллар мобайнида БМТТД томонидан Наманган, Фарғона, Андижон ва Қашқадарё вилоятларида қишлоқ жойларни юксалтиришга қаратилган кенг қамровли дастурлар амалга оширилди. Ҳозирги кунда худди шундай маҳаллий ривожланиш лойиҳаси Қорақалпоғистонда янада кенгайтирилиб, Орол денгизи инкирозидан жабр кўрган маҳаллий аҳолига зарур турмуш даражасини таъминлаш масалаларига бағишланган дастурга айланди.

Ушбу дастурлар доирасида маҳаллий аҳоли, туман ва вилоят давлат бошқарув органлари иштирокида қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини яхшилашга қаратилган, аммо унча катта бўлмаган инфратузилмавий лойиҳалар амалга оширилмоқда. Ушбу дастурлар доирасида кам таъминланган аҳоли қатламининг бандлигини самарали таъминлаш, “экологик барқарор” технологиялар ёрдамида фермерлар меҳнати унумдорлиги ва маҳсулот сифатини ошириш, аёллар тадбиркорлик фаолиятини ва чорвачиликни ривожлантириш ҳамда ер-сув ресурсларини бошқариш усулларини такомиллаштириш масалаларида ҳамкорлик қилиб келиняпти. Юқорида таъкидланган дастур доирасида Қорақалпоғистонда табиатга ва аҳолига етказилган экологик зарар ҳамда у билан боғлиқ ҳолда аҳоли саломатлигига салбий таъсир кўрсатадиган хавф-хатарлар ўрганиляпти.

Яқин йилларда БМТТД яна ана шундай лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этишни давом эттиради ва Ўзбекистон ҳукумати билан ҳамкорликда қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши дастуридан олинган хулосалардан келажакдаги лойиҳалар доирасида фойдаланишга умид қилади.

Иккинчи “кўрғазмали дарс” – атроф-муҳит барқарорлиги ва муҳофазасини таъминлаш соҳасидаги мақсадларни қишлоқ жойларни ривожлантириш дастури билан боғлаш масаласига бағишланади. БМТТД учун қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши лойиҳалари бўйича энергия самарадорлигини таъминлаш бир марталик чора эмас, балки қурилиш жараёнининг ажралмас қисми сифатида алоҳида амалий аҳамиятга эга.

Сўнгги йилларда Ўзбекистон ҳукумати томонидан нафақат юқорида келтирилган дастур доирасида, балки умуман энергия самарадорлигини ошириш ва қайта тикланадиган муқобил энергия манбаларидан фойдаланишни кенгайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар амалга оширилган. 2012–2013 йилларда амалга оширилаётган тадбирлар саноатнинг барча асосий тармоқларида энергия истеъмолини камайтириш бўйича аниқ кўрсаткичларни ўз ичига олади. Ушбу чоралар Ўзбекистон Республикаси Президенти имзолаган муқобил энергия манбаларини ривожлантиришга қаратилган иккита муҳим ҳужжатда ҳам ўз аксини топган.

БМТТД қайта тикланадиган энергия манбаларини жорий қилиш ва энергия самарадорлигини оширишга катта миқдорда инвестициялар йўналтирмакда ҳамда ушбу йўналишда Ҳукуматга фаол кўмаклашиб келяпти. Хусусан, жамоат ташкилотларига қарашли биноларда энергия самарадорлигини ошириш соҳасида кўшма лойиҳани амалга ошириш жараёнида 10 та асосий қурилиш меъёри ва қоидалари қайта кўриб чиқилиб, тасдиқланди ва амалиётга жорий қилинди. Ўзбекистон ҳукумати томонидан лойиҳа иштирокида янги қурилиш меъёрлари ва қоидалари қабул қилинганидан кейин 5 та минтақада 2 та қишлоқ мактаби қурилди ҳамда 6 та қишлоқ врачлик пункти ва мактаблар қайта таъмирланди. Бажарилган ишлар натижасида фақатгина шу 8 та объектда 40 фоиздан (янги қурилганларида) 67 фоизгача (мукаммал таъмирланганларида) энергия истеъмоли камайди. Бу, ўз навбатида, йилига 1,53 млн. кВт электр энергияси ёки тахминан 160 минг куб м табиий газни тежаш имконини беради. Ушбу натижалар сиёсий хоҳиш, намунали лойиҳа, комплекс ёндашувдан фойдаланган ҳолда самарали режалаштириш ва барқарор инсон таракқиётига кўмаклашиш орқали иқтисодий, ижтимоий ва табиатни муҳофаза қилиш билан боғлиқ масалаларни бир вақтнинг ўзида ҳал қилиш мумкинлигини кўрсатди.

Ҳозирги кунда қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши дастури доирасида қишлоқ уйларининг 5 та намунавий лойиҳаси ишлаб чиқилиб, уларда энергия самарадорлиги, қайта тикланадиган энергия манбалари масалалари тўлиқ эътиборга олинмаган. БМТТД Ҳукумат билан ҳамкорликда энергия самарадорлигини оширишга қаратилган чораларни ҳисобга олган ҳолда ушбу намунавий лойиҳаларни такомиллаштириш бўйича ишларни амалга оширмақда ва 2013 йилда янги қуриладиган уйларнинг барчасида бу масала ҳисобга олинади.

Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши дастурига Ҳукумат томонидан ажратилган маблағлар ҳажмини ҳисобга олганда энергия самарадорлиги ва қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланиш бўйича турли вариантларни лойиҳалаштириш ва қурилиш босқичидаёқ ўрганиб чиқиш учун қулай имконият яратмақда. Ушбу дастур энергия самарадорлиги меъёрларига асосланган ҳолда ўз уйларини қайта таъмирламоқчи бўлган уй-жой эгаларини рағбатлантириш тизимини ҳам ишлаб чиқиш имконини беради. Амалга оширилаётган дастур атроф-муҳитни муҳофаза қилиш учун фойдали бўлиши билан бирга электр энергияга сарфланадиган маблағларни тежаш нуктаи назаридан катта иқтисодий самарага эришиш, ўз навбатида, ушбу маблағларни аҳолининг турмуш даражасини янада юксалтириш ва мавжуд ижтимоий тафовутларни қисқартиришга йўналтириш имконини туғдирмақда.

Қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилишига инвестицияларнинг йўналтирилиши аҳоли даромадларини ошишига ижобий таъсир кўрсатиш ва янги иш ўринлари ташкил қилиш каби омиллар орқали мамлакатнинг барча ҳудудларида мутаносиб иқтисодий ўсишга эришиш мумкин. Агар ушбу дастур экологик барқарорлик тамойилларини лойиҳалаштириш ва қурилиш жараёнлари билан боғлашга қаратилган аниқ ва изчил чора-тадбирлар асосида амалга оширилса, буни инсон тараққиётининг барқарор тамойили тарзида амалиётда қўллаш учун намуна тарзида тавсия қилиш мумкин бўлади.

Ўтган йили бўлиб ўтган Рио+20 анжуманида Ўзбекистон делегацияси ўз маърузасида мамлакат янада барқарор ўсишга эришиш учун барча имкониятларини йўналтиришга тайёрлигини таъкидлаб ўтди. Амалиётда барқарор ўсиш тамойилларини қисқа вақтда амалга оши-

риш мумкин эмас. Лекин уларни амалда қўллашни кечиктириб ҳам бўлмайди. Шунинг учун ҳам ҳар бир мамлакатнинг тараққиёт дастури нафақат иқтисодий ўсишни таъминлашга, балки ижтимоий ва табиатни муҳофаза қилиш масалаларини ҳам қўзда тутиши талаб этилади. Ўзбекистоннинг қишлоқ жойларда уй-жой қуриш дастури бутун дунёга ўзининг барқарор ривожланиш тамойилларига амал қилишини намоён этиш имконини яратиши мумкин. Чунки, бу ҳолат Рио анжуманида мамлакат томонидан қабул қилинган мажбуриятларни амалга оширишга яхши имконият яратиб, бошқа мамлакатлар ҳам амалда қўллаши учун намуна вазифасини бажаради.

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан амалга оширилаётган қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қуриш Дастури ўзининг ёндашуви ва кенг камрови билан ҳам ўзига хос ҳисобланади. Ушбу ташаббус БМТ томонидан қўллаб-қувватланди, унинг амалга оширилиши қишлоқ жойларнинг барқарор ривожланиши бўйича ёндашувларни амалда қўллаш масалалари бўйича бошқа давлатларга тавсиялар бериш мақсадида диққат билан кузатиб борилмоқда. Дастлабки натижалар шуни кўрсатмоқдаки, бундай тавсиялар икки хил натижага эришиш имконини беради. Биринчидан, дастур турмуш даражаси ва иқтисодий имкониятлар масалалари бўйича қишлоқ ва шаҳар ўртасидаги фарқни қисқартиришга туртки беради, иқтисодий ва ижтимоий мақсадларга ҳамда инклюзив тараққиёт моделига янада тўлиқ эришиш имконини яратади. Иккинчидан, давлат уй-жой қурилиши дастурлари лойиҳалаштириш босқичидан бошлаб энергия самарадорлиги масалалари билан уйғунлаштирилса, бу иқтисодиёт ва табиат муҳофазаси соҳаларидаги мақсадларга бир вақтнинг ўзида эришишни таъминлайди. БМТТД жамоат биноларида энергия самарадорлигига эришишни таъминлаш соҳасидаги ўзининг лойиҳалари билан Ҳукуматингизни қўллаб-қувватлаб келмоқда. Биз бундан кейин ҳам экологик барқарорлик ва ижтимоий йўналтирилган ривожланишга эришишга қаратилган дастурларни амалга ошириш учун шунга ўхшаш ва бошқа чора-тадбирлар билан қўмаклашишга тайёرمىз.

Ушбу анжуман ташкилотчиларига жуда муҳим мавзу бўйича фикр алмашиш имкониятини яратиб берганликлари учун ташаккур билдира-

ман. Зеро, бу мавзу нафақат Ўзбекистон, балки иқтисодий таракқиёт, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш талабларидан келиб чиққан ҳолда, инклюзив ва барқарор ўсишни таъминлашга кўмаклашиш мақсадида инфратузилма ва хизмат кўрсатиш соҳасига инвестициялар йўналтиришни режалаштираётган ўрта даромадли бир қатор мамлакатлар учун ҳам муҳим аҳамият касб этади.

Эслатиб ўтиш жоизки, “Минг йиллик ривожланиш мақсадлари” дастури якунига 1000 кун қолди. 2015 йил ҳам тобора яқинлашиб келмоқда. Шунинг учун ҳам дастурда белгиланиб, ўз ечимини топмаган масалаларга қисқа муддатларда аниқлик киритиб, эҳтиёж тугилганда дастур кўрсаткичларига тузатишлар киритиш лозим, деб ҳисоблайман.

БМТТД бундан кейин ҳам ушбу ва бошқа ташаббуслар бўйича Ўзбекистон ҳукуматига кўмаклашиш, ҳамкорлик қилиш, музокараларга киришиш ҳамда Минг йиллик ривожланиш мақсадларига эришиш ва барқарор ривожланиш тамойилларини амалга ошириш учун ҳамкорликда ишлашга тайёр эканлигини яна бир қарра таъкидламоқчиман. Анжуманнинг барча қатнашчиларига самарали иш олиб боришларини тилаб қоламан.

ҚИШЛОҚ ХУДУДЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

Ҳурматли раис жаноблари!

Ҳурматли меҳмонлар, элчилар ва конференция катнашчилари!

Ҳозирги вақтда дунё аҳолисининг 3 миллиарди ёки 40 фоиздан зиёдроғи уй-жой инфратузилма хизматларига муҳтож. Бундай эҳтиёжни қондиришда нафақат маблағ, балки аниқ мақсадга йўналтирилган дастур ва кўчмас мулк бозори мувозанатини таъминловчи тегишли механизм ишлаб чиқилиши лозим. Кўчмас мулк бозори фаолиятини молиялаштиришнинг мақбул вариантлари ва аҳолининг уй-жой сотиб олиш имкониятлари мавжуд бўлгандагина талабнинг ўсиши ва бозорнинг самарали фаолияти таъминланади. Бундай бозорни бошқаришда шубҳасиз, давлат катта роль ўйнайди.

Кўпгина ривожланаётган давлатларда даромади паст бўлган аҳоли қатлами уй-жой етишмаслигидан азият чекмоқда. Хусусий уй-жой қурилиш сектори фаолияти эса асосан юқори даромадга эга бўлган аҳоли қатламининг (умумий аҳолининг 10–20 фоизи) талабини қондиришга қаратилган. Аҳолининг кам таъминланган қатламининг тураржойга талаби (умумий аҳолининг 20–30 фоизи) асосан давлат ёки донор ташкилотлар томонидан қўллаб-қувватланади. Бу икки қатлам орасида турган истеъмолчиларнинг катта қисми қулай ва нисбатан арзон тураржой топишга қурблари етмаса-да, давлат ҳисобидан субсидия ажратилиши лозим бўлган жуда “бадавлат” тоифа ҳисобланишади. Бу қатламга қулай молиявий муҳит ва уй-жой бозоридан фойдаланишга имконият яратилган тақдирда, тураржой харид қиладиганлар ёки ўз уйини қайта таъмирлашга маблағ топа оладиган оилалар тоифасига қўшилади.

Бу муаммоли вазиятни ҳал этиш учун кўпгина мамлакатларда кўшимча муайян чора-тадбирлар амалга оширилган бўлса ҳам, айрим

давлатларда кутилган натижалар бермаганлигини эътироф этиш лозим.

Тураржой ва молиявий муносабатлар ўзаро боғлиқ эканлиги жаҳон тажрибасидан келиб чиққан энг муҳим хулосалардан биридир.

Кўчмас мулк бозорининг барқарор фаолият кўрсатиши учун қуйидагилар талаб этилади:

– тураржойлар таклифи аҳолининг барча қатламлари (шу жумладан, ўртача даромадли аҳоли) талабини қондириши учун тураржойларни ва уларнинг қурилишини молиялаштириш хизматларининг турли-туманлиги;

– ўрта ва кам даромадли аҳоли талабини қондиришга хизмат қиладиган хусусий уй-жой қурилиш сектори фаолиятини рағбатлантиришга қаратилган сиёсатни амалга ошириш;

– бюджет маблағларини аҳолининг тураржойга энг муҳтож қатламлари талабини қондиришга йўналтириш.

Кўчмас мулк бозори барқарорлигини таъминлашга қаратилган, яъни, аҳолининг кам даромадли қатламига субсидиялар ажратиш бўйича давлат дастури муҳим роль ўйнайди. Мисол учун, бир қанча мамлакатларда кўчмас мулк бозорида интервенция сифатида аҳолининг кам таъминланган қатлами эҳтиёжини қондириш мақсадида уй-жой қурилишини молиялаштиришга эътибор қаратилмоқда.

Масалан, Руминияда уй-жой кредитлари кам даромадли ва одатда узоқ муддатли ипотека кредитларига талабгор бўлмаган аҳоли эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилган. Бундай кредитлар тижорат банклари томонидан тақдим этилади. Дастур бўйича таклиф қилинаётган уй-жой кредитлари доирасида техник ёрдам кўрсатиш ҳам кўзда тутилган. Кредитлар қиймати микромолиялаштириш дастурининг оператив ва молиявий харажатларини қоплайди. 2004 йил июль ҳолатига Руминияда уй-жойларни микромолиялаштириш дастури бўйича кредитларнинг қайтарилиш даражаси 99 фоиздан ортиқни ташкил этди.

Мексикада эса муниципал банклари қўллаб-қувватлаш ва корхоналар ишчиларига давлат банклари томонидан тиббий хизмат кўрсатиш харажатларини молиялаштириш бўйича экспериментал дастур иш бошлаган. Ушбу дастур энг кам ойлик иш ҳақининг 2 баробаридан 8 баробаригача маош оладиган мижозларга мўлжалланган

бўлиб, бериладиган кредитлар уй қурилиши, таъмирланиши ёки қайта қурилишини яқунлаш учун ишлатилиши мумкин. Унинг миқдори бир миждоз учун 510–590 АҚШ долларини ташкил этган. Лойиҳа асосида дастлабки 10 йил мобайнида кам даромадли 5,3 мингдан ортиқ оилага умумий қиймати 8,2 млн. АҚШ доллари миқдорида кредитлар ажратилган. Ушбу лойиҳанинг муваффақиятли жиҳати шундаки, у тезлаштирилган уч босқичдан иборат бўлиб, техник ёрдам кўрсатиш, инновацион ҳамкорликдан фойдаланиш ҳамда ҳимоя чораларини ўз ичига олади. Бу эса кредит ресурсларининг мақсадли ишлатилишини таъминлаш учун жуда муҳим ҳисобланади.

Ҳиндистонда давлат томонидан хусусий секторни кам таъминланган оилалар учун тураржойлар қурилишига жалб этишни қўллаб-қувватлаш бўйича олиб борилган сиёсат натижасида бугунги кунда 30 тадан зиёд йирик қурилиш лойиҳачилари томонидан кам даромадли оилаларга мўлжалланган уй-жой қуриш тизими ишлаб чиқилиб, амалиётга киритилди. Бундан 10 йил аввал мамлакатда бундай ташкилотлар умуман фалият кўрсатмас эди.

Уй-жой қурилиши соҳасидаги энг йирик лойиҳа сифатида Каржата шаҳридаги кам даромадли аҳоли учун мўлжалланган арзон тураржойлар қурилишини мисол келтириш мумкин. Баъзи қийинчиликларга қарамасдан, лойиҳа бўйича 18 ой мобайнида 15 мингтага яқин арзон тураржойлар қуриш кўзда тутилган эди. Бундай имтиёзли тураржойга эга бўлиш учун фуқародан ўртача 250–375 АҚШ доллари миқдоридаги даромадга эга бўлиш талаб этилади.

Жанубий Африка Республикасида ўрта ва паст даромадли оилаларни субсидиялаш давлат дастури тураржой таъминоти масаласини янада оғир аҳволга солиб қўйди. Мазкур дастурда кашшоқ аҳоли учун “бепул” уйлар қурилиши назарда тутилган. Бундай уйларнинг қурилишини амалга оширувчи субъектлар мўлжалланган даромадга эга бўлиш мақсадида “кесишган субсидиялар” (*бир инвестиция лойиҳасидан қўрилган зарарни иккинчиси ҳисобига қоплаш*) билан таъминланиши талаб этилган. Ушбу дастурнинг амалга оширилиши субсидияланмаган уйларнинг қимматлашишига ва бозор нарҳида уй сотиб олиш имкониятига эга бўлмаган оилаларнинг уй-жой билан таъминланмай қолишига сабаб бўляпти.

Бир қатор ривожланаётган мамлакатларда яна бошқа ўзига хос вазият кузатилмоқда. Масалан, таклиф этилаётган уй-жойлар юкори даромадли фуқаролар талабларини қондиришга қаратилган бўлиб, улар ўз маблағлари ҳисобига тураржой сотиб олиш ёки етарлича расмий даромадга ва ипотека кредитлари олиш имкониятига эга қатлам ҳисобланади. Ўртача ва ундан пастроқ даромадга эга бўлган аҳоли эса фақат ўз жамғармалари ёки микрокредитлар ёрдамида норасмий уй-жой сотиб олишга кучи етадиган қатлам саналади. Аҳолининг энг ночор қатламига эса давлат томонидан субсидиялар тақдим этилиши мумкин.

Бундай вазиятни тартибга солиш учун давлат томонидан қурилаётган уй-жой таклифи бозор талаблари асосида турли даражадаги даромадларга эга аҳоли қатламларининг тураржойга бўлган эҳтиёжлари ҳисобга олинган ҳолда шакллантирилиши лозим. Ана шундагина, Ҳукуматнинг субсидия шаклидаги молиявий ёрдамлари кам таъминланган оилаларни қўллаб-қувватлашга йўналтирилиши мумкин.

Эътиборингиз учун ўзимнинг самимий миннатдорчилигимни изҳор этаман.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН МАКРОИҚТИСОДИЙ СИЁСАТИ

Авваламбор, Ўзбекистон ҳукуматига Тошкентга келиб, мазкур форумнинг ўтказилишига ўз ҳиссамни қўшишга имконият берилгани учун чуқур миннатдорчилик билдиришга ижозат этгайсизлар. Ўзбекистон аҳолисининг, хусусан, қишлоқ жойларда яшаш шароитларини яхшилаш мамлакатда олиб борилаётган ва Халқаро Валюта Фонди (ХВФ) томонидан тўлиқ қўллаб-қувватлаётган иқтисодий сиёсатнинг асосий мақсади ҳисобланади.

Мен ўз тақдимотимда Ўзбекистонда юқори ва барқарор иқтисодий ўсишга кўмаклашиш ва аҳоли турмуш даражасини яхшилашни қўллаб-қувватлаш учун зарур бўлган макроиқтисодий сиёсат ва стратегик йўналишларга оид ХВФ тажрибасига эътиборингизни қаратмоқчиман. Шу билан бирга, аҳоли жон бошига даромадларни ўртача ривожланган мамлакатлар кўрсаткичига етказиш бўйича Ҳукумат томонидан қўйилган мақсадга эришишда Ўзбекистонга кўмаклашиш учун ХВФ томонидан ишлаб чиқилган тавсияларни муҳокама қилмоқчиман.

Авваламбор, нима сабабдан ХВФ иқтисодий ўсишга (ва бунга эришиш учун макроиқтисодий сиёсатга) бу қадар катта эътибор қаратаётганлиги ҳамда юқори ва барқарор ўсиш аҳоли фаровонлигини оширишда муҳим эканлигига қисқача изоҳ бермоқчиман. Биз иқтисодий ўсиш суръатларини таъминлашга асосий эътиборни қаратар эканмиз, биринчи навбатда, иш ўринлари яратиш ҳақида ўйлаймиз. Бандлик – ҳақиқатан ҳам аҳоли учун катта аҳамиятга эга бўлиб, ХВФ унга муҳим омил сифатида қарайди. Юқори бандлик даражаси обод турмушнинг энг ишончли кафолати ҳисобланади. Бусиз биз мавжуд ишчи кучи салоҳиятидан тўлиқ фойдаланиш имконини бой беришимиз, айниқса, ўсиб келаётган ёш авлоднинг келажакка бўлган ишончини

сўндиришимиз, шу билан бирга, одамларнинг тураржой, молиявий манбалар, замонавий хизмат ва янги технологиялардан фойдаланиш имкониятларини чеклаб қўйишимиз мумкин.

Янги иш ўринлари фақат барқарор иқтисодий ўсиш шароитидагина яратилиши мумкин. Бу биринчи даражали вазифа бўлиб, иқтисодий сиёсатнинг талаб ва таклиф жиҳатидан тўғри мувозанатлашуви замирида шаклланиши лозим. ХВФ том маънода ушбу масалага “иқтисослашган”. Бизнинг асосий мақсадимиз макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш ва аҳоли манфаатларини ҳимоя қилиш борасида иқтисодий ўсишни рағбатлантирувчи ислохотларни амалга оширишда мамлакатларга кўмаклашишдир. Бир қатор илмий изланишлар, шу жумладан ХВФ томонидан олиб борилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, мувозанатли ўсиш жараёни кўп ҳолларда узоқ муддат давом этади. Бунда тенглик муҳим аҳамият касб этиб, унинг асосида даромадларнинг адолатли тақсимланиши ўсиш суръатларининг ортишига ва ижтимоий ишончнинг мустаҳкамлиги билан боглиқ бўлган иқтисодий барқарорликка олиб келади.

Охирги ўн йилда Ўзбекистонда юқори иқтисодий ўсиш суръатлари (ўртача йиллик 7,8 фоиз) кузатилди, бундай кўрсаткич дунёнинг камданкам мамлакатларида қайд этилди. Бундан ташқари, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози даврида Ўзбекистон изчил ва барқарор иқтисодий ўсишни намоён эта олди. Эътиборингизни мамлакатнинг макроиқтисодий муваффақиятларини ифодаловчи бир қатор кўрсаткичлар ва жорий тенденцияларига қаратмоқчиман:

1. Асосий экспорт маҳсулотлари нархларининг юқорилиги ва давлатнинг инвестицияларни рағбатлантиришга оид иқтисодий сиёсатни амалга ошириши туфайли мамлакат ялпи ички маҳсулоти (ЯИМ) 2011 йилда 8,3 фоизга ва 2012 йилда эса 8,2 фоизга ўсди. 2012 йилда йиллик инфляция сезиларли даражада пасайди. Нархларнинг ўсишига давлат томонидан тартибга солинадиган маҳсулотлар (хизматлар) нархларининг эркинлаштирилиши, миллий валютанинг қадрсизланиши иш ҳақи ва нафақаларнинг оширилиши натижасида талаб томонидан тазйикнинг кучайиши каби асосий омиллар таъсир кўрсатди.

2. Импортнинг ошганлигига қарамасдан, мамлакат ташқи иқтисодий позицияси мустаҳкамлигича таъминланмоқда. Айни пайтда,

резервлар ҳажми (Ўзбекистон Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ҳамда хорижий инвестицияларни ҳисобга олганда) юқори даражада сақланиб турибди.

3. Ҳукумат депозитларининг мунтазам ошиб бориши ва ортиқча ликвидлик даражасини камайтириш бўйича Марказий банк операцияларининг кучайтирилиши эвазига мамлакатда қатъий пул-кредит сиёсати олиб борилмоқда. Экспорт маҳсулотлари рақобатдошлигини ошириш мақсадида, Ҳукумат миллий валюта – сўмнинг номинал девальвациясини давом эттирмоқда.

4. Оқилона солиқ-бюджет сиёсати олиб борилиб, давлат бюджети ижроси прогноз кўрсаткичлари ошириб бажарилмоқда. Бу ҳолат солиқ базасини кенгайтириш ва солиқ маъмурчилигини мустаҳкамлашга йўналтирилган чора-тадбирлар давом этаётганлигини билдиради. Кўрсатилаётган ижтимоий нафақаларнинг аниқ йўналтирилганлиги умумий харажатларнинг камайишига олиб келади, айти пайтда иш ҳақи юқори суръатларда ўсмоқда.

Қисқа ва ўрта муддат истикболда иқтисодий ўсиш кўрсаткичларининг юқори бўлиши прогноз қилинаётган бўлса-да, жаҳон иқтисодиётида беқарорликнинг давом этаётганлиги, хавф-хатарнинг сақланиб қолаётганлиги эҳтиёткорликни талаб этади.

Ташқи хатарлардан молиявий тизимнинг фискал воситалар билан химояланганлиги, давлат инвестиция дастурларининг изчил амалга оширилиши, ҳамда қулай савдо шароитлари (Ўзбекистоннинг асосий экспорт маҳсулотлари нархларининг ошиши кутилмоқда) туфайли келгусида ҳам ЯИМнинг ўсиши юқори даражада сақланиб қолади.

Мен Ўзбекистоннинг барқарор ўсишга ва аҳоли фаровонлигини таъминлашга кўмаклашаётган макроиқтисодий сиёсатини яна бир қарра эътироф этмоқчиман. Охириги ўн йилда Ўзбекистонда юқори ўсиш суръатлари кузатилган бўлса-да, бугунги кунда унинг олдида иқтисодиётни модернизация қилиш борасида катта вазифалар турибди.

Ўзбекистон дунёнинг ўртача даромадли давлатлар гуруҳининг олдинги сафидан жой олишини таъминлаш учун, мамлакат иқтисодиётида қуйидаги учта устувор йўналишга асосий эътибор қаратилиши лозим:

– инфляция даражасини камайтириш бўйича чоралар қўллаш;

– инвестиция ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш мақсадида тадбиркорлик муҳитини янада яхшилаш;

– макроиқтисодий кўрсаткичлар базасидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш ва уларни ўз вақтида тақдим этиш.

Биринчидан, инфляция даражасини пасайтириш. Бизнинг фикримизча, юқори инфляция даражаси иқтисодиётнинг жадал суръатларда ўсишига тўсқинлик қилади. Аксинча, паст инфляция даражаси ЯИМнинг юқори ўсиш суръатларини таъминлашда муҳим ҳисобланади. Паст инфляция даражасига, табиийки, монетар, валюта ва солиқ-бюджет сиёсатларини мувофиқлаштириш асосида эришиш мумкин. Бозор қоидаларига асосланган алмашув курси ҳам пул-кредит ва солиқ-бюджет сиёсатларига босимни камайтириш ҳисобига инфляцияни ушлаб туришда муҳим роль ўйнади. Бу сиёсат натижасида Ўзбекистоннинг экспорт рақобатдошлиги келажакда инфляциянинг ошишини келтириб чиқарадиган номинал алмашув курсини янада пасайтириш сиёсати ўрнига паст даражали инфляция билан мустаҳкамланади.

Рухсатингиз билан иккинчи устувор йўналишга тўхталиб ўтсам. Инвестиция ва иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун тадбиркорлик муҳитини яхшилашни давом эттириш лозим. Охириги пайтда мамлакат иқтисодиёти хомашё нархларининг юқорилиги ва давлатнинг фаол инвестиция сиёсати ҳисобига ўсди. Бундай ўсиш моделининг иш жойларини ташкил этиш бўйича имкониятлари чеклангани яхши маълум. Ҳукумат хусусий сектор ривожини кўллаб-қувватлаш бўйича амалга ошираётган ишларини давом эттириши лозим. Хусусий секторнинг ривожланиши, ўз навбатида, меҳнат унумдорлигининг ошишига олиб келади, шу билан бирга, тез ўсиб бораётган аҳолини етарли иш ўринлари билан таъминлашга кўмаклашади. Тадбиркорликни ривожлантириш ва инновация бўйича қулай шароит яратилиши олдинга интилишдаги муҳим қадамлардан бири бўлади. Бу ҳам давлат, ҳам хусусий корхоналар учун ҳар соҳада тенг ва янги имкониятларнинг яратилиши демакдир. Ишончимиз комилки, ташқи савдонинг рағбатлантирилиши, тадбиркорлик фаолияти устидан назоратнинг камайтирилиши, капитал ва иш кучини иқтисодиётнинг юқори унумли тармоқларига йўналтирилиши, молиявий воситачиликнинг

чукурлашуви, бозор қоидалари асосида нархлар ва алмашув курсининг белгиланиши, энергия тармоғи самарадорлигининг оширилиши каби чора-тадбирлар Ўзбекистон учун устувор аҳамият касб этади. Энг муҳими, бу чора-тадбирлар иқтисодий ўсишнинг бандлик билан доимий мутаносибликда бўлишини таъминлайди.

Бу, ўз навбатида, учинчи ва охириги устувор йўналиш, яъни макроиқтисодий кўрсаткичлардан фойдаланиш имкониятларини яхшилаш ва уларни ўз вақтида тақдим этишни таъминлашга олиб келади. Иқтисодий ривожланиш ресурсларни кам унумли тармоқлардан кўпроқ самара келтирадиган соҳалар фойдасига қайта тақсимлашни кўзда тутди. Бизнес ва инвестициялар бўйича тўғри ва мақбул қарорлар қабул қилиш учун маҳаллий ва хорижий тадбиркорлар макроиқтисодий кўрсаткичлардан доимий фойдаланиш имкониятига эга бўлишлари лозим. Шу сабабли биз макроиқтисодий кўрсаткичлар ва ҳисоботлардан фойдаланиш бўйича имкониятларни янада кенгайтиришни тавсия этамиз.

Рухсатингиз билан юқоридаги фикрларни умумлаштираман. Ўзбекистонда аҳоли фаровонлиги янада ошишини таъминлаш бугунги куннинг устувор вазифаси ҳисобланади. Ҳозир бунинг учун жуда қулай фурсат. Ислохотлар даврида бозор иқтисодиётига ўтиш бўйича кенг миқёсдаги ишлар олиб борилди. Жумладан, қишлоқ хўжалигидан саноат ишлаб чиқариши томон силжиш жадал иқтисодий суръатлар билан бир вақтда рўй берди. Яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиманки, юқори иқтисодий ўсиш суръатини таъминлаш ислохотларни изчил давом эттиришни тақозо этади. Қўйилган мақсад аниқ – ўртача даромадли давлатлар гуруҳининг биринчи қаторларидан жой олиш. Ушбу мақсадга эришиш йўлида кўплаб қийинчиликлар пайдо бўлиши мумкин. Шу муносабат билан мен сизларни ишонтириб айтаманки, ХВФ иқтисодий сиёсатни такомиллаштириш бўйича ўз маслаҳатларини бериш ва Ўзбекистон ҳукуматиغا макроиқтисодий барқарорликни мустаҳкамлаш, иқтисодий ривожланиш ҳамда аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича ўз олдида қўйган мақсадларига эришиш учун кўмаклашишни давом эттиради.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА ҚАШШОҚЛИКНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА ХАЛҚАРО АҲВОЛ ТАҲЛИЛИ ВА ЎЗБЕКИСТОННИНГ БУ СОҲАДАГИ ПЛАТФОРМАСИ

Хурматли делегатлар, меҳмонлар, хонимлар ва жаноблар!

Маърузамнинг аввалида, менга ушбу конференцияда катнашиш имконияти берилганлиги учун Ўзбекистон Республикаси ҳукуматига чуқур миннатдорчилик билдирмоқчиман. Аҳоли фаровонлигини ошириш воситаси бўлган уй-жой қурилиши масалалари муҳокамасига ўтишдан аввал, АСЕАН минтақавий ташкилоти фаолияти тўғрисида баъзи маълумотлар ва рақамларни келтирмоқчиман.

АСЕАН – *Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари уюшмаси* 1967 йил 8 августда ташкил топган. У ҳукуматлараро минтақавий ташкилот бўлиб, 10 та аъзо мамлакатларни, хусусан Камбоджа, Индонезия, Бирма, Мьянма, Сингапур, Таиланд, Вьетнам, Лаос, Малайзия ва Филиппин каби давлатларни ўз ичига олади.

Уюшмага аъзо мамлакатларнинг гуллаб-яшнаётган ва барқарор ривожланаётган минтақа барпо этиш, бу борада мустаҳкам шерикчилик алоқаларини ўрнатиш масалалари бўйича қарашлари ўзаро мос келади. 2007 йил ноябрь ойида АСЕАН Низоми қабул қилинди ва у 2008 йил 15 декабрда кучга кирди. АСЕАНга аъзо давлатлар раҳбарлари 2015 йилга қадар учта асосий устувор йўналиш бўйича, яъни: сиёсий хавфсизлик ҳамжамияти, иқтисодий ҳамжамият ва ижтимоий-маданий ҳамжамият ташкил этиш юзасидан келишиб олдилар. Шу мақсадда ушбу йўналишларнинг ҳар бири бўйича 2009–2015 йиллар даврида АСЕАНга аъзо давлатлар ривожланишининг асосий жиҳатлари акс эттирилган ҳаракат дастурлари қабул қилинган.

АСЕАН Низомининг биринчи моддасида ташкилотнинг 2015 йилга қадар ижтимоий ривожланиш йўналишлари ва кўрсаткичларини ўз

ичига олган асосий мақсадлари белгилаб қўйилган. Булар: кашшокликни йўқотиш; ҳамкорлик алоқалари асосида АСЕАНга аъзо давлатлар ривожланишидаги фарқларни қисқартириш; минтақада атрофмуҳит муҳофазасини таъминлаш учун барқарор ўсишга қўмаклашиш; табиий бойликлардан оқилона фойдаланиш; маданий меросни ва аҳолининг юқори турмуш даражасини сақлаб қолиш; ижтимоий таъминот ва адлия тизими хизматларидан эркин фойдаланиш ҳуқуқини тақдим этиш орқали аҳоли турмуш фаровонлигини яхшилаш каби вазифаларни ўз ичига олади.

АСЕАНнинг бугунги ҳолатига қисқача тўхталиб ўтмоқчиман. 2012 йил маълумотларига кўра, АСЕАН ҳудудида 604,8 млн. киши истиқомат қилади, бу кўрсаткич Ер юзи аҳолисининг тахминан 8 фоизини ташкил этади. 2009 йил маълумотларига кўра, аҳоли зичлиги 1 кв км да 133 кишига тенг. 2010 йилда бандлик даражаси меҳнатга лаёқатли аҳоли сонига нисбатан турли аъзо мамлакатларда 64 дан 85 фоизгача ўзгариб турганлигини кўрсатади.

Минг йиллик ривожланиш мақсадлари доирасида харид қилиш паритети бўйича ҳисоблаганда, бир кунда 1,25 доллардан кам харажат қилаётган аҳоли улуши Лаос, Камбоджа, Мьянма ва Вьетнамда (ЛКМВ) 1990 йилдаги 45 фоиз ўрнига 2010 йилда 16 фоизгача, бу давр ичида ташкилотнинг бошқа 6 та мамлакатида – Бруней, Индонезия, Малайзия, Филиппин, Сингапур ва Таиландда (АСЕАН-6) – 29 фоиздан 15 фоизга қисқарган. Таълим соҳасида эса, 2010 йилда АСЕАН-6 мамлакатларида таълим олиш давомийлиги кўрсаткичи 7,5 йилдан 8 йилга, ЛКМВда эса 4,6 йилдан 5 йилга ошган.

2000 йилдан бошлаб оналар ўлими кўрсаткичи камайиб бораётгани кузатилмоқда. Шунингдек, ЛКМВда гўдаклар ўлими кўрсаткичи (ҳар 1000 тирик туғилган чакалоққа нисбатан) 66 дан 40 нафаргача, бошқа мамлакатларда эса – 18 дан 14 нафаргача пасайганлиги қайд қилинган. Айни пайтда, ЛКМВ ва АСЕАН-6 мамлакатлари ўртасида иқтисодий ривожланиш бўйича тафовутлар ҳамон юқориликгача қолмоқда. АСЕАН-6 гуруҳи давлатларининг иқтисодий ҳолати бошқаларга нисбатан анча яхши, бироқ бу Минг йиллик ривожланиш мақсадлари кўрсаткичларига ҳар доим ҳам мос келавермайди. АСЕАНнинг Минг йиллик ривожланиш мақсадлари доирасидаги 2011 йил ҳисоботида

мувофиқ, юқорида таъкидланганидек, тирикчилик минимуми бўйича белгиланган мезондан паст даражада турмуш кечираётганларнинг салмоғи 1990 йилдаги 45 фоиздан 2010 йилда 16 фоизга камайган. Яъни, ЛКМВда қашшоқлик даражаси АСЕАНнинг бошқа ривожланган мамлакатларига нисбатан 1,1 мартага пасайган.

Халқаро қишлоқ хўжалигини ривожлантириш фондининг камбағалликни қисқартириш бўйича 2011 йилдаги ҳисоботида кўра, АСЕАНнинг 54 фоиз аҳолиси қишлоқларда яшайди, қишлоқ жойлардаги камбағаллик даражаси эса 62 фоизни ташкил қилади. АСЕАН ҳудуди сел босиши, вулқон отилиши, сув тошқини, цунами, тайфун каби турли табиий офатлар тез-тез содир бўлиб турадиган, глобал иқлим ўзгаришларига мойил минтақа бўлиб, пировардида бу хавф-хатарлар шу жойда яшайдиган аҳолининг фаровонлиги ва саломатлигига ҳамда умумиқтисодий вазиятга жиддий зарар етказиши мумкин.

Қишлоқ жойларда қашшоқлик даражасини камайтириш масалалари АСЕАНнинг қишлоқ хўжалигини ривожлантириш ва камбағаллик даражасини камайтириш соҳасидаги турли вазирликлар йиғилишларида кўриб чиқилипти. Уларнинг 2011–2015 йилларга мўлжалланган ҳаракатлар Режаси доирасида лойиҳаларни амалга ошириш тегишли Ҳукуматлар томонидан қўллаб-қувватланыпти. Бу соҳадаги дастлабки чоралар 1997 йилда иқтисодий инкироз оқибатларини бартараф этиш мақсадида қабул қилинган эди. Бизнинг асосий мақсадимиз – қашшоқликни тугатиш, қишлоқларни тез юксалаётган, гуллаб-яшнаётган ҳудудларга айлантириш, уларнинг иқтисодиётини ривожлантириш, табиий ресурсларидан унумли фойдаланиш, молиявий хизматлар, микрокредитлаш ва ижтимоий ҳимоя хизматларидан фойдаланишлари учун кенг имкониятлар яратиб беришдан иборат.

Ушбу халқаро конференция хулоса ва таклифларидан келиб чиққан ҳолда, АСЕАН қишлоқни ривожлантириш ва камбағалликни қисқартириш стратегияси сифатида қишлоқ қурилиши масалаларини қайта кўриб чиқиши зарур. Бинобарин, бу вазифа қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга кўчиб кетишини чеклайди, қишлоқ жойларнинг иқтисодий ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади, аҳоли турли қатламларнинг тенг ривожланишини таъминлайди.

Қишлоқ қурилиши ҳақида ўзимнинг айрим мулоҳазаларим билан ўртоқлашмоқчиман. Мен учун Тошкент вилояти Пскент туманига ташрифимиз жуда самарали бўлди. Қишлоқда уй-жой қурилиши қишлоқни ривожлантиришга нисбатан оқилона ёндашувдир, зеро бунда кишилар бир қатор хизмат турлари, жумладан, таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларидан фойдаланадилар, экологик муаммоларини ҳал этадилар.

Мантиқий шундай хулосага келдимки, биринчидан, маҳаллалар йиғинлари орқали қишлоқ аҳли ҳар ойда тўпланиб, ўзларини кизиқтирган турли муаммоларни муҳокама этиш жараёнида фаол қатнашиш имкониятига эга бўладилар. Иккинчидан, жамоа аъзолари мавжуд муаммолар ва бошқа зарур масалаларнинг ечими бўйича қарор қабул қилишда иштирок этадилар.

Учинчидан, қишлоқ уй-жой қурилиши қишлоқ жойларда оддий кишиларга ваколат бериш орқали, уларни ғайрат-шижоатга ундайди, илҳомлантиради. Бунинг устига, қишлоқ қурилиши – қишлоқни ривожлантириш, шу жумладан, камбағалликни бартараф этиш омили, шу билан бирга, у инсон ҳуқуқларини таъминлаш ва муҳофаза қилиш бўйича етакчи куч ҳисобланади.

Яна бир муҳим жиҳати, биз ташриф буюрган қишлоқда гендер масалалари жуда яхши ҳал қилинганлиги кузатилди, яъни аёллар ишда ва турмушда учрайдиган турли муаммоларни ҳал этишда фаол иштирок этишмоқда. Мен бу нарса аёллар ҳуқуқини ошириш бўйича жуда оқилона ёндашув деб ҳисоблайман.

Мазкур дастурнинг менда жуда катта таассурот қолдирган жиҳатларидан яна бири – уй-жой қурилишини таъминлашга хизмат қиладиган банкларнинг ташкил этилганидир. Сизлар қишлоқ оилаларига молиявий ресурслардан фойдаланиш имкониятини беряпсизлар. Уй учун тўловлар, кредитни қоплаш, қарз олувчиларнинг солиқ тўловидан озод этилиши – муайян мотивация механизмларидир.

Дастурнинг мени лол қолдирган жиҳатларидан яна бири – оилаларга турли тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишга катта имконият яратиб берилганидир. Сизларда бундай оилаларга 49 йил мобайнида ердан фойдаланиш ҳуқуқи берилгани катта имкониятлар эшигини очиб беради. Шу билан бирга, маҳаллий хомашё ва

материалларнинг ишлатилиши маҳаллий ҳамжамиятлар ижтимоий-иқтисодий ривожланишига ижобий ҳисса қўшади. Чиндан ҳам қишлоқ жойларда уй-жой барпо этишга йўналтирилган инвестициялар – ёш авлод учун жуда керакли ва зарур сармоядир. Бу борада Президент Ислом Каримовнинг қишлоқ уй-жойларига киритилган инвестициялар келгуси авлодларнинг турмуши обод бўлиши учун яратилган имкониятдир, деган фикри менга жуда маъқул бўлди.

Қишлоқларда қурилаётган уй-жойларни, биринчидан, жамиятда бирдамликни таъминлайдиган ўзига хос платформа, яъни ўз аъзолари ҳақида қайғурадиган жамият рамзи, деса тўғри бўлади. Иккинчидан, бу – жамиятда турли ижтимоий муаммоларни ҳал этишга қодир платформа. Учинчидан, аёллар ҳуқуқини ҳимоя қиладиган ва гендер тенглигини кафолатлайдиган платформа. Тўртинчидан, қишлоқ уй-жой қурилиши бўйича Ўзбекистон тажрибаси АСЕАН учун камбағалликни қисқартириш, қишлоқ минтақалари салоҳиятини ошириш ва ривожлантиришга йўналтирилган стратегик платформа бўлиб хизмат қилади.

АСЕАН номидан ушбу конференцияга таклиф учун яна бир бор ташаккур билдирмоқчиман, чунки бу соҳадаги янги тажрибаларни ўрганиш ташкилотга аъзо давлатлар учун муҳим ҳисобланади. Имкониятдан фойдаланиб, АСЕАН минтақавий ташкилот сифатида аҳоли фаровонлигини ошириш, дунё миқёсида ривожланишга ҳисса қўшиш мақсадида Ҳукуматлар ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилишга ҳар доим тайёр эканлигини таъкидлайман.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИФАД ВА ЎЗБЕКИСТОН ҲАМКОРЛИК СТРАТЕГИЯСИ

Ҳурматли меҳмонлар! Хонимлар ва жаноблар!

Қишлоқ кифоасини ўзгартириш ва аҳоли турмуш даражасини яхшилаш омили сифатида замонавий уй-жой қурилишига бағишланган ушбу муҳим конференцияда қисқартирилган ҳолда ИФАД деб аталувчи Халқаро қишлоқ хўжалигини ривожлантириш фонди (ИФАД) ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Халқаро молия институти вакили бўлиб қатнашиш мен учун катта шарафдир. Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг қишлоқ жойларда замонавий, шинам, нисбатан арзон тураржойлар барпо этиш бўйича амалга ошираётган саъй-ҳаракатларидан биз жуда мамнунмиз ва уни юқори баҳолаймиз.

ИФАД – бу қишлоқ жойларни ривожлантириш учун тегишли ижтимоий-иқтисодий шароитлар яратиш борасида Ҳукуматларни қўллаб-қувватловчи ташкилотдир. Фаолиятимиз қишлоқ хўжалиги ва қишлоқлар иқтисодий тараққиётини қўллаб-қувватлашга ихтисослашган бўлиб, қишлоқ жойларда даромадлар ошишини таъминлаш воситалардан бири сифатида замонавий уй-жойлар қурилишига алоҳида эътибор қаратиш бизнинг муҳим вазифамиз ҳисобланади. Бизнинг фаолиятимиз бутун дунёда юқори салоҳиятга эга бўлган Ўзбекистонда қишлоқ аҳолисининг барқарор ва турли тармоқларда бандлиги имкониятларини, шунингдек, уй хўжаликлари даромадини ошириш ҳамда адолатли иқтисодий ўсишни таъминлаш мақсадида қўлланилаётган амалий тажрибаларни умумлаштиришдан иборат.

Асосий омил – қишлоқ хўжалиги соҳаларини технологик модернизациялаш орқали нисбий устунликка эга бўлиш ва иқтисодий ўсиш салоҳиятини оширишдан иборатдир. Шунингдек, озиқ-овқат

маҳсулотлари хавфсизлиги ва халқаро сифат мезонларига мувофиқ ҳосил етиштириш, йиғиш ва қайта ишлаш бўйича илғор усулларни жорий этиш ҳам муҳим йўналиш ҳисобланади.

Яна бир муҳим омил – қишлоқ инфратузилмаси, айниқса, сув ресурсларидан самарали фойдаланиш бўйича замонавий суғориш тизимларини шакллантириш, йўллар қуриш, энергия таъминоти, шу жумладан, ноанъанавий қайта тикланадиган энергия манбаларидан фойдаланиш ва саноат кластерлари ташкил этиш, агробизнесни ўзаро боғловчи ҳамда молия тизимидан фойдаланишга имкон берувчи қишлоқ молия хизмати билан боғлиқ.

Биз аҳоли жамғармаларини жалб этиш, айланма маблағлар билан таъминлаш, қишлоқларни молиялаштириш ва кредитлар ажратиш, лизинг, суғурталаш ҳамда венчур капиталини жалб қилиш билан шугулланамиз. Шунингдек, агробизнес субъектларининг кўпайиши ҳамда қишлоқда барқарор иш жойлари яратилишига имкон берадиган агробизнес субъектларини ўзимизнинг маблағларимиз ҳисобига молиялаштириш бўйича катта тажриба орттирганмиз.

Навбатдаги омил кичик фермер хўжалиklarини сертификатлаш, шунингдек, йирик фермер хўжалиklари ва агробизнес субъектлари учун маслаҳат хизматлари кўрсатиш ҳамда халқаро мезонларга, айниқса ISO ва HASP талаblари бўйича мувофиқликни таъминлашдир.

Ва ниҳоят, охирги омил – қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва иқтисодий самарадорликка эришиш афзалликларидан кенг фойдаланиш мақсадида турли шаклдаги ишлаб чиқарувчилар уюшмаларини ташкил этишдан иборат.

Самарали давлат бошқаруви ва қулай бизнес муҳити доирасида бундай илғор амалиётнинг қўлланилиши қишлоқ хўжалигида юксак натижаларга эришиш, озиқ-овқат маҳсулотлари сифатини ошириш, ички бозор таъминотини яхшилаш, шунингдек, маҳсулотлар экспортини амалга ошириш ва савдо муносабатлари учун қулай шарт-шароит яратади. Ўзбекистоннинг жаҳон бозорларига интеграциялашуви шароитида хавфсизлик ва сифат мезонларига мувофиқ сифатли ва сертификатланган маҳсулотлар ишлаб чиқариш долзарб вазифа ҳисобланади.

ИФАД 2011 йилда ўзига аъзо бўлган Ўзбекистонни қутлаш шарафига муяссар бўлди. Ўзбекистон юқори сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича қулай шароит ва тарихий анъаналарига эга мамлакатдир. Биз Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг айнан шу соҳадаги қарори асосида Сурхондарё вилоятида мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш бўйича лойиҳани молиялаштиришни режалаштирганмиз. Ушбу лойиҳада барқарор иш жойлари яратиш мақсадида кичик фермер хўжаликлари, шунингдек, қайта ишлаш корхоналарини қўллаб-қувватлаш назарда тутилган. Иш ўринлари ва қишлоқ ривожланишининг мультипликатив самараси натижасида қишлоқда уй-жой қурилишига инвестиция жалб қилиш учун қўшимча имкониятлар яратади. Лойиҳанинг жадал ҳамда муваффақиятли амалга оширилишига ишонамиз.

ИФАД яқинда Ўзбекистонга ўз инвестициялари ҳажмини кенгайтириш режасини тасдиқлади. Мева-сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш бўйича бошлаган лойиҳамиз муваффақиятга эришса, Ҳукуматингиз билан бозор талабларини қондириш мақсадида Қашқадарё вилоятида ҳам мева-сабзавот ҳамда тайёр чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш лойиҳасини амалга ошириш масаласини ўрганиб чиқиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайман.

Хулоса қилиб таъкидламоқчиманки, ИФАД ва Ўзбекистон ҳукуматининг муваффақиятли ҳамкорлиги қишлоқ жойларининг қиёфасини ўзгартириш, республиканинг янада юқори суръатларда ривожланишини таъминлашга қаратилган. Биз келгусида ҳам стратегик ҳамкорлигимизни қўллаб-қувватлаймиз ва кенгайтирамыз, деб сизларни ишонтираман.

КАЛИФОРНИЯДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШINI РИВОЖЛАНТИРИШ ТАЖРИБАСИ

Хурматли Ҳайъат, ҳурматли делегатлар, конференция иштирокчилари, менга ушбу конференцияда сўзга чиқишга имконият берилгани учун сизларга миннатдорчилик билдираман.

Мен дунёнинг кўплаб мамлакатларида фойдаланилаётган моделлардан фарқ қиладиган моделни тақдим этмоқчиман. Аҳолига барқарор хизмат кўрсатиш борасидаги ушбу моделни бошқа моделлар билан солиштирганда яхши ҳам, ёмон ҳам деб бўлмайди, чунки у ўзига хослиги билан ажралиб туради. Таклиф қилинаётган модель келажакда фуқаролик жамиятининг ишончли хизмат кўрсатиш секторини яратишга ҳамда қишлоқ уй-жойлари таъминотида қулай хизматлар кўрсатилиши борасида давлат билан ёнма-ён иш олиб борадиган нотижорат ва нодавлат ташкилотларини ташкил этишга имконият яратади. АҚШда, хусусан, Калифорния штатида биз ана шундай моделни амалга оширдик.

Менинг уюшмам – бу, штат бўйича арзон ва қулай уй-жой қурувчи нотижорат ташкилотлар коалицияси (иттифоқи)дир. Уларнинг вазифаси федерал ҳамда маҳаллий Ҳукумат билан ҳамжиҳатликда даромад даражаси паст аҳоли учун уй-жой қурилиши бўйича фаолият кўрсатишдан иборат.

Коалицияга 25 тага яқин Нотижорат Нодавлат Ташкилоти (ННТ), Калифорния штатининг вакиллик ва ижро ҳокимияти, кам даромадли фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи маслаҳатчилар ҳамда маҳаллий фуқаролар аъзо бўлиб кирган. Шунингдек, коалицияга йирик қурилиш ташкилотлари ҳам аъзо бўлиб, улар ноқулай шароитларда ҳаёт кечирувчи аҳолига ёрдам бериш, қариялар, пенсионерлар, ишсизлар,

уйсизлар ва аёллар учун уй-жой куриш билан шуғулланади. Маълумки, уй-жойи бўлмаган фуқаролар жон сақлаш мақсадида шаҳарга кўчиб ўтишга мажбур бўлади.

Бугунги кунга келиб штатда уй-жой курилишининг бундай нодавлат секторини яратишининг бешта асосий усули мавжуд. Уларнинг биринчиси ва энг муҳими адвокатлик фаолиятидир. Иттифоқимиз ННТлар ва уларнинг таъсисчилари манфаатларини ҳимоя қилади. Коалициянинг Конгрессда ҳам ўз вакиллари бўлиб, улар қишлоқда замонавий, қулай ва нисбатан арзон тураржой курилишига ёрдамлашиш учун ресурслар ажратилиши, молиялаштириш, ердан фойдаланиш ҳақида қонунлар қабул қилиниши тарафдорлари сифатида мажлисларда қатнашади. Давлат органларига қишлоқ жойларни ривожлантиришнинг аҳамияти ва қишлоқ аҳолисининг муносиб уй-жойларда яшаши лозимлиги тўғрисидаги масала ўта муҳимлигини эътиборга олиб, аҳолини зарур ахборот ва маълумотлар билан таъминлаш, режа асосида ўқитиш, уларнинг ёрдам сўраб қилган муурожаатларини кўриб чиқиш масалалари билан шуғулланамиз.

Иккинчи усулда ассоциация фермер хўжаликлари, кичик корхоналар салоҳиятини мустақкамлашга техник ёрдам беради ва бу жараёнда уларнинг ўзига-ўзи ёрдам бера олишига асос яратади. Биз ишни фақат юқоридан пастга қараб эмас, балки энг оддий одамлар эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда ташкил этишга асосий эътибор қаратамиз.

Учинчидан, янги қишлоқ муассасаларини барпо қилишга ҳаракат қиламиз. Мисол учун, вазибаларни бажариш, тажриба алмашиш, ўзаро ўқитиш, ташқи экспертларни жалб этиш учун зарур маблағларни сафарбар этишни таъминлашга қодир бўлган қишлоқ фуқаролар йиғинлари тармоғини ва узоқда жойлашган фуқаролар йиғинларининг 40 дан ортиқ тармоқларини ташкил этдик.

Тўртинчидан, иш фаолиятимизда активлар ташкил этиш орқали кам таъминланган оилаларнинг даромадлари ва фаровонлигини оширишга ҳаракат қиламиз. Бундай оилаларга кўчмас мулк харид қилиш, қоллежда ўқув тўловларини тўлаш, янги бизнесни ишга тушириш, уй хўжалиги бюджетини ташкил этиш бўйича ўқитиш, муҳим активларни сотиб олиш учун маблағ жамғариш ҳамда сарф-харажатларни амалга

ошириш мақсадида маблағлар тежаб қолиш юзасидан ёрдамлар кўрсатамиз.

Шу билан бирга, бешинчи усулда нодавлат соҳада етакчиликни ривожлантириш бўйича ёш-эмигрантлар, этник озчиликни ташкил этувчи аҳоли билан тегишли ишлар олиб борамиз. Уларга қишлоқ йиғинларининг фаол аъзоларига айланиши учун зарур билим ва кўникмаларни эгаллашлари мумкинлиги тўғрисида тушунтириш ишлари олиб борамиз. Сўнгра улар йил давомида уюшмамиз тадбирларидан иштирок этишлари, молиявий механизмларнинг ишлаши бўйича ахборот олишлари мумкин бўлади. Ёшлар қишлоқ йиғинларига қайтганларидан сўнг билим ва кўникмаларини ўз фаолиятларида кенг фойдаланадилар.

Шунингдек, ННТ ўз фаолиятида бошқа мамлакатларда Ҳукумат масъул бўлган вазифаларни ҳам бажаради. Масалан, Ҳукумат заёмлари ва грантларидан фойдаланган ҳолда ер майдонлари сотиб олишади, баъзи ҳолатларда маҳаллий ҳокимият томонидан уларга ер участкалари бепул ажратилади. Яшаш учун зарур бўлган инфратузилма: канализация, сув ва электр таъминоти, йўллар барпо этади. Натижада улар ўзини ўзи бошқариш, мустақил қуриш, хусусий инвесторларнинг инвестицияларини жалб қилиш ҳуқуқини қўлга киритишга қодир эканликларини исботлайдилар. Баъзида мавжуд 6 тадан 12 тагача молиялаштириш маблағлари фақатгина аҳолининг кам таъминланган қатламлари учун уй-жойлар қуришга етарли бўлади. Уларнинг ўзлари уйлар лойиҳаларини тайёрлайдилар, қурилишга бошчилик қиладилар, унинг боришини кузатиб борадилар. Ана шу жараёнда улар мазкур кўчмас мулкни бошқарувчи ширкатларга айланадилар.

Арзон ва қулай уй-жойлар асосан ўртача даромаднинг 50 фоизи ва ундан кам миқдорда даромад топадиган одамларнинг эҳтиёжини қондиришга қаратилади. Бундай одамлар учун қурилаётган уй-жойлар харажатларини камайтириш, нархларни арзонлаштириш мақсадида молиялаштиришнинг турли манбаларидан фойдаланишга ҳаракат қиламиз. Бизнинг асосий мақсадимиз – уй-жойларни аҳоли учун арзон ва қулай қуришдан иборат.

Биз қўллаётган самарали усуллардан бири Ўзбекистон учун мос келиши мумкин. Бу – уй-жой ажратилишида ўзаро ёрдамлашиш усулидир. Бунда нотижорат ташкилоти кам таъминланган оилалардан 8–12 тасини бирлаштиради ва бир йил давомида келишилган ҳолда ўзлари учун уй-жой қуришни бошлайди. Бир оила бошқа оилага уй қуришда кўмаклашади. Барча уйлар қурилиши тугалланмагунча оилалар уйга кўчиб ўтиш ҳукукига эга бўлмайдилар. Қурилиш тугалланиши билан уй қиймати ҳисоб-китоб қилинади ва Федерал Ҳукуматдан заём олишлари инобатга олинади. ННТ киритган дастлабки маблағлар АҚШ қишлоқ хўжалик департаменти маблағлари ҳисобига қопланади, яъни департамент томонидан ушбу кам таъминланган оилаларга 33 йилга 1 фоизли ставкада заём берилади. Шундай қилиб, бу тоифадаги аҳоли ўзига хос йўл билан уй-жойга эга бўлади. Энг муҳими, бунда одамларнинг ҳамжиҳатлиги катта роль ўйнайди. Иш жараёнида қай тарзда уй қуриш, уни тегишли ҳолатда сақлаш ва ўзаро ижтимоий алоқаларни ўрнатиш алоҳида ўрганиб борилади. Шубҳасиз, бундай ҳамкорлик аҳоли томонидан юқори баҳоланади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ташаббуси билан ташкил қилинган халқаро конференция барча иштирокчиларга тажриба алмашиш имкониятини берди. Форумнинг очилишида давлат раҳбарининг нафақат уй-жой қурилиши соҳасидаги ишлар, балки республикада ривожланишнинг бошқа устувор йўналишларини камраб олган ҳолда нутқ сўзлаганлиги менда катта таассурот қолдирди. Бутун жаҳонда тан олинган тараққиётнинг “ўзбек модели” асосида мамлакатда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий сиёсат эътиборга лойиқдир. Бу сиёсатнинг натижаларидан бири қишлоқда уй-жой қурилиши бўйича кенг кўламли дастурларнинг амалга оширилиши бўлди. Улар биринчи навбатда, аҳоли турмуш даражасини ошириш, Ўзбекистон халқининг келажак авлод учун шарт-шароитлар яратишга қаратилган. Бундан ташқари, бу қурилиш комплекси ва унга яқин соҳаларни ривожлантириш, янги иш ўринлари яратиш, тадбиркорликни кенгайтириш учун кучли рағбатлантирувчи омилдир. Президент ўзининг нутқида бошқа мамлакатларда уй-жой қурилиши ва қишлоқларни комплекс ривожлантириш дастурлари асосида энг

оғир вазиятларда ҳам иқтисодий ўсишга эришишга муваффақ бўлгани ҳақидаги тарихий тажрибаларни келтириб ўтди. Бу Ўзбекистонни ана шундай қимматли мақсад, яъни фуқароларнинг фаровонлиги ва турмуш даражасини ошириш учун жаҳон тажрибаси ва ўз имкониятларидан кенг фойдаланаётганлигини англатади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсам, Ўзбекистон тажрибаси, амалга оширилаётган лойиҳалар менда катта таассурот қолдирди. Ҳукуматингиз ўз олдида қўйган мақсадга эришиш йўлида собитқадамлик билан илдам бораётганлигининг гувоҳи бўлдим. Сизларга келгусида муваффақиятлар тилайман. Қачонлардир менинг мамлакатим Ҳукумати ҳам қишлоқ аҳолисини ҳақиқий муносиб уй-жой билан таъминлаш масалаларига катта эътибор беради, дея умид қиламан.

ҚИШЛОҚЛАР РИВОЖЛАНИШИНИ МОЛИЯВИЙ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ

Хурматли меҳмонлар, хонимлар ва жаноблар!

Бугунги қишлоқ тураржой қурилиши ва қишлоқларни ривожлантиришга бағишланган конференцияда Хитой давлат тараққиёт банки номидан қатнашиш мен учун катта шарафдир. Мазкур конференция юқори даражада ташкил этилгани учун Ўзбекистон ҳукуматига самимий миннатдорчилик билдираман.

Ўзбекистонлик шериклари билан узоқ муддатли ҳамкорлик борасида катта тажрибага эга Хитой давлат тараққиёт банки мамлакатингизда ижтимоий-иқтисодий ривожланишни қўллаб-қувватлаш учун 2,6 млрд. АҚШ доллари ажратди.

Қишлоқ хўжалиги ва қишлоқ жамоаси муаммоси ҳар қандай жамият, ҳар қандай иқтисодиёт, ҳар бир миллатнинг муҳим, ҳал қилиниши лозим бўлган устувор йўналиши сифатида қараб келинган. Хитойча тушунча бўйича яхши ташкил этилган бошқарув мамлакатнинг гуллаб-яшнаши ва хавфсизлиги ҳамда қишлоқ жамоалари ўртасидаги алоқаларда намоён бўлади. Қишлоқ йиғинлари фаровонлиги ва қишлоқ хўжалиги ривожланиши нафақат соғлом иқтисодиёт, балки унинг узоқ муддатли барқарор ривожланиши ҳамда хавфсизлиги учун ҳам зарурдир.

Хитойда қишлоқ жойларда ислохотларнинг муваффақиятли олиб борилиши нафақат қишлоқ йиғинларининг моддий фаровонлигини таъминлади, балки Хитой раҳбариятига жуда қимматли тажриба, ноухау ва новаторлик салоҳиятини ошириш имконини берапти.

Биринчидан, биз қишлоқ инфратузилмасини такомиллаштирдик, шаҳарларни саноатлаштириш билан бир қаторда, қишлоқ хўжалигини замонавийлаштиришга имконият яратдик. Бу келгусида шаҳар ва

қишлоқ йиғинларининг иқтисодий интеграциясини чуқурлаштиришни талаб этади.

Иккинчидан, биз янада кучли, соғлом ва гуллаб-яшнаётган қишлоқ йиғинларини барпо этиш учун инновацияларни сиёсий даражада қўллаб-қувватладик. Бундай сиёсат ва чора-тадбирлар фермерлар зиммасига тушадиган молиявий юкни пасайтириш, қишлоқ хўжалигида солиқларни бекор қилиш, ишлаб чиқаришни рағбатлантириш учун субсидиялар ажратиш, фермерлар манфаатдорлигини ошириш, шунингдек, таваккалчиликни тадқиқ этиш ва қишлоқда зарур хизмат турларини барпо этиш учун қишлоқ хўжалигини суғурталаш тизимини жорий этишни назарда тутлади.

Учинчидан, биз институционал даражада стратегияни таъбиқ этишни бошлаб, шаҳар ва қишлоқ ривожланишини тенглаштиришга хизмат қиладиган уйлар, йўллар ва ирригация иншоотлари хавфсизлигини кучайтиришга кўмаклашадиган турли ижтимоий хизматлар турини кўпайтирадиган инновацияларни жорий қилдик.

Молиявий кўмаксиз давлат қишлоқ ривожланишини таъминлаш мумкин эмас. Хитой давлат тараққиёт банки, молиявий институт сифатида, қишлоқ йиғинларини қўллаб-қувватлаш ниҳоятда муҳим деб ҳисоблайди. Бугунги кунда қишлоқ йиғинларига, уй-жой қурилиши, таълим ва тиббиёт муассасалари, энергетик инфратузилма қурилиши, агробизнесни ривожлантириш ва фермерларни қўллаб-қувватлаш учун банк томонидан 193,5 млрд. АҚШ доллари ажратилган. Биз ҳар доим бевосита кредитлашга эмас, турли молиявий моделларга эътибор қаратганмиз. Шунинг учун Хитой тараққиёт банки ҳамиша кўп сонли хўжалик субъектларини молиялаш, қишлоқни маблағ билан таъминлаш моделини барпо этиш ҳамда ривожланишни режалаштириш мақсадида, янги бозорлар барпо этиш ва ривожлантириш тарафдори бўлган. Буларнинг барчасига миллий ва маҳаллий даражада қишлоқни ривожлантиришнинг турли режаларини тадқиқ этиш, айрим сушт томонларини аниқлаш асосида эришилди.

Молия ташкилотининг муваффақиятли фаолият юритиши учун молиявий ва интеллектуал ресурсларни сафарбар этишда давлатнинг имкониятларидан ҳамда молиявий ташкилотлар салоҳиятидан фойдаланиш зарур. Банк турли манбаларни, суғурта фондлари ва таш-

килотлари маблағларини жалб этади ҳамда қишлоқни молиялаштириш муаммоларини ҳал этади. Урбанизация ва шаҳарларнинг саноатлашув жараёни билан замонавий қишлоқ хўжалиги ривожланишини уйғунлаштирган ҳолда мувофиқлаштиради. Бу икки йўналиш биргаликда олиб борилади ва айнан инфратузилманинг ривожланиши қишлоқ ва шаҳар ҳудудлари бир хилда ривожланишини ҳамда улар интеграциясини таъминлашга ёрдамлашади.

Қишлоқ ҳудуди ва қишлоқ хўжалиги ривожланиши борасида дунёнинг барча ривожланаётган мамлакатларида бир-бирига ўхшаш қийинчиликларга дуч келинмоқда. Иқтисодиётнинг юраги ҳисобланган молия соҳаси бундай қийинчиликларни енгиб ўтишда муҳим ўрин тутиши керак.

Хитой давлат тараққиёт банки қишлоқларни ривожлантиришга ҳисса қўшадиган шериклар билан ҳамкорлик имкониятларини келгусида ҳам ўрганиб боради, қишлоқнинг фаровонлиги ва гуллаб-яшнаши учун фаол иштирок этади.

ҚИШЛОҚДА ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТУБДАН ЯХШИЛАШ БЎЙИЧА КОРЕЯ ВА ЎЗБЕКИСТОН ТАЖРИБАСИ

XXI асрда қишлоқ аҳоли пунктлари қурилиши нафақат жамиятнинг кучли томони ва имкониятларини белгилайди, алоҳида ҳудудларнинг бирини бири тўлдириб, ўзаро ресурслар алмашинувини таъминлашга йўналтирилган стратегия қабул қилинишини талаб этади.

Жанубий Кореяда уй-жой қурилиши мустақкам кучга эга бўлиши бир қанча омилларга боғлиқ: сифатга катта эътибор бериш, саноат ва уй эгаларига бўлган ишонч. Шу сабабли биз учун қурилаётган уй-жой фақатгина ғишт ва сувоқ каби қурилиш материалларидан иборат бошпанагина эмас, инсон улғаядиган, оила қурадиган ва мўътабар ёшга етадиган маскандир.

Биолар қурилишида бой миллий тажрибага ва тарихга эгамиз. Корея ривожланиш тарихини биолар архитектураси ва қурилиш услубларидан билиб олиш мумкин. Жанубий Кореянинг саноатлашиш жараёни, технологик ривожланиш ва аҳоли сонининг кескин ўсиши биз қурган биоларда ўз аксини топган ва миллий шаҳарсозлигимизнинг асосини ташкил этади.

Хонадон эса келажагимизнинг пойдевори, одамларнинг яшаши, меҳнат қилиши ва орзу-ҳавасларига эришиши мумкин бўлган улуғ даргоҳ ҳисобланади. Бугунги кунда энг долзарб масалалардан бири атроф-муҳитнинг ўзгаришини ҳисобга олган ҳолда электр энергия сарфи кам бўлган уйлар бунёд қилишдир.

Ўтган асрнинг 60-йиллари охирида, давлатнинг қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш лойиҳалари асосида, қишлоқлардаги сомон томли уйлар шифер томли темир-бетон конструкцияларга алмаштирилди. Черепица томли шаҳар тураржойлари, асосан, мамлакатни модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш натижасида, деярли қолмади.

Бугунги кунга келиб, аҳолининг қарийб 88 фоизи шаҳарларда яшайди. Қурилиш учун ер майдонларининг етишмаслиги ва аҳоли турмуш тарзининг ўзгариши шаҳар жойларида уй-жой мулкдорлари ширкатларининг етакчи мавқега эга бўлишини таъминлади.

Ўзбекистоннинг мустақиллик йилларидаги асосий иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий кўрсаткичлар таҳлили мамлакатда ўтиш даврининг асосий муаммолари ҳал қилинганлигини: янги давлатчилик ташкил этилгани, янги бошқарув тизими шакллантирилгани, иқтисодиётда туб таркибий ўзгаришлар амалга оширилгани ҳамда бозор иқтисодиёти ва фуқаролик жамиятининг асослари яратилганини кўрсатмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистон олдида турган асосий вазифа иқтисодий ўсишнинг барқарорлигини мустаҳкамлашдан иборат.

Ўзбекистоннинг узоқ муддатли ривожланиш истиқболларида унинг олдида икки муҳим масала: аҳолининг демографик ўсиши ҳамда сув ва ер ресурслари танқислиги турганлигини кўрсатади.

Индустриал ва инновацион ривожланиш, шаҳарлашиш (урбанизация) жараёнлари ва унинг таркибий қисми бўлган уй-жой қурилиши мазкур хавф-хатарларни олдини олади ва муаммоларнинг ечимини таъминлайди.

Индустриал-инновацион ривожланишнинг узоқ муддатли стратегияси ва шаҳарлашиш борасидаги давлат сиёсатини ишлаб чиқиш долзарб аҳамият касб этмоқда. Бу борада асосий қийинчилик шундан иборатки, бошқа мамлакатлардан фарқли томони, Ўзбекистон ҳукумати мазкур икки стратегияни бир вақтнинг ўзида амалга ошириши зарур. Жаҳон тажрибасидан маълумки, замонавий уй-жой қурилиши ва индустрлаштириш жараёнларини жадаллаштиришга давлатнинг аниқ сиёсатини ишлаб чиқиш ва изчил амалга ошириш орқали эришиш мумкин.

Конференция Ўзбекистонда қишлоқ аҳолисининг ҳаёт даражасини яхшилашга ҳамда иқтисодий ўсишда муҳим аҳамият касб этади. Уй-жой қурилиш дастури қишлоқ аҳолисини шинам уй-жой билан таъминлаш ва қишлоқ жойларда инвестиция муҳитини яхшилашга қаратилган бўлиб, қишлоқда турмуш тарзининг юксалиши ва янги иш ўринларининг яратилишига асос бўлади. Конференция ўрта ва паст даромадли аҳоли қатламлари (ёш оилалар, ўқитувчилар, соғлиқни

сақлаш ходимлари ва уй-жой қурилиши мутахассислари) учун тураржой қурилишини кредитлаш ва молиялаштириш механизмларини амалга татбиқ этишга қаратилган янги Дастур қабул қилишга туртки бўлади.

Ўзбекистонда замонавий қишлоқ уй-жойларни қуриш куйидаги етти тамойил асосида амалга оширилиши мумкин, деб ҳисоблайман:

– қишлоқ қурилишидан манфаатдор бўлган аҳоли ва ҳамкорлик қилишга тайёр бўлган стратегик шериклар билан алоқаларни йўлга қўйиш;

– қишлоқ жойларда яшовчи барча аҳолининг капитал бозори ва молия институтлари хизматидан фойдаланишини таъминлаш;

– озиқ-овқат билан таъминлаш ҳудудий тизимини мустаҳкамлаш; озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва аҳолига етказиб бериш маҳаллий тизимини рағбатлантириш;

– аҳоли ўртасида бир-бирлари билан рақобатлашишни эмас, балки шерикчиликни ифодалайдиган ҳудудий ҳамкорликни таъминлаш. Қишлоқ жойларда яшовчи кам сонли аҳоли ўз имкониятларини кенгайтириш мақсадида бир-бирлари билан ҳамкорликда ҳаракат қилишлари;

– қишлоқ аҳолиси умумий мақсадларга эришиш учун ўзаро ҳамкорлик қиладиган маҳаллий жамиятларни ташкил этиш;

– муқобил электр энергия замонавий иқтисодиётнинг асосидир. Қишлоқ аҳолиси ўз ҳудудида электр энергия ишлаб чиқаришни ташкил этиш мақсадида бирлашиб, ишлаб чиқариладиган энергия билан нафақат ўзини, балки бутун мамлакатни таъминлашга интилиши;

– тадбиркорлик муҳитининг барқарор ва кенг қамровли ривожланиши глобал алоқа тизимига уланиш билан узвий боғлиқ. У катта салоҳиятга эга бўлган маҳаллий тадбиркорлар молиявий ҳолати мустаҳкамланиши учун хизмат қилади.

ҚИШЛОҚ ҲУДУДЛАРИНИ БАРҚАРОР РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Глобал муаммолар. Ҳозирда дунё аҳолиси 7,2 млрд. кишидан ортик бўлиб, уларнинг ярмидан кўпроғи қишлоқ жойларда истиқомат қилмоқда. БМТ ҳисоб-китобларига кўра, 2050 йилда Ер юзи аҳолисининг сони 9,2 млрд. кишига етади. Бундай ҳолат озиқ-овқат таъминотида жиддий муаммолар келтириб чиқариши мумкин. Афсуски, 2050 йилга келиб дунё аҳолисининг 30 фоизи қишлоқ жойларда яшаши ҳисобга олинмаётир. Аҳолининг кўпайиб бориши, қишлоқ жойларда яшаш огирлиги, ишга жойлашиш имкониятининг чекланганлиги, яшаш учун уй-жой ва маиший шароитдаги ноқулайликлар аксарият кишиларни шаҳарларга кўчиб ўтишга мажбур қилмоқда.

Жаҳон бўйича аҳолининг ҳудудий тақсимотида жиддий ўзгаришларга сабаб бўлмоқда, бу эса кўплаб минтақаларнинг ривожланишида қутилмаган оқибатларга олиб келиши мумкин. Жаҳон миқёсидаги ҳодиса Ўзбекистонга ҳам тааллуқлидир. Чунки аҳолининг 50 фоизга яқини қишлоқ жойларда яшайди.

Аҳоли ҳудудий тақсимотида содир бўлаётган ўзгаришлар энг камида иккита муаммони келтириб чиқаради:

Агломерация муаммоси. Таъминот соҳасидаги йирик муаммолар ва экологиянинг ёмонлашуви, жиноятлар сонининг ортиши, кишиларнинг ижтимоий яққаланиб қолиши, уй-жой етишмовчилиги, номақбул турмуш тарзи билан боғлиқ бошқариш мураккаб бўлган йирик мегаполислар шаклланмоқда.

Бироқ йирик шаҳарларнинг иқтисодий ўсиш соҳасидаги муваффақиятларидан аҳоли сони ва зичлиги ортишидан юзага келадиган зарарли оқибатларни бартараф этишда фойдаланиш мумкин.

Аҳолининг камайиши. Айни пайтда кўпгина мамлакатлар қишлоқларнинг бўшаб қолиш муаммосига дуч келмоқдалар. Миграция – айниқса ёшлар орасида – мамлакат иқтисодий салоҳиятининг пасайиши, маҳаллий ва минтақавий инфратузилмадан фойдаланишнинг камайиши, экологиянинг бузилиши ва ижтимоий соҳаларнинг издан чиқишига олиб келади. Аҳоли кўчиб кетишининг салбий оқибатлари ўрнини тўлдириш учун ушбу минтақаларда ялпи миллий маҳсулот ҳажмини ошириш зарур.

Шу муносабат билан географик жиҳатдан дунёнинг Европа, Америка ёки Осиё қисмида кўпгина мамлакатлар бир қатор муаммоларга дуч келишмоқда:

– қандай қилиб миллий доирада иқтисодий ва ижтимоий можароларсиз барқарор ривожланишга эришиш мумкин?

– бунда давлат муассасалари қандай вазифаларни бажаради?

– минтақавий органлар ўзларига қандай вазифаларни олишлари мумкин?

– қандай усуллар билан иқтисодиётни ва аҳоли фаоллигини ошириш орқали минтақани янада жадалроқ ривожлантириш мумкин?

Қишлоқ жойларни барқарор ривожлантириш бўйича давлат сиёсати маҳаллий бошқарув органлари ва аҳоли томонидан қўллаб-қувватлангандагина муваффақиятли амалга ошиши мумкин. Давлат ва хусусий секторнинг ўзаро ҳамкорлиги минтақадаги мавжуд ресурслардан тўлароқ фойдаланиш, муваффақиятларнинг калити бўлиб ҳисобланади.

Давлат сиёсати ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилма таъминотиغا, яъни транспорт ва коммуникация тизими, таълим ва касбий тайёргарлик соҳаларига бир хилда таъсир этади. Бундай “қатъий” омиллар минтақавий ривожланишнинг зарур шарти бўлиб, инфратузилма объектлари билан таъминлаш давлат олдидаги долзарб вазифадир.

Бунда қўллаб-қувватлаш чоралари мустаҳкам инфратузилма таъминотини яхшилаш билан бирга, минтақавий ривожланиш салоҳиятидан комплекс фойдаланишга қаратилиши лозим. Минтақанинг “яшириниб ётган” имкониятларини очиб бериш, аниқравшан иқтисодий, ижтимоий ва экологик шароитда бу салоҳиятдан

тўлиқ фойдаланиш учун зарур шарт-шароит яратиб бериш соҳадаги асосий вазифалар сирасига киради.

Маълумки, ҳар бир минтақа ўзига хос ривожланиш салоҳиятига эга. Ушбу салоҳиятдан фойдаланиш ташқи иқтисодий омиллар, миллий сиёсат ҳамда аҳолининг фаоллиги ва ҳаракатчанлигига боғлиқ. Илгари аҳолиси кам бўлган минтақалар бугунга келиб инновацион ғоялар марказига айланган. Бошқа томондан, ишлаб чиқариш борасида тараққий этган минтақалар транспорт ва алоқанинг янги тизимлари туфайли ўз аҳамиятини йўқотмоқда. Бунга, қадимги Буюк ипак йўлидаги кўплаб минтақалар мисол бўла олади.

Минтақалар салоҳиятидан самарали фойдаланиш стратегияси бевосита давлатнинг рағбатлантиришидан ташқари минтақавий иқтисодиёт тузилмалари ва аҳоли томонидан қўллаб-қувватланишини тақозо этади. Агар давлат миқёсида мувофиқлаштириладиган мустақил минтақавий ривожланиш учун кулай ҳуқуқий ва институционал тузилмавий шароитлар яратилса, бу вазифалар осонроқ ҳал этилади. Хусусий тадбиркорликнинг фаол қўллаб-қувватланиши ва қишлоқ жойларда янги бозорларнинг ривожланиши Ўзбекистон мазкур стратегияга амал қилаётганлигини кўрсатмоқда. Бу хулоса Хоразм ва Бухоро минтақаларида стратегия муваффақиятга эришганлигини яққол тасдиқлайди.

Қишлоқ ҳудудларининг барқарор ривожланиши қандай усуллар ва стратегик воситалардан фойдаланилганлигига ҳам боғлиқ. Европа Иттифоқида қишлоқ ҳудудлари ривожланиш лойиҳаларини тўғри танлаш ва уларни амалга ошириш, стратегиянинг босқичлари бўйича тайёргарлик кўриш, минтақанинг кучли ва заиф жиҳатларини аниқлаш, ривожланиш жараёнларини баҳолаш ва доимий мониторинг юритиш каби бир қатор омиллар ютуқлар гарови бўлди.

Бу соҳадаги услубий талабларни шартли равишда учта гуруҳга ажратиш мумкин:

Минтақаларга ажратиш:

- минтақаларнинг кучли ва заиф жиҳатларини ҳисобга олиб, қишлоқларни ривожлантириш бўйича вазифаларни бажариш;
- минтақалараро меҳнат тақсимотиغا кўмаклашиш ва устувор тармоқларни ривожлантириш;

- кўшимча қиймат яратадиган фаолият турлари бўйича минтақалар-аро тармоқларни кучайтириш;
- озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ёки хизмат кўрсатиш тармоқларини ривожлантириш;
- инновацион маҳсулотлар ишлаб чиқариб, янги бозорларни эгаллаш;
- ишлаб чиқариш технологияларини яхшилаш;
- янги хизматлар кўрсатиш бўйича таклифлар тақдим этиш.

Таркибий тузилма:

- минтақавий ривожланиш тадбирларида иқтисодиёт ва аҳолининг кенг иштирокини таъминлаш;
- ҳар бир минтақа учун алоҳида ривожланиш концепциясини ишлаб чиқиш;
- истиқболда минтақавий ривожланишнинг кучли ва заиф жиҳатлари, имкониятлари ва хатарларини аниқлаш;
- минтақавий ривожланиш тадбирларини давлат томонидан мувофиқлаштириш;
- маслаҳат ва ёрдам кўрсатиш борасида таклифлар бериш;
- давлатлараро ва минтақавий ваколатли идоралар ўртасида фаолиятни мувофиқлаштириш.

Касбий мувофиқлаштириш:

- минтақавий даражада мувофиқлаштириш ва бошқариш бўйича марказлаштирилмаган тузилмаларни яратиш;
- минтақавий ривожланиш масалаларини ҳал қилиш учун ходимларни ўқитиш ва малакасини ошириш;
- тизимли лойиҳавий режалаштириш ва ривожланиш жараёнларини бошқариш;
- ривожланиш жараёнларини кузатиб бориш ва таҳлил қилиш мақсадида мониторинг ва баҳолаш тизимини яратиш;
- ривожланиш, тажриба алмашишга кўмаклашиш бўйича мисолларни умумлаштириб, тақдим қилиш;
- минтақавий ривожланишнинг тасдиқланган мақсадлари ҳисобга олинган ҳолда давлат томонидан молиялаш.

ЯПОНИЯ ВА ЎЗБЕКИСТОН ҲАМКОРЛИГИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ушбу конференцияда Япония халқаро ҳамкорлик агентлиги (ЈСА) номидан қатнашиш мен учун катта шарафдир. Ўзбекистон Республикаси ҳукуматига ўта муҳим анжуман ўтказгани ва сўзга чиқишга таклиф этгани учун самимий миннатдорчилик билдираман.

Фурсатдан фойдаланиб, ЈСА қўллаб-қувватлаш стратегияси ҳамда агентликнинг кишлоқ тураржойлари дастури бўйича фаолияти ҳақида сўзлаб бермоқчиман. Авваламбор, ЈСА кўмак олувчи ҳар бир мамлакат бўйича таҳлилий ишларни олиб боради. Кўмаклашиш стратегияси кўриб чиқиладиган масала бўйича таҳлилий маълумот ҳамда кейинги 3–5 йилга мўлжалланган тезкор йўналишни қамраб олади.

Ўзбекистон бўйича бир йил илгари, аниқроғи ўтган йилнинг июлида таҳлилий ишлар амалга оширилган, бунда биз устувор йўналиш сифатида учта соҳани белгилаб олган эдик. *Биринчиси* – бу иқтисодий инфратузилмани ривожлантириш, *иккинчиси* – тадбиркорлик муҳитини яхшилаш орқали хусусий соҳани ривожлантириш ва *учинчиси* – фермер хўжаликлари даромадларини ошириш ҳамда қишлоқ жойларда таълим ва соғлиқни сақлаш сифатини яхшилаш. Ушбу учта соҳа ЈСА томонидан ёрдам кўрсатишда кейинги 5 йилда устувор йўналиш сифатида қаралмоқда.

Сўнги 5 йилда кўмаклашишга қаратилган учта асосий устувор соҳаларни қишлоқ жойларни ривожлантириш борасида қуйидагича талқин этиш мумкин.

Биринчидан, иқтисодий инфратузилма. Қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини ошириш учун хизматлар соҳаси инфратузилмасини яхшилаш, қишлоқ ва шаҳар ҳудудлари ўртасида алоқаларни мустақкамлаш муҳим аҳамиятга эга деб ҳисоблаймиз. Энергия таъминоти ва транспорт соҳасига ҳам алоҳида эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқдир.

Иккинчидан, ижтимоий инфратузилма. Қишлоқда турмуш сифатини ошириш мақсадида ижтимоий хизматлар, шу жумладан, таълим ва соғлиқни сақлаш сифатини яхшилаш муҳим аҳамиятга эга.

Учинчидан, қишлоқ хўжалиги соҳасида бизнесни ривожлантириш зарур. Қишлоқ аҳолисининг асосий қисми қишлоқ хўжалиги билан шуғулланади. Уларнинг даромадлар даражасини ошириш учун фермерларни қўллаб-қувватлаш жуда муҳимдир. Шу билан бирга, қишлоқда хусусий бизнесни ривожлантириш учун қулай шароитлар яратишга кўмаклашиш муҳим вазифадир. Масалан, молиялаш манбаларидан фойдаланиш имконияти, салоҳиятни ривожлантириш ва маслаҳатчилик каби хизмат турларини кенгайтириш шулар жумласидандир.

Шу ўринда, Ўзбекистонда қишлоқ уй-жой қурилиши дастури борасида ЈСА кўмаги тўғрисида қисқача тўхталмоқчиман. Авваламбор, қишлоқ уй-жой қурилиши дастури Ўзбекистоннинг ислохотларни амалга ошириш борасида ўзига хос ёндашуви мисоли сифатида миқёси ва кўлами жуда салмоқли экани билан ажралиб туради. Бу ўртача ва паст даромадли аҳоли гуруҳига йўналтирилган кенг камровли умуммиллий дастурдир. ЈСА ўз фаолиятини қишлоқ жойларни ривожлантиришга ёрдам кўрсатишни имкон қадар кенгайтиришга қаратмоқда. Бизнеснинг кўмагимиз салоҳиятни ошириш, маслаҳатлар бериш, муайян инфратузилма лойиҳаларини молиялашга қаратилган техник қўллаб-қувватлашни ўз ичига олади. Ўзбекистондаги дастур қишлоқ жойларда ўртача ва паст даромадли аҳолини ижтимоий ҳимоялаш, уларнинг даромадлари ва турмуш даражасини оширишга йўналтирилган бўлиб, бизнеснинг бу борадаги фаолиятимизга тўлиқ мос келади.

Қишлоқда аҳоли турмуш шароитини шаҳар даражасига қадар ошириш мақсадида инфратузилмага катта миқдорда давлат инвестициялари ажратилиши дастурнинг энг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Яна бир муҳим омил – кичик бизнесни, энергетика ва транспорт инфратузилмасини ривожлантиришга кўмаклашиш ҳисобидан аҳоли даромадларини ошириш мақсадида иш ўринлари яратишдан иборат.

Ўзбекистондаги иш фаолиятимиз камровини яққол кўрсатадиган айрим статистик маълумотларни келтирмоқчиман. Ўзбекистон бошқа давлатларга нисбатан биздан катта ёрдам олиб келмоқда. Марказий Осиё

ва Кавказ минтақалари учун ажратилган ресурсларнинг катта қисми Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг саъй-ҳаракатлари ҳамда стратегик ислохотлар йўналишларини қўллаб-қувватлаш мақсадида сизнинг мамлакатингизга йўналтирилмоқда. Техник кўмаклашув ҳажми ҳақида гапирадиган бўлсак, фақатгина Японияда ўқиб келган кадрлар сони жорий йилнинг март ойи охирига келиб, тахминан 1800 кишига етди ва 800 нафардан ортиқ мутахассислар турли йўналишларда соҳа ва кадрлар салоҳиятини оширишга кўмаклашиш учун Ўзбекистонга юборилди. Кўнгилли мутахассисларимиз қишлоқ жойларда – шифохоналарда, қишлоқ сув таъминоти объектларида иш олиб бордилар. Бугунги кунда биз ажратган кредитлар ҳажми тахминан 1,5 млрд. АҚШ долларини ташкил этади. Электр энергия таъминоти бўйича янги лойиҳанинг амалга оширилиши натижасида бу кўрсаткич 1,9 млрд. АҚШ долларига етиши кутиляпти.

Ушбу анжуман турли мамлакатлар вакилларига қишлоқда оммавий равишда ипотекали намунали уй-жойлар қурилишининг “Ўзбек модели” билан танишиш имконини берди. Бу одамларни қулай уй-жой билан таъминлаш бўйича давлат сиёсатининг амалий натижасидир.

Умуман олганда, Ўзбекистон қишлоқ жойларида барпо этилган янги тураржой массивларини бориб кўриш менга ўзбек халқи тўғрисида кўпроқ тасаввурга эга бўлиш, унинг турмуши, анъана ва урф-одатлари билан яқиндан танишиш имконини берди.

Сўзимнинг якунида, қишлоқ тураржойлари дастури ҳамда конференция ҳақида фикр билдирмоқчиман.

Қишлоқ тураржойлари дастури нафақат қишлоқни ривожлантириш учун мустаҳкам база бўлиб хизмат қилади, балки Ўзбекистонда орттирилган тажриба бошқа ривожланаётган мамлакатлар учун ҳам намуна бўлиши лозим. Шу боис ҳам конференцияни амалий ва илмий жиҳатдан ўта фойдали тадбир дейишга тўлиқ асос бор, деб ўйлайман.

*Нихил ЧАНДАВАРКАР,
БМТнинг ижтимоий ва иқтисодий
масалалар департаменти ҳузуридаги
Барқарор ўсиш бошқармасининг
ахборот ва алоқа бўлими бошлиги, профессор*

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИГА ИНВЕСТИЦИЯЛАР КИРИТИШ ОРҚАЛИ БАРҚАРОР ЎСИШГА КЎМАКЛАШИШ

2015 йил жаҳон мамлакатларининг “Минг йиллик ривожланиш мақсадлари”га эришишнинг асосий нуқтаси эканлиги ва кейинги йилларда ривожланиш дастурини ишлаб чиқиш имкониятларини кўриб чиқаётганликларини эътиборга олиб, бу соҳада ҳозиргача бажарилган ишларни умумлаштириш ўринлидир. Ушбу дастурга эришишда ривожланишни жадаллаштиришга кўмаклаша оладиган соҳаларга кўшимча инвестициялар киритиш имкониятларини кўриб чиқиш талаб этилади.

Қишлоқ жойларни ривожлантириш ана шундай соҳаларнинг бири ҳисобланади. Ривожланаётган давлатларда аҳоли турмуш сифатини ошириш бўйича қабул қилинган дастурларда кўпинча шаҳарларни қишлоқ ҳудудлари ҳисобига ривожлантириш кўзда тутилади. Бирок Ўзбекистон каби, аҳолисининг қарийб ярми қишлоқ жойларда яшайдиган мамлакатларда, асосий эътибор қишлоқларни ривожлантиришга қаратилиши лозим.

Ўзбекистонда уй-жой қурилишига йирик инвестицияларнинг киритилиши қишлоқ ҳудудларида қурилиш ва хизмат кўрсатиш соҳаларини рағбатлантириш, янги иш ўринларини яратиш орқали аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш стратегиясини самарали амалга ошириш имконини беради.

Ушбу тақдимот орқали мен қишлоқ ҳудудларини барқарор ривожлантириш, аҳоли турмуш даражасини ошириш ва атроф-муҳит муҳофазасини яхшилашнинг асосий омили бўлган қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига оид халқаро тажриба бўйича фикрларим билан

ўртоқлашмоқчиман. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши бўйича иқтисодий, ижтимоий ва экологик омилларни ўз ичига олувчи барқарор ёндашув тарафдориман.

Кўпинча, атроф-муҳитга ва экологияга етарли даражада эътибор қаратилмасдан, катта миқдордаги инвестициялар ижтимоий, иқтисодий ва молиявий соҳаларга йўналтирилади. Шунинг учун қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига инвестицияларни жалб этишда шу уч жихатнинг баланси ва интеграциясини таъминлаш лозим.

Қишлоқ ҳудудларига аввал киритилган инвестициялар, асосан, қишлоқ хўжалиги, таълим ва соғлиқни сақлаш соҳаларида жамланган. Илгари қишлоқ уй-жой қурилиши соҳаси давлат эътиборидан четда бўлиб, у асосан норасмий ва хусусий сектор ихтиёрида қолаверган. Бунда даромадлар ортиши билан одамлар ўзларининг хусусий уйларига эга бўладилар, деган фикр устун турган. Бироқ тажриба шуни кўрсатадики, уй-жой қурилишига киритилган инвестициялар даромадларни юқори мультипликатив самара билан ўсишини таъминлаши мумкин, бу эса, ўз навбатида кишилар турмуш фаровонлигининг ошиши ва саломатлигига бевосита таъсир кўрсатади.

Юқорида таъкидланганидек, барқарор ривожланиш ёндашувига мувофиқ, мен қишлоқ жойларга инвестиция киритишнинг иқтисодий, ижтимоий ва экологик жихатларини инобатга олиш муҳим деб ҳисоблайман.

Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига инвестиция киритишнинг иқтисодий мезонлари. Қишлоқ жойларга инвестиция киритишнинг иқтисодий натижалари қуйидагиларда намоён бўлади: 1) қишлоқ қурилиш тармоғида янги иш ўринларини яратади; 2) қурилиш тармоғида бизнесни рағбатлантиради; 3) қурилиш материаллари ишлаб чиқарувчилар фойдасини мультипликатив самара билан кўпайтиради.

Янги иш ўринлари барпо этиш учун асосий эътибор оғир техникадан фойдаланишга эмас, балки узоқ вақт талаб қилса ҳам, қурилишнинг кўп меҳнатталаб усулларига асосий эътибор қаратилиши керак.

Қишлоқ уй-жой қурилишини молиялаштиришда давлат ва хусусий сектор ҳамкорлиги тараққий этган ҳудудлар билан бир қаторда, қишлоқ жойларни ҳам зарур молиявий ресурслар билан таъминлаш имконини беради.

Уй-жой қурилишига йўналтирилган инвестициялар давлатнинг иштироки бўлмаган ҳолларда, асосан, ўзига тўқ аҳоли қатламига тегишли эканлиги ўз-ўзидан маълум. Давлат сектори омонатларни кафолатлаш ва уй-жой кредити бўйича имтиёзли фоиз ставкалари жорий этиш орқали кам таъминланган аҳоли қатламларига уй-жойга эгалик қилиш имкониятини яратади.

Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига инвестиция киритишнинг ижтимоий мезонлари. Қишлоқ уй-жой қурилиши бўйича давлат тадбирларининг ҳаммабплиги ва эҳтиёжманд оилаларга яратилган қулайликлар инвестиция киритишнинг ижтимоий жиҳатларида асосий омил бўлиб ҳисобланади. Уй-жой қурилишига инвестиция киритишнинг давлат ва хусусий сектор уйғунлигидаги ёндашуви нафақат ўзига тўқ оилаларни, балки нисбатан камбағал оилаларни ҳам уй-жой билан таъминлашга кафолат беради.

Бангладешдаги Грамеен Уй-жой қурилиш ташаббусини бунга ёркин мисол қилиб кўрсатиш мумкин. Улар қишлоқ аҳолиси жамғармаларини жалб этиб, қарз берувчилар гуруҳларининг умумий кафиллиги асосида камбағаллар учун уй-жой қурилишини молиялаштирадilar.

Йирик инвестиция дастурларини ишлаб чиқишда янги уйларга қўйиладиган нархлар ҳаммабоп, кўп мақсадли бенефициарлар учун қулай бўлиши лозим. Бундан ташқари, қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини молиялаштиришда кредит олиш шартлари аҳоли даромадларига боғлиқ ҳолда ўзгартирилиши ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Давлат инвестицияларини ичимлик суви, санитария, электр энергияси ва таълим соҳаларига йўналтиришни қишлоқ уй-жойларини ва инфратузилма тизимини яхшилаш омили сифатида қарамоқ керак.

Қишлоқда уй-жой қурилишига инвестиция киритишнинг экологик мезонлари. Бир неча йирик инвестиция лойиҳалари бир вақтнинг ўзида қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига киритиладиган инвестицияларнинг атроф-муҳитга таъсири даражасини ҳисобга олиш керак.

Қишлоқ уйларининг меъморий лойиҳасини танлашда экологик жиҳатларни, маҳаллий иқлим ва географик шароитни, маҳаллий қурилиш материалларидан фойдаланишни тўлиқ ҳисобга олиш зарур.

Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига инвестиция киритиш атроф-муҳитга икки хил таъсир кўрсатади: 1) уй-жойларнинг эко-

тизимга таъсири; 2) уй-жойларнинг табиат ва атроф-муҳит билан уйғунлиги.

Кўп ҳолларда йирик инвестиция лойиҳалари амалга оширилаётган зонанинг иқлим ва атроф-муҳит шароитига мос келмайдиган, кўпроқ шаҳарлар ҳудудларига хос меъморий лойиҳаларга асосланади.

Қишлоқ уй-жойлари учун меъморчилик лойиҳаларини танлашда биринчи галда мавжуд миллий қишлоқ меъморчилигини чуқур ўрганиш муҳимдир. Бунда анъанавий билимлар ва зарур инновацияларнинг уйғунлашуви инобатга олиниши зарур. Шу билан бирга, маҳаллий қурилиш материалларидан фойдаланиш импорт ва транспорт харажатларини тежаш имконини беради.

Қишлоқ туманларида уй-жой қурилишини лойиҳалаштиришда ердан фойдаланиш энг муҳим омил ҳисобланади. Ерга эгалик хавфсизлигини таъминлаш ҳар қандай қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши дастурларининг таркибий қисми бўлиши шарт. Уй-жой қурилиши учун мўлжалланган ер участкаси унумдор қишлоқ хўжалиги экин майдонлари ҳисобидан ажратилмаслиги – энг асосий талаблардан биридир. Уйларни жойлаштиришда уларни етарли даражада сув ва канализация билан таъминлаш, дарёлар, қудуқлар ва бошқа сув манбаларини муҳофаза қилиш ҳам биринчи даражали вазифалар қаторига киради. Шунингдек, чиқиндиларни қайта ишлаш лойиҳанинг таркибий қисми бўлиши зарур.

Янги уй-жой қурилиши дастурлари анъанавий электр тармоқларини кенгайтириш ўрнига қуёш ва шамол энергияси каби замонавий, қайта тикланадиган муқобил энергия манбаларидан фойдаланиш мисли кўрилмаган юқори тежамкорликка олиб келади.

Сўнгги йиллар тажрибаси шуни кўрсатадики, кўпгина мамлакатлардаги йирик инвестиция лойиҳаларида қишлоқ меъморчилиги ўрнини хорижий моделларга тақлид қилувчи, атроф-муҳит уйғунлигига мос келмайдиган, маҳаллий аҳоли эҳтиёжини етарлича ҳисобга олмаган, темир-бетон каби замонавий қурилиш материаллари асосида қурилган иншоотлар эгалламоқда.

Келажакка назар. Хулоса тарзида шуни айтиш мумкинки, агар иқтисодий, ижтимоий ва экологик жиҳатлар етарлича ҳисобга олинса,

қишлоқ уй-жой қурилишига инвестиция киритиш қишлоқ жойларнинг барқарор ўсишига кўмаклашувчи самарали воситага айланади. Айти пайтда, шаҳарларни ривожлантириш ва улардаги хароба кулбалар муаммосини енгиллаштириш масалалари асосий ўринни эгаллаб турган ҳозирги шароитда, қишлоқ аҳолиси қўп бўлган мамлакатлар учун қишлоқ туманлари ва айниқса, қишлоқ уй-жой қурилишини инвестициялаш масалалари чиндан ҳам юксак мақсад-муддаога айланмоғи лозим.

Қишлоқ уй-жой қурилишига инвестиция киритиш қишлоқ хўжалиги, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш каби ишлаб чиқариш фаолияти ҳамда сув таъминоти, санитария, таълим ва соғлиқни сақлаш каби ижтимоий инфратузилма тармоқларига инвестиция киритиш билан биргаликда олиб борилиши самарали натижага олиб келади.

Қишлоқ ҳудудларини комплекс ривожлантириш ҳақида гапирганда, ташқаридан киритилган андозаларга суяниш эмас, балки мамлакатнинг ўзидаги ижтимоий кадриятлар ва атроф-муҳит муҳофазаси бўйича миллий хусусиятларни ҳисобга олиш мантиқан тўғри бўлади.

Рио + 20 конференциясининг якуний ҳужжати, “Барқарор ривожланиш парадигмаси”да иқтисодий, ижтимоий ва экологик омилларнинг интеграциясига катта эътибор қаратилган. Унда келгусида қишлоқ туманларини ривожлантириш ва қишлоқ уй-жой қурилишига инвестиция киритишда миллий кадриятларни ҳисобга олиш лозимлиги алоҳида қайд этилган.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ ДАСТУРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРДАН САМАРАЛИ ФЙДАЛАНИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛЛАРИ

Мен бутун Ўзбекистон ҳукумати Осиё Тараққиёт банки (ОТБ) билан ҳамкорликда мамлакат ҳудудида 8 мингта уй-жой қурилишини амалга ошириш жараёнида қандай қийинчиликларни енгиб ўтаётганлиги тўғрисида тўхталмоқчиман.

Юқори даражадаги ушбу инновацион лойиҳа ОТБ иштирок этаётган биринчи лойиҳа ҳисобланади. Ўзбекистонни қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши бўйича олиб борилаётган ишларининг жаҳон тан олаётганининг иккита сабаби бор. Биринчидан, ушбу дастурда ҳар жиҳатдан уйғунлашган ёндашув қўлланилаётган бўлса, иккинчидан, лойиҳанинг бутун мамлакат бўйлаб амалга оширилиши, деса бўлади.

Мамлакат Президенти таъкидлаганидек, аҳолининг салкам ярми қишлоқ жойларда истиқомат қилади. Лойиҳанинг асосий мақсади ҳам қишлоқ жойларда яшайдиган оилаларнинг ҳаёт даражасини оширишдан иборат.

Биз Ўзбекистонда қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини қўллаб-қувватлаш лойиҳамизда асосий эътиборни ўрта ва куйи даромадли оилаларни рағбатлантиришга қаратганмиз. Лойиҳа асосида ОТБ томонидан кредит ресурслари мамлакат Ҳукуматига тақдим этилиб, ресурслар Қишлоқ қурилиш банкига (ҚҚБ) жойлаштирилади. ҚҚБ ўз навбатида ушбу маблағни янги уйларни сотиб олувчиларга узоқ муддатли кредит сифатида тақдим этади.

Лойиҳанинг асосий мақсадларидан бири янги иш ўринлари ташкил этишдан иборат. Ушбу дастур орқали ҳар йили ўртача 1000 та қурилиш ташкилотини ташкил этиш ҳамда 50 мингта малакали ҳунарманд ва қурувчилар учун янги иш ўринлари яратиш мумкин бўлади. Ундан

ташқари, замонавий лойиҳалар асосида янги қурилиш технологиялари ва материалларидан фойдаланиш ҳамда атроф-муҳитга зарар етказмаган ҳолда қурилиш олиб бориш мамлакат қурилиш саноатининг тараққиёти учун хизмат қилади.

Шаклланаётган янги қишлоқ маҳаллалари йиғинлари кичик ва хусусий тадбиркорлик соҳасининг ривожланишига ёрдам беради. Натижада, қишлоқ жойлардаги яратилаётган иш ўринларининг ўртача 50 фоизи уларнинг ҳиссасига тўғри келади. Ҳар бир қишлоқ маҳалласида чакана савдо дўконлари ёки маиший хизмат кўрсатиш пунктлари учун жой ажратилади. Электр энергия, табиий газ, сув таъминотига эга бўлган ҳар бир янги хонадон қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, маҳалла аҳолисини нон ва қандолатчилик маҳсулотлари билан таъминлаш, тикувчилик цехи, жиҳозларни таъмирлаш устахоналарини ташкил этиш имкониятларига эга бўлади. Ушбу дастур доирасида ҳар йили ўртача 3 мингта микрофирма ва касаначилик субъектларини ташкил этиш ҳамда шу ҳисобига 15 мингга яқин иш ўринлари яратиш мумкин.

Қишлоқ жойларда замонавий уй-жойлар қуриш мавзуси Президент Ислом Каримов томонидан 2009 йилни “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилиш орқали илгари сурилди. Мазкур қадам қишлоқларнинг ривожланиши, мамлакат тараққиёти стратегиясида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Осиё Тараққиёт банки мамлакат Ҳукумати билан ушбу дастур муҳокамасини 2010 йили бошлаган бўлса, кейинги йилнинг сентябрь ойида унга расмий ҳамкор сифатида қўшилди.

Агар 2009 йили Ўзбекистон қишлоқларида 847 та янги уйлар қурилган бўлса, орадан беш йил ўтиб, яъни жорий йилда жами 10 мингта уй-жой қуриш режалаштирилган. Бу эса дастур бошланганида қўйилган мақсаддан 12 баробардан ҳам кўпроқдир. 2015 йилда жами 50 мингта уй-жой қурилиши режалаштирилган.

Дастурнинг моҳияти фақат янги уй-жойлар қуриш билан чекланиб қолинмайди. Ушбу дастур янги турмуш тарзини шакллантиришга, қишлоқ жойларда истиқомат қилаётган кам таъминланган аҳоли қатламининг яшаш шароитларини яхшилашга қаратилаётганлигини маърузачилар алоҳида таъкидлаб ўтишди. Бу эса янги иш ўринлари,

қўшимча иқтисодий имкониятлар, инфратузилма ва коммунал хизматлар билан таъминланганлик даражасининг ошиши демакдир. Буларнинг ҳаммаси якуний натижада иқтисодий ўсиш суръатларини жадаллаштиради.

Осиё Тараққиёт банкининг дастурда иштирок этиши Ҳукумат томонидан ажратилаётган маблағлардан самарали фойдаланиш ва уларни тезкор ўзлаштирилишини таъминлаш, давлат томонидан кўрсатилаётган хизматлар даражасининг яхшиланишига ёрдам бермоқда. Катта миқдордаги инвестицияларни ўзлаштиришда банкимизнинг иштироки орқали ҳукуматга молиялашнинг самарадорлигини оширишнинг янги услубларини татбиқ этишга кўмаклашяпмиз.

Дастурни амалга оширишда ижтимоий ҳамжамиятлар ҳам иштирок этмоқда. Бир қанча маърузачилар томонидан маҳаллалар, хотин-қизлар қўмиталари ҳамда “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати тилга олинди. Ушбу дастур учун янги интернет саҳифасини ишга тушириш арафасидамиз. Янги технологиялардан фойдаланган ҳолда дастурнинг қамровини кенгайтиришга ҳаракат қиляпмиз. Интернет саҳифаларида уй сотиб олувчилар ва пудратчи қурилиш ташкилотлари учун дастур тўғрисида батафсил маълумот берилади.

Янги уй-жойлар қурилаётган манзиллар акс эттирилган харита, барча уйларнинг чизмалари ва суратлари, шунингдек, интернет саҳифасида уй сотиб олувчилар учун ариза шакли, пудратчи қурилиш ташкилотлар учун тендер ҳужжатлари ҳамда улар томонидан берилаётган аксарият саволларга жавоблар олдиндан тайёрлаб қўйилган. Ҳар бир уй-жой қурилиш ҳудуди ҳар томонлама мулоҳаза билан танланган. Бунда ушбу жойнинг Ўзбекистоннинг барча меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларига мос тушиши, янги уйларга кўчиб ўтувчи қишлоқ оилалар саломатлиги ва атроф-муҳитга зарар етказмаслигига қафолатлангани ҳамда қулай турмуш тарзи тақдим этилишига асосий эътибор қаратилган. Айни шу масала юзасидан 2012 йилда Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда 12 та вилоятда биз 270 та қурилиш майдонларини бевосита бориб кўрдик ва уларнинг барчаси Ўзбекистоннинг амалдаги қонун-қоидаларга мос келишига ишонч ҳосил қилдик. 2013 йилда биз яна 353 та ана шундай ҳудудларни кўздан кечиришимиз лозим.

2012 йилда биз 8,5 минг уй-жой учун тақдим этилган 60 мингта аризани кўриб чиқдик. Паст фоизлар, узоқ муддатли ипотека, давлат томонидан бепул тақдим этилаётган инфратузилма хизматлари, уйларнинг замонавий лойиҳалар асосида қурилганлиги ва ҳаёт даражасининг ортганлиги одамларда катта қизиқиш уйғотиб, жуда катта талабнинг шаклланишини рағбатлантирмоқда. Биз Ҳукумат билан бирга мазкур жараённинг очик ва шаффофлигини таъминлаш бўйича иш олиб бордик.

Шу билан бирга, Дастур қурилиш саноатини ривожлантиришни ҳам ўз ичига олган. Биз асосий эътиборни кичик пудратчи қурилиш ташкилотларга қаратмоқдамиз. Ҳар бир шартнома тахминан 10 та уйга тузилади. Шу тарзда қишлоқ жойлардаги қурилиш саноатини рағбатлантириш ва ривожлантиришга имконият яратилади. Айни пайтда биз уйлар сифатли ва ўз қийматига мос бўлишини истаймиз. Барча малакали пудратчи қурилиш ташкилотлар тенг ҳуқуқли, адолатли ҳамда ҳолис рақобат жараёнида қатнашиш имкониятига эга бўлишлари лозим.

Қурилиш сифати Ўзбекистонда қабул қилинган сифат талабларига жавоб бериши жуда ҳам муҳим. Шунинг учун сифатни таъминлаш ва назорат қилиш жараёнлари уч босқичда чуқур татбиқ этилмоқда. Қурилишни ва қурувчиларни бошқариш ҳамда назорат қилиш “Қишлоқ қурилиш инвест” ва унинг вилоятлардаги филиаллари томонидан олиб бориляпти.

“Қишлоқ қурилиш лойиҳа” миллий лойиҳалаштириш институти вилоятлар лойиҳалаштириш институтлари тармоғи билан бирга пудратчи қурилиш ташкилотлари томонидан ҳар бир уй лойиҳасида стандартларга тўлиқ риоя қилинишини таъминлайди. Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси томонидан эса уй-жойлар қурилишининг миллий қурилиш ва уй-жой стандартларига жавоб бериши назорат қилинади.

Бу жараёнда уй сотиб олувчиларнинг ўзлари ҳам муҳим роль ўйнашади, яъни қурилиш давридаги 5 та тўлов босқичининг ҳар бирида тўловни амалга оширишдан олдин амалга оширилган иш сифатини назорат қилиш ҳуқуқидан фойдаланадилар. Ундан ташқари, юқорида тилга олинган учта мутасадди ташкилотлар ва бошқа бир қанча муас-

сасалар вакиллари билан биргаликда ҳар бир янги уйни қабул қилиб олишдан олдин яқуний назорат ва тасдиқлашни амалга оширадилар.

Биз татбиқ этаётган иккинчи инновация ҳар йили ташкил этилаётган 300 тадан 400 тагача янги маҳаллаларни барча инфратузилма қулайликлари билан таъминлаш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Мамлакат ҳукумати янги уй-жойларни йўллар, сув, электр энергияси ва табиий газ билан таъминлаши лозим. Ундан ташқари, янги маҳаллалар мактаб, тиббиёт муассасалари ва бозорларга эга бўлишлигини ҳам ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда. Бу жуда катта, ўта мушкул иш эканлигини ҳамма яхши тушунади. Ўзбекистон ҳукумати билан бирга тақдим этилган техник кўмак асосида маҳаллий ҳокимиятларнинг янги оилаларни иш билан таъминлаш мақсадида саноатни ривожлантириш ҳамда янги ҳамжамиятларга инфратузилма қулайликларини яратишни режалаштирмоқдамиз.

Ҳозирда биз Жаҳон банки ва БМТ Тараққиёт Дастури билан халқаро харидлар ёндашувига асосланган харидлар аккредитацияси дастурини биргаликда ўрнатиш юзасидан музокаралар олиб бораёмиз. Кейинчалик биз ўзимиз ўқитган талабаларимизни ушбу дастурга жалб этамиз.

Шу билан бирга, биз техник-молиявий фаолият аудити билан боғлиқ бўлган иккинчи амалиёт дастурини ташкил этиш хусусида ҳам ўйлаёмиз. Бу йўналиш бўйича назорат жараёнида ёрдамлашишлари учун муҳандислик ва архитектура мутахассисликлари бўйича таълим олаётган 100 тадан 200 тагача талабани жалб этмоқчимиз. Кейин биз Сингапур Қурилиш Бошқармаси ва Ўзбекистон Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси билан Қурилиш назорати ва аккредитацияси дастурини ҳам ишлаб чиқмоқчимиз.

Учинчи амалиёт дастурини биз Давлат бошқаруви академияси билан бирга ташкил этдик. Бу ўқув юртида “Давлат бошқаруви” бўйича магистрлик дастури киритилиб, мазкур мутахассислик бўйича 101 та талаба, яъни маҳаллий ҳокимликлар вакиллари таҳсил олишяпти. Биз улар орасидан 50 кишини танлаб олиб, уч ой давомида вилоят ва туманлар ривожланиш стратегиясини ишлаб чиқиш, андозаларни синовдан ўтказиш, ёндашувларни синаб кўриш ҳамда жорий йилда бутун мамлакат бўйича синов лойиҳаларини татбиқ этиш билан шуғулланамиз.

Келажакда, яъни 2014–2015 йилларда биз атроф-муҳитга зарари камроқ бўлган уйлар ва маҳаллалар лойиҳаларини кўриб чиқмоқчимиз. Ҳозирнинг ўзида ҳар бир вилоятда 5 тадан шундай маҳаллаларни ташкил этмоқчимиз. Осиё тараққиёт банки кўмагида қуёш энергиясини қайта ишлаб чиқиш лойиҳасини амалга ошириш устида ҳам музокара-лар олиб боряпмиз. Биринчи қуёш энергиясини қайта ишлаб чиқарувчи корхона Самарқанд вилоятида ташкил этилади. Шу боисдан бу корхонада ишловчилар учун атроф-муҳитга зарарсиз бўлган тураржойлардан иборат маҳаллаларни лойиҳалаштиряпмиз. Бу жойлар фақатгина қуёш энергиясидан фойдаланиш билан чегараланиб қолмайди. Балки, биогаз ишлаб чиқариш ва бошқа йўналишлар бўйича ҳам ишларни давом эттириш режалаштирилмоқда.

Ўзбекистонда қишлоқлар фаровонлигини оширишга қаратилган уй-жой қурилиши дастури қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини ошириш, янгича турмуш тарзини жорий этиш, янги иш ўринлари яратиш ҳамда қурилиш саноатини ривожлантириш йўлида улкан аҳамият касб этади.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА ИЖТИМОЙ ИНФРАТУЗИЛМАНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ЎЗБЕКИСТОН ТАЖРИБАСИ

Глобаллашув ва жаҳон илмий-техникавий тараққиёти жадал ривожланаётган асрда аграр секторнинг инновацион ривожланиш муаммоси жуда муҳим аҳамият касб этмоқда. Бугунги кунда уни муваффақиятли ҳал қилмасдан туриб, дунёнинг ҳеч бир мамлакати миллий хўжалик мажмуасининг барқарор рақобатдошлигига эришишга, ўзининг порлоқ келажагига умид қила олмайди. Айнан шу боис ҳам кейинги вақтда ушбу муаммога катта эътибор қаратилмоқда.

Бунда, айниқса, ижтимоий ривожланиш масалалари муҳим аҳамият касб этади. Одамларнинг турмуш шароити ҳақида ўйлаш, маданий ва спорт масканларининг самарали ишлаши, тиббий муассасалар қурилиши – буларнинг ҳаммаси инсон ҳаётини тўла, қизиқарли, сермазмун қилиб, унинг меҳнат фаолияти натижаларига ва ҳаётга қизиқишларининг ошишига ижобий таъсир кўрсатади.

Агар қишлоқ туманларида ижтимоий инфратузилма яхши ривожланмаган бўлса, агросаноат комплексининг барқарор ривожланишини таъминлаб бўлмайди. Айниқса, инфратузилма одамларнинг турмуш шароитини янада қулай ва сифатини ошириб, уни оқилона ва унумли қилган ҳолда яхши томонга ўзгартиради.

Ўзбекистон ўзининг 30 миллионли фуқаролари билан Марказий Осиёнинг аҳолиси энг кўп мамлакат бўлиб, уларнинг 50 фоизи қишлоқ жойларда яшайди.

Мамлакат Президенти Ислом Каримов раҳбарлигида мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб, қишлоқлар инфратузилмасини ривожлантиришга, аҳолининг турмуш даражасини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Қишлоқ аҳолисини тоза ичимлик суви, табиий газ билан таъминлаш, хизматлар ва сервис соҳасини ривожлантириш

бўйича махсус давлат дастурлари ишлаб чиқилиб, улар изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Ўзбекистонда 2009 йилнинг “Қишлоқ тараққиёти ва фаровонлиги йили” деб эълон қилиниши ва давлат дастурининг қабул қилиниши вазиятни тубдан ўзгартирди. Чунки, унинг мақсади қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ва сифатини оширишга қаратилган эди.

Мазкур жараёнга Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 3 августдаги “Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши кўламларини кенгайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори қатта тurtки берди. У қишлоқ аҳолисининг яшаш шароитларини тубдан яхшилашга, қишлоқларга замонавий меъморий қиёфа беришга қаратилган.

Дастурни амалга ошириш қишлоқларни ижтимоий ривожлантиришнинг биринчи навбатдаги вазифаларини ҳал этиш ва қишлоқ аҳолисининг турмуш сифатини янада оширишга асос бўлиб хизмат қилди ҳамда янги имкониятлар очиб берди. Авваламбор, қишлоқ жойларда демографик вазиятни яхшилаш, қишлоқ муниципал тузилмалар аҳолисининг фаровонлигини ошириш, шаҳар ва қишлоқ аҳолиси турмуш даражаси ўртасидаги номутаносибликларни камайтириш, ижтимоий ва меҳнатга лоқайдлик каби иллатларни йўқ қилиш, чекка ҳудудларда ишсизлик даражасини кескин камайтириш вазифалари ҳал этилади.

Ўзбекистонда уй-жойни ипотекали кредитлаш механизмини ўз ичига олган уй-жойлар қуриш ва сотиб олишнинг молиявий, ташкилий механизмлари шакллантирилгани, шунингдек, бунга биринчи даражали устувор йўналиш сифатида қаралаётгани давлат дастурини ҳаётга муваффақиятли татбиқ қилиш имкониятини беради.

Кредитларни йиллик 7 фоиз эвазига 15 йил муддатга бериш, шунингдек, ушбу фоизларни қоплашга йўналтириладиган маблағларни даромад солиғидан озод этиш инсонпарварлик ва фуқароларнинг кучли ижтимоий ҳимоя қилиш тамойилларига асосланган давлат сиёсатининг натижасидир.

Бир неча йил олдин қишлоқ жойларда барча йўлдош инфратузилма объектлари – маиший хизмат кўрсатиш марказлари, дўконлар, мактаблар, болалар боғчалари, йўллар ва бошқалар билан замонавий уй-

лардан иборат чиройли ва гўзал мавзелар барпо этилади, деб тасаввур қилиш жуда қийин эди.

Бугунги кунда меъморий ечимга эга, ўзбек халқининг миллий хусусиятлари ва турмуш тарзи ҳисобга олинаиб, “тайёр ҳолда топшириш” шарти билан кўркам ва сифатли уйлар қурилмоқда. Бугунги кунда қандай ютуқларга эришилаётгани эса яқин келажакда кўз ўнгимизда яққол намоён бўлади.

Эсимда бор, оилада ўғил бола туғилиши билан отаси, албатта, 40 та терак экар эди. Дарахтлар катта бўлганида улардан лой деворли уй учун синч ясалган. Ҳар ким қурби етганча қурган. Ўғил фарзандларнинг неча нафарлигига қараб, ҳар бирига ҳеч бўлмаганда бир уй, бир дахлиз қуриб беришга ҳаракат қилинган.

Ўзбекистоннинг ҳудудларида халқаро стандартлар бўйича қурилган минглаб замонавий уй-жойлар пайдо бўлаётганини кузатиб, ушбу босқичда мамлакатнинг ялпи ички маҳсулоти бир неча йиллар давомида юқори ўсиш суръатларини намоён қилаётганига ажабланмаймиз. Қулай шароитларда истикомат қиладиган ва ўз келажакига ишонч билан қарайдиган инсонлар – бу республика тараққиётини янги босқичга олиб чиқишга қодир бўлган асосий ҳаракатланувчи кучдир.

Ўзбекистонда 2013 йил “Обод турмуш йили” деб эълон қилинди ва мен қардош Ўзбекистон халқига чин калбимдан тинчлик, бахт-саодат, янада обод ва фаровон турмуш тилайман.

*Ольга ПОПОВА,
иқтисодиёт фанлари доктори,
Украина Миллий Фанлар академияси
Иқтисодиёт ва прогнозашириш институти,
Украина*

УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ҚИШЛОҚДА ЖАДАЛ РИВОЖЛАНИШ ОМИЛИ СИФАТИДА

Уй-жой қурилиши қишлоқда ижтимоий-иқтисодий жараёнларни фаоллаштириш хусусиятига эга эканлигига асосланади. “Мижозни айтган жойига олиб бориб кўядиган автомобиль ҳайдовчиси” каби уй-жой қурилиши ҳам қишлоқ жойларни ривожлантиришни давлат ва жамият томонидан қўйилган устувор мақсадларга олиб чиқиш имкониятига эга. Қишлоқларни барқарор ривожлантиришга кўмаклашиш борасидаги мультипликатив самара – иқтисодий, ижтимоий ҳамда экологик соҳаларда намоён бўлади.

Қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш даражаси нисбатан пастлиги туфайли бу жойларга қўшимча инвестициялар киритиш шаҳарларга инвестиция киритишга қараганда кўпроқ ижтимоий-иқтисодий ўсишга ва аҳолининг турмуш даражасини янада оширишга кўмаклашади. Бундай ободонлаштириш ишларининг узокни кўзлайдиган мақсади эса, қишлоқнинг ички урбанизациясини таъминлаш, ишбилармонлик ва маиший ҳаёт учун қулай шароитлар яратиш асосида қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга оқимини ушлаб туришдан иборат. Кенг кўламли ахборот ва коммуникация таъминотига эга замонавий қишлоқларга вақт ўтиши билан янги иқтисодиёт, шу жумладан, юқори билимга эга бўлган соҳа ходимлари: молиячилар, дастурий маҳсулотлар яратувчилар, риэлторлар, маслаҳатчилар, тадқиқотчилар ва бошқалар кириб боради. Кўплаб оилалар қулай меҳнат шароитлари ва “табиат”да, қишлоқ жойларда яшашни хоҳлайди. Шунинг учун қишлоқ худудлари аҳолисини замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари, кенг тармоқли Интернет алоқасидан фойдаланиш имкониятини қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамият касб этади.

Қишлоқларни ривожлантиришнинг асосий жиҳатларини таъминлаш нуктаи назаридан Ўзбекистон Республикасининг қишлоқларда уй-жой қурилиши лойиҳасини муваффақиятли татбиқ этиш тажрибасини ўрганиш диққатга сазовордир. Президент Ислом Каримов 2009 йилда бу лойиҳани илгари суриш ташаббуси билан чиқиб, 2013 йил январдаги маърузасида таъкидлаганидек, “Қишлоқларда такомиллаштирилган замонавий лойиҳалар асосида янги уй-жойлар қуриш ва қишлоқ аҳоли пунктларини комплекс равишда ривожлантириш – бу, аввало, одамларимизнинг турмуш тарзи ва менталитетини тубдан ўзгартириш бўйича эзгу мақсадларни кўзлайдиган қишлоқ аҳолиси ҳаётини сифатли ташкил этиш ва яхшилашга доир узоқ муддатли давлат дастурининг асосий маъно-мазмунини ташкил этади”¹.

Қишлоқларда уй-жой қуриш лойиҳасини жорий этишнинг “ёпик бўғин” тамойили асосида бошқарилиши, кузатилиши ва комплекс тарзда ташкил этилишининг юқори даражада эканлигини ҳам таъкидлаш жоиз. Механизмнинг барча зарур бўғинлари чуқур ўйланган ва бир маромда ишламоқда, яъни зарур ҳуқуқий, моддий-техник, кадрлар, молиявий ва институционал таъминот тизими яратилган. Ушбу жараён иштирокчиларини иқтисодий рағбатлантириш учун давлат томонидан турли преференциялар қафолатланиши жуда муҳимдир. Булар қаторига имтиёзли ипотека кредитлари, имтиёзли нархлар бўйича қурилиш материаллари сотиб олиш, қурилиш материалларини ишлаб чиқарувчи корхоналар ва пудратчи ташкилотларнинг солиқ тўлашдан озод этилиши, шунингдек, жисмоний шахсларни дастур доирасида харид қилинган уй-жойлар бўйича ипотека кредитини тўлаб бўлгунига қадар мол-мулк солиғи тўлашдан озод этиш киради.

Қишлоқ қурилиши бўйича ишларнинг тизимли ташкил этилиши, қишлоқ жойларда 2013 йилда режалаштирилган 10 мингта уй қурилишининг муваффақиятли тугатилишига ҳеч қандай шубҳа қолмайди. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда оилаларнинг 97 фоизи шахсий

---

¹ Бош мақсадимиз – кенг қўламли ислохотлар ва модернизация йўлини катъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. 2013 йил 18 январь.

уй-жойга эга эканлигини ҳисобга оладиган бўлсак, бундай кенг кўламли кишлоқ қурилиши кишлоқларнинг киёфасини ўзгартиради, шунингдек, замонавий ҳаёт тарзини шакллантиради. Ушбу устувор мақсадлар ҳозирги замон талаблари ва тараққий топган давлатларнинг илғор тажрибасига мос келади.

2011 йилда Украина ва Ўзбекистоннинг ҳар бирида қурилган уй-жой майдони ҳажми 9 млн. кв. метрни ташкил этди. Украина жами аҳолисининг учдан бир қисми кишлоқларда яшаган бир пайтда, кишлоқ жойларда уй-жой майдони фойдаланишга топширилиши бирмунча кам: 2011 йилда умумий ҳажмдан 26 фоизни ва 2012 йилда 29,9 фоизни ташкил этди. Кишлоқларда фойдаланишга топширилган уй-жойлар ва уларнинг майдони барқарор эмас. Ҳар 1000 киши ҳисобига Ўзбекистонда Украинага қараганда 2011 йилда 1,5 баробар кўп уй-жой майдони фойдаланишга топширилди.

Украинада аҳолининг уй-жой билан таъминланиш даражаси ўртача бир кишига 23,5 кв.м ни ташкил қилади, кишлоқ аҳолисига эса 26,8 кв.м тўғри келади ва ўсиш тенденцияси кузатилмоқда. Ғарбий Европа мамлакатларининг кўрсаткичлари (ўртача бир кишига 35–50 кв.м) билан таққосланганда бизда анча катта фарқ кузатилади. Европа мамлакатларида уй-жой фондлари сув ва канализация тармоқлари билан даярли 100 фоиз таъминланган бўлса, Украинада қулайлик кўрсаткичи анча паст: сув тармоқлари билан 29 фоиз, канализация билан 25 фоиз, иссиқ сув билан 13 фоиз ва газ билан 84 фоиз уй-жой таъминланган. Шунинг учун кишлоқ жойларда ўрганилган уй хўжалиқларининг ярмидан ортиғи (57,9 фоиз) ўз уй-жойларининг шароитларидан қоникмайди.

Кишлоқ аҳолисининг уй-жойга бўлган эҳтиёжини қондириш муаммоси долзарб масала бўлиб қолмоқда. Кишлоқларда уй хўжалиқларининг ўртача умумий ойлик даромади анча паст – 428 АҚШ доллари. Бу шаҳар уй хўжалиқларига нисбатан 11 фоизга, пуллик даромад эса 21 фоизга паст деганидир (2011 йил маълумотлари). Уй-жойга эга бўлиш муаммоси кредит ресурсларининг қимматлиги билан ҳам мураккаблашади: Украинада ипотека кредитлари ставкаси ўртача 17,6 фоизни¹ таш-

¹ Житлове будівництво в Україні у 2005–2011 роках: стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – С. 98–99.

кил этади ва бу – уй-жой қурилишининг ривожланишини жиддий чеклайдиган омил ҳисобланади.

Украина Президентининг “Қишлоқда якка тартибда уй-жой қурилишини қўллаб-қувватлаш бўйича чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони (1998 й.) мувофиқ “Ўз уйим” дастури амалга оширилмоқда. Аслида, бу қишлоқ аҳолисининг уй-жой қуриш ёки харид қилиш ва уни ободонлаштиришга имтиёзли кредит олиши учун асос бўлган ягона дастурдир. Қишлоқда якка тартибда тураржой қурувчилар учун давлат бюджети, маҳаллий бюджетлар ва бошқа манбалар ҳисобидан 3 фоизли, кўп болали оилаларга эса – фоизсиз кредит берилади.

“Ўз уйим” дастури бўйича давлат бюджети ҳисобидан молиялаштирилган ва қишлоқ жойларда фойдаланишга топширилган уй-жойлар улуши унча катта эмас ва 2012 йилда – 1,5 фоизни ташкил қилди (фойдаланишга топширилган умумий уй-жой ҳажми 3211 минг кв. метрга нисбатан 47,2 минг кв.м)¹. 2246 та оила якка тартибда уй-жой қуриш учун имтиёзли кредитлар олди, 1,9 мингта шахсий уй-ҳовли газлаштирилди.

Қайд этиш лозимки, “Ўз уйим” дастури доирасида шахсий уй-жой қуриш ва маиший шароитларни яхшилаш учун имтиёзли кредитларга бўлган талаб қондирилмаяпти. Ариза ёзган қишлоқ оилаларининг фақат ярми имтиёзли кредит олмақда, холос. Ҳукумат томонидан шаҳар аҳолиси учун 70/30 механизми асосида (қийматнинг 30 фоизини давлат, 70 фоизини эгаллик қиладиган оила тўлайди) қишлоқларда уйлар ва коттежлар қурилишини рағбатлантиришни жорий қилиш режалаштирляпти.

Украина қишлоқларида яхши уй-жой, ижтимоий инфратузилма мавжудлигига қарамай одамлар иш ва муносиб иш ҳақи излаб қишлоқ, минтақа ва мамлакатдан чиқиб кетишга мажбур бўлмоқда. Украина қишлоқларида аҳоли сони кескин суръатларда қисқармоқда. Охириги 10 йилда 10 фоизга, шаҳарларда эса бу кўрсаткич 4 фоизга камайган. Қишлоқ аҳолисининг меҳнат миграцияси, уларнинг шаҳарларга бориб, у ерда қолиб кетиши ҳам кенг тарқалган. Бу мамлакат ҳудудининг катта қисмида ижтимоий назоратни йўқотиш хавфини туғдирмоқда.

¹ Статистичний щорічник України за 2011 рік. Державна служба статистики України. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2012. – С. 421.

Шу сабабли қишлоқ жойларда уй-жой қуриш билан бир қаторда, қишлоқ аҳолиси учун қишлоқ хўжалигидан ташқари бошқа соҳаларда меҳнат қилиш имкониятини яратиш зарур. Бундай жиҳат Ўзбекистонда амалга оширилаётган лойиҳада назарда тутилганлиги эътиборга лойиқдир. Қишлоқ жойларда шаклланаётган моддий ишлаб чиқариш тизимларидан саноат ва хизматлар соҳаси объектларини қуришда ҳам фойдаланилмоқда. Эҳтимол, қишлоқ жойларда нафақат уй-жой қуришни ривожлантиришга, балки барча муаммоларни комплекс тарзда ечишга давлатнинг тизимли ёндашуви зарурдир. Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ жойларда кенг қўламли уй-жой қурилиши давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тажрибаси, аҳолини қишлоқ ҳудудларида сақлаб қолиш бўйича ишончли асослар шаклланганлиги ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишни таъминлаш бўйича тажрибаси чуқур ўрганишга лойиқдир.

ҚИШЛОҚ ҚУРИЛИШИДА ЗАМОНАВИЙЛИК ВА АНЪАНАЛАР УЙҒУНЛИГИ

Қишлоқ жойларнинг маданияти ўзига хослиги билан ажралиб туради. Шу сабабли ЮНЕСКО ташкилоти бу масалада амалга ошираётган саъй-ҳаракатлар ва чора-тадбирлар муҳим аҳамиятга эгадир. Шу ўринда айтиш жоизки, шаҳарлар кенгайиши ва қишлоқ жойлар манзараси ҳам аста-секин янгилааниши табиий жараёндир.

Аждодлардан қолган меъморий мерос Ўзбекистоннинг энг катта маданий бойликларидан бири ҳисобланади. Бундай табиий имконият сайёҳлик ҳисобига ривожланишнинг муҳим омили ҳамдир. Тарихий мерос сифатида қишлоқларда сақланиб қолган масжидлар ва мадрасалар, шунингдек, анъанавий усулда қурилган уйлар ва иморатлар ҳудудларнинг тарихий ва замонавий манзарасида халқнинг миллий қиёфасини ифодалайди.

Маълумки, Ўзбекистонда аҳолининг 50 фоизи ўзига хос ижтимоий-иқтисодий шароит ва муҳитга эга бўлган қишлоқ жойларда истиқомат қилади. Замонавий қурилиш, яъни таклиф қилинаётган тураржой бинолари қишлоқда доимий яшайдиган ёки шаҳардан кўчиб келган аҳолининг эҳтиёжларини қондириши лозим. Бу икки тоифадаги аҳолининг ҳаётга муносабати ва эҳтиёжлари бир-биридан кескин фарк қилади. Бироқ уларнинг уйғунлашган ҳолда ижтимоий биргаликда истиқомат қилишини рағбатлантириш масаласи ҳар томонлама ўта муҳим ҳисобланади.

Назаримда, қишлоқ жойларни ривожлантириш ва уларнинг қиёфасини ўзгартиришда Ўзбекистон қишлоқ ҳудудларининг меъморчилиги ва миллий анъаналарнинг сақлаб қолинишини инобатга олиши керак. Бошқача сўз билан айтганда, қандай қилиб маданий меросни сақлаган ҳолда барқарор ва мувозанатлашган иқтисодий ўсишга эри-

шиш мумкин? Қай тарзда замонавий қурилишни анъанавий қишлоқ қиёфаси билан уйғунлаштириш лозим?

Мен замонавийлик анъанавийлик билан уйғунлашишини бир маромда таъминлаш учун, аввало, қишлоқ жойлардаги муайян кадриятларни аниқлаб олиш кераклигини тавсия қилмоқчиман. Қолаверса, бу мерос ўзбек халқи ўзлигининг тимсоли бўлганлиги учун ҳам сақлаб қолиниши зарур.

Республика заминидаги тарихий ёдгорликлар замонавий анъаналар билан монанд равишда уйғунлашиши мумкинлигини кўрсатмоқда. Кенг қурилиш майдонига айланган Ўзбекистон қишлоқларидаги янги уйлар бу фикрнинг яққол мисоли бўла олади. Бу ерда қишлоқ аҳолиси учун ўз андозаси нуктаи назаридан мисли кўрилмаган уй-жойлар бунёд этилмоқда. Намунавий лойиҳалар асосида қурилаётган уйлар сифати ва ўзига хос меъморий жиҳатлари билан ажралиб туради.

Бундан ташқари, бундай хайрли ишлар қишлоққа шаҳар аҳлини жалб этиши ҳам мумкин. Натижада ўтмишдан келажак сари ўтиш амалга ошади. Шунинг учун ҳам янги қурилишлар Ўзбекистоннинг меъморий хусусиятлари ва ўзига хосликларини инобатга олган ҳолда амалга оширилиши лозим.

Конференцияда айнан шу масалалар, уй-жой шакллари ёки қурилишда ишлатиладиган материаллар муҳокама қилиниши катта амалий аҳамиятга эга бўлиб, у Ўзбекистон тажрибасини бошқа ривожланаётган мамлакатларда қўллаш имконини беради.

ШАҲАР ВА ҚИШЛОҚ ЎРТАСИДАГИ ТАФОВУТ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР

Мен Англиянинг Нью-Форест номи билан машхур минтақасида яшаш бахтига мушарраф бўлган одамман. Тахминан 90 минг гектар майдонда XII асрда яшаб ўтган қирол Вильгельм II нинг “Овчилар уйи” ҳам қурилган. Асл ҳолда сақланиб қолган бу жойлар бугун алоҳида жамоат мақомига эга ҳудуд, деб эълон қилинган.

Бу ерда зироатчилик ва чорвачиликнинг анъанавий усуллари сақлаб қолинган. Ҳудуд пойтахт Лондонга нисбатан қулай жойлашгани учун ҳам яқин атрофда шаҳар тоифасидаги аҳоли пунктлари кўпайиб кетгани, мазкур Миллий паркнинг анъаналари ва экологиясига раҳна солмоқда.

Бунинг натижасида ушбу ўзига хос ноёб минтақани сақлаб қолган инсонларни, айниқса, маҳаллий фермерларни, бу ердаги кўчмас мулкка бўлган талаб ошиб кетгани натижасида, Лондондаги бадавлат ва пойтахтга яқин жойларда тинч ва осойишта ҳаёт тарзини изловчи пулдор шаҳарликлар сиқиб чиқармоқда. Бозорларда бу ерлик фермерларни сиғдиришмаяпти. Натижада фермерлар ўзларининг мол-мулкани сотиб кетишмоқда. Бундан эса миллий парк экологияси катта зиён кўрмоқда.

Шуни мамнуният билан айтишим мумкинки, аҳволнинг мураккаб-лашаётганлигини англаб етган ва бу жойлардаги анъанавий турмуш тарзини сақлаб қолишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган маҳаллий ҳокимият, эндиликда уй-жойларни фақат маҳаллий фермерларга ажратмоқда.

Эҳтимол, Ўзбекистонда вазият бошқачадир. Бироқ катта пулнинг орқасидан қувиш ва қишлоқ жойларда аҳоли бандлиги муаммоси Буюк Британия учун ҳам, Ўзбекистон учун ҳам умумий экани аниқ-равшан.

Мен Ўзбекистон тажрибаси билан танишиб чиқиб, Президент Исллом Каримовнинг узокни кўра олишидан ҳайратландим. Мисол учун,

Англия тажрибасини келтириш мумкинки, Нью-Форест деб аталувчи қишлоқ ҳудуди шаҳарликларнинг босими остида урбанизациялашиш қурбонига айланмоқда. Лекин, Ўзбекистонда қишлоқ ҳудудларда худди шаҳарлардаги каби шарт-шароитлар яратиш ҳудуд экотизимини ўзгаришларсиз сақлаб қолиш имконини беради. Қишлоқларда уй-жой массивларини қуришда эса миллий стандартларга асосланмоқда.

Қишлоқ аҳолиси турмуш шароитини яхшилашнинг қуйидаги имкониятларни ўз ичига оладиган турли усуллари мавжуд: давлат тураржойларини маҳаллий ҳокимият томонидан ажратиш; уй-жойга муҳтож фуқароларни яққа тартибдаги уй-жой қурилишига кўмаклашувчи махсус лойиҳаларга жалб этиш; хусусий ёки нотижорат гуруҳлари амалга ошираётган нисбатан арзон ва қулай тураржой орқали кўмак бериш. Бу стратегиялар иқтисодиётга турлича таъсир кўрсатишини қуйида кўриб чиқамиз.

Қурилиш. Уй қуриш ёки таъмирлаш масалалари турли гуруҳлар томонидан хизматлар кўрсатилиши ва саноат тармоқлари тарафидан хилма-хил товарлар тақдим этилиши билан ўз ечимини топади. Айни пайтда, янги иш ўринлари яратишга ва тегишли кўникмаларни ҳосил қилишга тўғридан-тўғри таъсир этади. Қурилиш учун ер майдони ажратишда меъморий, ҳуқуқий, молиявий ва бошқа хизматларга зарурат туғилади. Лойиҳа қурилиш бошқичига ўтганда эса ишчи ва махсус ходимлар (сантехник, электрик ва ҳ.к.)га талаб ошади.

Қишлоқ уй-жой қурилишини ривожлантириш натижасида қурилишга оид мутахассисликларга ўсиб борадиган талабни қондириш учун нафақат қишлоқда яшайдиган аҳоли, балки бошқалар учун ҳам янги иш ўринлари яратилади. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатмоқдаки, уй-жой қурилиши ва таъмирлаш хизматлари ялпи харажатлар таркибидаги қўшилган қийматда юқори (62,3 фоиз) улушга эга.

Уй-жой қурилишида жами харажатларнинг асосий қисми иш ҳақи тўловларига йўналтирилади янги иш ўринлари пайдо бўлишига туртки беради, рағбатлантиради. Ана шундай дастурлар орқали молиялаштирилдиган ҳар бир уй қурилиши қўшимча 1,75 иш ўринлари яратади ҳамда маош кўринишидаги катта ҳажмдаги маблағларни юзага келтиради.

Хизматлар. Уй-жой қурилиши кўшимча йўллар, транспорт ва савдо хизматлари тизимини бунёд этиш, бу жараён эса ўша қишлоқнинг иктисодиётини рағбатлантирадиган кичик ва ўрта корхоналар, шифоналар, мактаблар ва ҳатто меҳмонхоналар барпо қилиш заруриятини келтириб чиқаради. Ҳолбуки, қурилиш учун тегишли материал ва ашёлар керак бўлса, уларни ташиш ва қуриш учун ишчилар зарур бўлади. Айни пайтда қурилиш материалларининг аксарият қисми ташқаридан келтирилади. Бироқ баъзилари, масалан, қирқилган ёғоч ва қурилиш анжомлари билан маҳаллий корхоналар таъминлаб бериши мумкин.

Аҳоли. Янги уйларга одамлар кўчиб кира бошлагач, уй-жой қурилишининг иктисодий таъсири қурилиш босқичи доирасидан чиқа бошлайди. Ўз уйига эга бўлишдек фахр ва масъулият туйғуси кўпинча истеъмол ҳажмининг ортишига олиб келади.

Янги уйда яшаш маиший техника, мебель сотиб олиш ва кўчиб ўтиш учун харажатлар қилиш заруриятини туғдиради.

Кейинчалик, уйни янада шинам қилиш, айтайлик, кўшимча хоналар қуриш ёки ҳовлини кўкаламзорлаштириш ишлари амалга оширилиши мумкин.

Янги уйлар ва яшаш шароитларининг яхшиланиши туфайли жамиятнинг бошқа аъзолари ҳам умумий фойдаланиш жойларида ўзларининг шахсий мулки ҳақида қайғура бошлаши, ўз навбатида, ижтимоий барқарорликни таъминлайди ва жиноятчиликни камайтиради.

Ниҳоят, қишлоқ жойларда янги бунёдкорлик ишлари инфратузилманинг янада яхшиланиши, хусусан, қаттиқ қопламали йўллар, электр ва сув таъминоти, оқова сув соҳаларининг ривожланишига олиб келади.

Янги уй-жойларнинг кўпайиши эса аҳоли яшаш харажатларининг камайишига, бу, ўз навбатида, қишлоқларга янги одамларнинг кўчиб келишига ва саноат тармоқларини жалб этишга олиб келади.

Тўлқин самараси. Баъзи миллий уюшмаларнинг таъкидлашича, юқорида қайд этилган иктисодий натижалар қурилиш билан боғлиқ касблар доирасидан чиқиб, бошқа соҳаларни ҳам камраб олади ва “тўлқин самараси”ни беради.

Одатда, қурилиш майдонига яқин жойда яшайдиган қурувчилар ўз даромадларининг асосий қисмини ўша ернинг ўзида сарфлайдилар.

Маҳаллий корхоналар қўшимча самара манбаларидан, яъни қурилиш лойиҳаларини амалга ошириш учун янги уй эгаларига қурилиш материаллари сотишдан манфаат кўрадилар.

Шундай қилиб, ушбу корхоналар эгалари ва ишчиларининг фаровонлиги ортади ва бошқа маҳаллий корхоналардан кўпроқ товар сотиб оладиган бўлишади. Бу, ўз навбатида, аҳоли турмуш даражасининг ошишига ва барқарорлигига олиб келади. Кўришиб турибдики, самара қурилишдан бошқа кўплаб соҳаларни ҳам қамраб олади.

Ҳукумат. Давлат, маҳаллий ва федерал Ҳукумат даромадлари уй-жой қурилиш лойиҳалари сонининг кўпайиши ҳисобига ошиши мумкин. Бунда давлат даромадлари қурилиш учун олинадиган йиғимлар, ишчиларнинг даромад солиғи ҳамда қурилиш материаллари сотиш ва уларни ташишдан тушадиган солиқлар ҳисобига ошади.

Солиқ тушумларининг ошиши савдо ҳажмининг кўпайишига боғлиқ. Чунки аҳоли ўз даромадларини истеъмол товарлари, ўзларининг янги қурилган уйлари учун материаллар сотиб олиш ҳамда хизматлардан фойдаланишга сарфлайдилар.

Бундан ташқари, маҳаллий ҳокимият мулк солиғи, ипотека солиғи ва бошқа йиғимлардан даромад олиши мумкин. Бу эса кичкина лойиҳа ҳам бюджетга солиқ тушумларининг ошишини рағбатлантириши мумкинлигини кўрсатмоқда.

Олинган даромаднинг бир қисми янги уйлар учун зарур инфратузилмани яхшилаш ва хизматларни жорий этишга сарфланиши лозим. Бироқ иқтисодий ночор ҳудудларда уй-жой қурилишини қўллаб-қувватлаш мақсадида айрим солиқ турларини бекор қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунга қарамай, Ҳукуматнинг қолган даромадлари иқтисодиётни янада тараққий этишига кўмак берадиган уй-жой қуриш ёки таълим сингари хизмат турларини рағбатлантиришга сарфланиши зарур.

Хулоса. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишининг маҳаллий иқтисодиётга таъсири ҳудуд шароитига боғлиқ равишда ўзгариши мумкин.

Ер нархи, маҳаллий аҳоли даромадлари ва маданий ҳаёт даражаси, қолаверса, солиқ тизимининг ўзига хос хусусиятлари янги уйлар қуриш ёки эскиларини қайта тиклаш, алоҳида ҳовли-жойлар қуриш ёки ижарага беришга мўлжаллаган кўп қаватли уйлар қуриш афзаллиги мультипликатив самара беришини кўрсатмоқда.

Юқорида қайд этилган муҳим жиҳатларни батафсил ўрганмасдан туриб, лойиҳанинг иқтисодий таъсирини олдиндан аниқ айтиб беришнинг имкони бўлмайди.

Бироқ шу нарса аниқ-равшанки, кишлоқ уй-жой қурилишини ривожлантириш янги уй соҳиблари фаровонлигини оширади ва ҳудуд иқтисодиёти билан бир қаторда ҳудуд экологиясини ҳам яхшилайти. Бунинг натижасида қисқа ва узоқ муддатли истиқболда маҳаллий аҳоли бандлиги ва даромадининг ошишини ҳам прогноз қилиш мумкин.

Бундан ташқари, ер ва кўчмас мулкнинг нархи ошиб бориши ҳамда кичик ва ўрта бизнес корхоналарининг ташкил этилиши ҳисобига ҳудуд иқтисодиётининг ривожлана бошлашига мос равишда солиқ тушумлари ҳам ортиб боради.

ҚИШЛОҚДАГИ ЯШАШ МУҲИТИ ВА ФЕРМЕРЛАР ТУРМУШ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Кейинги йилларда қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш, турмуш даражаси ва экологик ҳолатни яхшилаш бўйича учта асосий лойиҳага диққат-эътиборимизни қаратмоқдамиз.

Атроф-муҳит муҳофазаси қишлоқ хўжалиги ва қишлоқ ҳудудларини барқарор ривожлантиришнинг муҳим талаби ҳисобланади.

Биринчидан, бу муқобил энергия ишлаб чиқариш тармоқларини ривожлантиришга кўмаклашишдир. Бунда колоқ объектлар ва атроф-муҳитни ифлослантирадиган корхоналарни ёпиш, “яшил” иктисодиётни ривожлантириш, экологик сайёҳлик ва ҳордиқ чиқариш, дастурий таъминот ва ахборот хизмати кўрсатиш, маданий хизматлар каби “яшил хизмат” турларини рағбатлантириш масалалари долзарб ҳисобланади. Шунингдек, экологик ҳордиқ чиқариш ва сайёҳликни ривожлантириш, органик ва экологик соф маҳсулотлар яратиш, экологик қишлоқ хўжалиги тизимини барпо этиш ҳам муҳимдир.

Иккинчидан, қишлоқларда чиқиндиларни қайта ишлаш тизимини ташкил этиш зарур. Бунинг учун шаҳар ва қишлоқларда оқава сувларни марказлашган тарзда тозалаш ва ахлат ташиш станциялари куриш, “йиғиштириш, тўплаш, ташиш ва қайта ишлаш гуруҳи” операция тизимини ташкил этиш лозим.

Учинчидан, кўркам шаҳар ва қишлоқларни ташкил этиш режасини амалга ошириш зарур. Бунга кўра, биз “учта тоза, битта яшил” (тоза қишлоқ, тоза уй, тоза дарёлар, яшил дарахтлар) режасини амалга оширишдан бошладик ва бу билан қишлоқ ҳудудларида ифлосланиш муаммоларини ҳал этмоқдамиз. Умуман, шу орқали атроф-муҳитни ҳимоя қилиш заруриятини фермерлар чуқурроқ англаб етмоқдалар.

Тўртинчидан, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари чиқиндиларидан унумли фойдаланишни рағбатлантириш зарур. Бизда чиқиндиларни қайта ишлаш техникалари намоиш этилди ва уларни жорий қилишга кўмак берилди, ўғитларни майдалашнинг механизациялашган технологияси кўпчилик фермерлар томонидан эътироф этилиб, қабул қилинди.

Бешинчидан, ўрмонлар барпо этиш бўйича маълум ишлар амалга оширилди. Бунга кўра, шаҳар ўрмон-боғ майдони 150 минг гектарни ташкил этгунига қадар Янцзи дарёси ва йўллар бўйлаб ўрмонлар барпо этилиши фаол давом этади.

Қишлоқ инфратузилмаси қурилишини кучайтириш, шаҳар ва қишлоқ ўртасида коммунал хизматлардаги тафовутни қисқартириш қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши ҳамда турмуш шароитини яхшилашнинг асосий омили ҳисобланади. Сўнги йилларда фермерларнинг бирламчи эҳтиёжларидан бошлаб, улар томонидан қўллаб-қувватланган қуйидаги 8 та лойиҳани амалга оширишга эътибор қаратилмоқда.

Биринчидан, иқтидорлиларни аниқлаш бўйича танлов ўтказиш. Бунда фан ва технологиялар соҳасидаги истеъдодларни юзага чиқариш ва коллеж талабаларини қишлоқ жойларда ишлашга жалб этиш билан боғлиқ лойиҳа амалга оширилади.

Иккинчидан, қишлоқ хўжалиги хизматлари билан боғлиқ бўлган қишлоқ супермаркетлари, тиббиёт ва соғломлаштириш марказлари, полиция бўлимлари кабиларни қуриш, фермерлар бўш вақтларини ўтказишлари учун кўнгилочар масканлар ва ахборот-коммуникация марказлари ташкил этиш бўйича лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этиш бошланди.

Учинчидан, “қишлоққа йўл” лойиҳасини амалга ошириш. Унга мувофиқ, қишлоқ туманларига 1,6 миллиард юан инвестиция қилинди, 2700 километрлик йўл, 200 та кўприклар қурилди ва қайта таъмирланди, барча қишлоқлар йўл ва автобуслар қатнови билан таъминланди.

Тўртинчидан, соғлиқни сақлаш лойиҳасини амалга ошириш. Унга кўра, янги тиббий суғурта тизимини жорий этиш ва такомиллаштириш, барча фермерларнинг суғурта тизимида иштирокини таъминлаш учун шарт-шароит ва солиқ субсидия тизимини яратиш, соғлиқни сақлаш хизматини кенгайтириш ва сув таъминотиغا тўлиқ эришиш кўзда ту-

тилган. Шаҳар аҳолиси ва фермерларга Янзи дарёсидан сув ичиш имконияти яратилди.

Бешинчидан, қишлоқ маданиятини юксалтириш лойиҳасини амалга ошириш. Қишлоқ жойларга маданият, фан ва техникани жадал кириб келиши фермерларнинг маънавий ҳаётини сезиларли бойитди.

Олтинчидан, қишлоқ ижтимоий суғурта лойиҳасини амалга ошириш. Қишлоқ фуқаролари ва кексаларини қўллаб-қувватлаш механизми яратилди, ижтимоий суғурта стандартлари яхшиланди, ерсиз фермерлар ҳаётини суғурталаш тизими жорий этилди.

Еттинчидан, салоҳиятни кучайтириш бўйича лойиҳани амалга ошириш. Қишлоқ жамоа хўжалигини ривожлантириш, қишлоқ муассасалари даромадларини ошириш, коммунал хизмат ва ижтимоий бошқарув соҳаларида ишлайдиган ташкилотлар салоҳиятини доимий ошириб бориш кўзда тутилган.

Саккизинчидан, ахборот соҳасидаги лойиҳани амалга ошириш. Қишлоқ ҳудудларида Интернет, кабель телевиденияси, рақамли телевизион тармоқлар, бандлик бўйича ахборот тармоғи ва бошқаларни ривожлантиришга кўмак берилди.

Бир қатор лойиҳаларнинг амалга оширилиши туфайли, қишлоқ йўллари ва кўчалар ёритиш тизими яхшиланди, қишлоқлар яшил либосга бурканди, дарёлар тозаланди, коммунал хизмат кўрсатиш даражаси ва фермерлар ҳаёти сезиларли даражада яхшиланди.

Фермерлар салоҳиятини ошириш – қишлоқ жойларда анъанавий турмуш тарзини ўзгартиришнинг зарур омили ва янги қишлоқ қурилишининг муҳим мақсади ҳисобланади.

Бу борада замонавий таълим дастурларини такомиллаштириш ва мустаҳкамлаш, малака кўникмаларини ошириш, менежмент, иктисодиёт, қишлоқ хўжалиги ва ишлаб чиқариш технологияларини бошқаришнинг янги усуллари бўйича фаол тренинглар ўтказиш лозим. Қишлоқда маориф соҳасини ривожлантириш, мажбурий 9 йиллик таълимни тўлиқ жорий этиш ва бу тизимнинг юқори сифатли бўлишига эришиш, шаҳар ва қишлоқ ўқувчиларининг билим даражалари ўртасидаги фарқни қисқартириш, фермерларнинг умумий билим ва касбий малакасини ошириш юзасидан ишларни ташкил этишга киришилди.

Шунингдек, янги анъаналар, қишлоқда демократиянинг ва қонунчилик жараёнларининг тезлашуви ўз навбатида қишлоқ жойларида шаҳар маданиятининг кенгайишига, замонавий қишлоқ маданияти ривожланишига тўртки берди. Маҳаллий сайловлар тизими, қарорлар қабул қилиш, бошқариш ва назорат қилишнинг демократик тартиблари шакллантирилди.

Биз конференцияда қишлоқларни ривожлантириш бўйича Ўзбекистоннинг илғор тажрибасини Янчжоудаги ҳақиқий ҳолат билан муҳассамаштирган ҳолда чуқур ўрганамиз, улардан фермерлар турмуш даражасини, экологик шароитни ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини яхшилаш учун фойдаланамиз, фермерларнинг энг яхши уйларда яшашларига эришиш учун янада кўпроқ куч сарфлаймиз.

МДХ ҲУДУДИДА КЕНГ ОММАЛАШТИРИШГА ЛОЙИҚ ТАЖРИБА

Замонавий уй-жой қурилиши ва ўзбек кишлоқларини тубдан ўзгартиришга бағишланган халқаро конференция меҳмонлари ва катнашчилари! Сизларни Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги (МДХ) Ижроия қўмитаси, унинг Раиси Сергей Лебедев номидан самимий қутлайман.

Конференция ташкилотчиларига унинг ишида иштирок этиш ва бу муҳим ижтимоий-иқтисодий муаммо ечимини топишда фойдали тажриба билан бевосита жойида танишиш учун имконият яратиб берганликлари учун ташаккур билдираман.

Мен 20 йилдан ортиқ давр мобайнида сизнинг мамлакатингизда бўлмаган эдим. Бугун эса Ўзбекистоннинг пойтахти, бошқа тураржойлари қиёфасидаги ижобий ўзгаришларни ўз кўзим билан кўрганимдан бағоят хурсандман.

Ўзбекистон МДХда иқтисодий тараққиётнинг энг юқори кўрсаткичларига эришиб келмоқда. Глобал иқтисодиётнинг жиддий муаммоларига қарамасдан, мамлакатга хорижий инвестициялар кириб келмоқда, молия-банк тизими ишончли фаолият юритмоқда. Асосийси эса – аҳоли турмуш даражасининг барқарор ўсиши таъминланмоқда.

Ислом Абдуғаниевич Каримов фикрига кўра, “...Ҳамдўстлик мамлакатлари ўртасида тарихий шаклланган узок муддатли муносабатларни ўрнатиш, ривожлантириш ва мустаҳкамлашда бугун МДХнинг муқобили йўқ...”. Халқаро муносабатлар ривожланишига иқтисодий омиллар таъсири кучайиши сабабли давлат раҳбарлари МДХнинг биринчи галдаги вазифаси қилиб ижтимоий-иқтисодий ва бошқа масалаларнинг комплекс ечимини топишда иқтисодий ҳамкорлик салоҳиятини

амалга оширишни белгиладилар. Бу борада товарлар эркин ҳаракати учун шароитлар яратилишини таъминловчи Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) тамойил ва қоидаларига асосланган ҳужжат, МДХ эркин савдо зонаси тўғрисидаги янги Шартноманинг 2012 йилда кучга кириши муҳим воқеа бўлди.

Шартнома доирасида хизматлар эркин савдоси тўғрисида, трубопровод транспорти транзити тўғрисида битимлар ва бошқа қатор ҳужжатлар имзоланади. Шартнома шартларининг тўлиқ равишда бажарилиши ҳамда кенг кўламли эркин савдо зонасини чекловларсиз яратиш ва бунда барча томонлар манфаатдорлиги савдо муносабатларининг янада ривожланишига кучли рағбатлантирувчи омил бўлади.

Ўзбекистон Республикаси яқин истиқболда МДХда эркин савдо зонаси тўғрисидаги Шартноманинг тўққизинчи иштирокчиси бўлиши кутилмоқда – бунинг учун зарур тайёргарлик жараёнлари аллақачон тугалланган. Шартномага бундай обрўли ташқи савдо фаолияти иштирокчисининг қўшилиши МДХ минтақасида ўзаро савдо айланмасига ижобий таъсир кўрсатади. Бошқа томондан эса, мамлакатингиз иқтисодиётининг янада ривожланишига ёрдам беради.

МДХ доирасида ўзаро алоқаларнинг энг истиқболли йўналишларига халқаро транспорт-коммуникация коридорларини яратиш, энергетик ва илмий-техник ҳамкорликни ривожлантириш, экспорт имкониятларини кенгайтириш ва инвестиция фаолиятини рағбатлантириш масалалари киритилган.

2012 йилнинг октябрида тасдиқланган МДХ мамлакатлари Давлатлараро инновацион ҳамкорлиги дастурига мувофиқ, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида, минтақавий табиатдан фойдаланиш, авиация-космик ва транспорт тизимларида қатор лойиҳаларни амалга ошириш бошланади. Дастлабки 11 та лойиҳанинг умумий қиймати 190 миллион АҚШ долларига баҳоланмоқда.

Ўзбекистондаги сингари Ҳамдўстликда ҳам ҳар йилни бирор-бир муҳим мавзуга бағишлаш анъанаси мавжуд. 2013 йилни МДХ давлат раҳбарлари томонидан Экология маданияти ва атроф-муҳитни ҳимоялаш йили деб эълон қилиниши ушбу муҳим йўналишда ҳамкорликни фаоллаштиришга ундайди.

Негаки, собик иттифоқ худуди Евроосиё атроф-муҳитининг муҳим қисми ҳисобланади. Минтақавий ва глобал даражада таъсир кўрсатадиган кўплаб экологик муаммоларни ҳал қилиш учун алоҳида бир давлатнинг кучи етмайди ва самарали халқаро ҳамкорликни кенгайтиришни тақозо этади. Мазкур муаммолар қаторига хўжалик фаолияти натижасида трансчегаравий таъсирлар ва ифлосланишлар, экологик хавфли технологияларнинг тарқалиши, табиий экотизимларнинг бузилиши ҳамда тоза сувнинг танқислигини киритиш мумкин.

Албатта, уй-жой қурилиши ва ободончилик, қишлоқни ҳар томонлама ривожлантириш – Ҳамдўстлик давлатлари олдида турган муҳим ижтимоий-иқтисодий масаладир. Айрим мамлакатларда аграр соҳани комплекс ривожлантиришнинг концепциялари ва дастурлари ишлаб чиқилган, қишлоқ аҳолисига керакли шароитларни яратиш бўйича тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Масалан, Украинада давлат қишлоқ аҳолисини ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш кооперативларини ташкил қилишини рағбатлантириш йўлини тутган. Бу, уларнинг фикрича, давлат ёрдамидан самарали фойдаланиш имконини берадиган, ички бозорни сифатли ва оммабоп маҳсулот билан таъминлайдиган, қишлоқ худудларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни рағбатлантирадиган яқка хўжаликларни бирлаштиришнинг оқилона шаклидир.

Беларусь Республикасида қишлоқни тиклаш ва ривожлантириш давлат дастурини бажариш натижасида кейинги йилларда ўн минглаб уй-жойлар қурилди, 1,5 мингдан ортиқ агрошаҳарчалар барпо этилди, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш сезиларли ўсди.

Лекин Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган пухта чуқур ўйланган сиёсат бошқа ҳамма давлатларда ҳам мавжуд эмас. Биз бу ерда уй-жойни лойиҳалаштириш ва қуришнинг юқори даражада ташкил этилганлигини, уни молиялаштиришнинг оммабоп қулай тизимини, қишлоқ қурилишининг индустриал базаси яратилганлигини кўришимиз мумкин. Қурилиш учун зарур коммуникацияга эга ер майдонларининг ажратилиши, ижтимоий объектларнинг барпо этилиши эса қурилишларнинг комплекслигини ва умуман, қишлоқда қулай турмуш

шароити яратилишини кафолатлайди. Мухими, бунда кишлоқлардаги миллий хусусиятлар ҳисобга олинмоқда.

Ўзбекистонда, биринчи навбатда, аҳолининг кўп қисми яшайдиган кишлоқда ижтимоий барқарор уй-жой тизими яратилмоқда. Бунинг оқибатида жамиятда ижтимоий барқарорлик ва демографик масалаларнинг ҳал этилиши ва аграр сектор кўрсаткичларининг барқарор суръатлар билан ўсаётганига гувоҳ бўлмоқдамиз. Биз ўзбек кишлоғидаги комплекс туб ўзгаришлар, юксалишлар, бошқача айтганда аҳоли турмуш даражасининг ўсиши билан ҳам назарий, ҳам амалий тарафдан танишишга муяссар бўлдик.

Агросаноат комплекси ва қурилиш соҳасида фаолият кўрсатувчи МДХ тармоқ ҳамкорлиги органлари Ҳамдўстлик давлатларида мавжуд тажрибани умумлаштириш ва тарғиботи билан атрофлича шуғулланиши керак. Ўзбекистон Республикасининг тегишли идоралари қайд этилган тузилмалар ишида қатнашмоқда ва уларнинг қўшма мажлисларини Тошкентда ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлади, деб ўйлайман.

Ўзбекистонда кишлоқлар муаммоларининг комплекс ечимини топишда халқаро молия-банк тузилмаларининг бу ерда кенг қўламдаги лойиҳаларни амалга оширишда иштирок этиш тажрибасини Ҳамдўстлик давлатлари ҳудудида фаолият кўрсатаётган банклар ҳам ўрганиб чиқиши фойдалидир.

Фурсатдан фойдаланиб, яна бир бора мамлакатингиз раҳбариятига фойдали ва юксак даражада ташкил этилган тадбирда қатнашиш имконияти берилганлиги учун миннатдорчилик билдираман. Ўзбекистон Республикасида белгиланган дастурларнинг муваффақиятли бажарилиши, ушбу истиқболли йўналишда ҳам халқаро ҳамкорликнинг кенгайтишига самимий ишонч билдираман.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ИСРОИЛ ТАЖРИБАСИ

Ўзбекистонда инфратузилманинг ривожланиши ҳамда қишлоқ уй-жойлари меъморчилигининг яхшиланиши Президент Ислон Каримов бошчилигида изчил ва босқичма-босқич амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар самарасини намоён этмоқда.

Ўзбекистонда аграр соҳа мамлакатни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг муҳим таркибий қисмларидан ҳисобланади. Мамлакатингиз тажрибаси шуни кўрсатадики, минтақаларни босқичма-босқич комплекс ривожлантиришда қишлоқ аҳолиси турмуш даражаси ва сифатини ошириш, муҳандислик ва транспорт коммуникацияларини ҳамда ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектларини такомиллаштириш асосий омиллар ҳисобланади.

Қишлоқ жойларни изчил ривожлантиришда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш жараёнини жаҳон талабларига мос келадиган, экологик вазиятни асраш ва яхшилашга хизмат қиладиган технологиялар билан жиҳозлаш навбатдаги қадам бўлиши лозим. Бу соҳада бизнинг чўл худудида жойлашган Негева вилояти маркази бўлмиш Беэр-Шева шахри дўстона Ўзбекистон халқи билан тажриба алмашишга тайёр.

Мен кўп йиллардан буён собиқ иттифок худудида юз бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнларни тадқиқ этмоқдаман. Жорий йилда ушбу худудда янги ташкил топган давлатларнинг мустақил ривожланаётганига йигирма икки йил тўлади. Бу давр ичида пахта яккаҳокимлигига асосланган иқтисодиёт ҳукмронлик қилган республикадан энг замонавий технологияларни ривожлантираётган мамлакатгача бўлган мураккаб йўлни босиб ўтган Ўзбекистон Республикаси улар орасида алоҳида ўрин тутади. Ўзбекистон Марказий Осиёда автомобиль ишлаб чиқарадиган

ягона мамлакат ҳисобланади. Автомобилларнинг янги русумлари босқичма-босқич бозорга чиқмоқда. Ўзбекистонда “МАН” русумли оғир юк автомобиллари ишлаб чиқариш ҳамда дунёда машҳур LG русумидаги музлаткичлар йиғиш йўлга қўйилди. Мен бугунги кундаги ютуқларда аҳоли фаровонлигини ошириш йўлида жадал ривожланаётган мамлакатни кўряпман.

Исроил томони ҳар доим қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик каби устувор соҳаларда ҳамкорликни кенгайтириш бўйича аниқ таклифлар билан чиқмоқда. Исроил тадбиркорлар ҳамжамияти вакиллари ўзбекистонлик шериклари билан телекоммуникация, иссиқхоналар ташкил этиш, муқобил энергия тизимлари ва сувни тежаш технологияларини татбиқ этиш, мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича ишлаб чиқариш қувватларини яратиш ҳамда гидротехник иншоотларни қуриш соҳаларида ҳамкорлик ўрнатишга катта қизиқиш билдирмоқда. Айрим компаниялар пойтахтдаги уй-жой қурилиши лойиҳаларини амалга ошириш орқали Ўзбекистон кўчмас мулк бозорида ўз мавқеларини мустаҳкамлашга ҳаракат қилмоқдалар. Исроил бизнес доиралари қайд этилган соҳаларда келгусида бевосита иқтисодий алоқаларни фаоллаштириш зарур, деб ҳисоблайди.

Бугунги тадбирда кўплаб исроиллик вакилларнинг иштирок этиши яқин вақт ичида Исроил қишлоқ хўжалиги ва инфратузилмани ривожлантириш вазирликлари раҳбарларининг Ўзбекистонга ташрифини тезлаштиради, деган умиддаман.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА АҲОЛИ УЧУН ҚУЛАЙ ВА ФАРОВОН ТУРМУШ ШАРОИТИНИ ЯРАТИШ

Уй-жой қурилишини ривожлантириш хизмат кўрсатиш соҳасининг тараққий этиши, қишлоқда турмуш сифатини яхшилаш ва одамлар дунёқарашини ўзгартиришнинг асосий омили сифатида баҳоланиши мумкин.

Янги иқтисодий уклад шароитида қишлоқларни ислоҳ қилиш, иқтисодий фаолият нормаларига, профессионалликка ва нисбатан эски стереотипларни, оиладаги ўзаро муносабатларни мувофиқлаштириш, қишлоқ аҳолиси билан маҳаллий ҳокимият ўртасидаги алоқаларни янги иқтисодий воқелик асосида қуришга ўзгартириш заруриятини келтириб чиқарди.

Жамиятнинг сиёсий тизими ўзгариши ва мамлакатнинг бозор иқтисодиётига ўтиши қишлоқ аҳолиси дунёқарашини ўзгартиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Ушбу соҳада истиқлолнинг дастлабки йилларида ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишда ўзига хос ривожланиш йўлини танлаган Ўзбекистон тажрибаси алоҳида эътиборга сазовордир.

Президент Ислам Каримов томонидан ишлаб чиқилган ва дунёда “ўзбек модели” деб тан олинган тараққиёт йўли 5 та асосий тамо-йилга асосланган: иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги, давлат бош ислохотчи, қонун устуворлиги, кучли ижтимоий сиёсат юритиш ва бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш.

Республика раҳбариятининг кучли ижтимоий сиёсат юритиши, ислохотларни босқичма-босқич амалга оширишда масъулиятни давлат тўлиқ ўз зиммасига олганлиги натижасида қишлоқда ўтказилган бозор ислохотлари “шок терапияси” тусини олмади.

Бу – мустақилликнинг дастлабки кунлариданок эълон қилинган “ислохот – ислохот учун эмас, балки аввало инсон учун” тамойилининг амалий тасдиғидир.

Мамлакат раҳбарияти одамлар онги ва дунёқарашидаги ўзгаришларни белгилайдиган, ўз оиласи фаровонлигини ошириш учун меҳнат қилишига замин яратадиган тизимли ишларни амалга оширмоқда. Бу эса, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг ўсишига ва мамлакатни озик-овқат билан таъминлашга ижобий таъсир кўрсатмоқда.

Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини ривожлантириш одамларнинг турмуш даражасини ва эртанги кунга бўлган ишончини оширишга хизмат қилади ҳамда аҳолининг табиий ўсишига ижобий таъсир кўрсатади. Шунингдек, аҳолининг мебель, маиший техника ва автомобилга бўлган талабининг ортиши билан боғлиқ масалаларда сифат жиҳатдан ўзгаришлар содир бўлади. Бу эса, ўз навбатида, йўл-транспорт инфратузилмасини, савдо тармоқларини, маданий-маиший хизмат объектларини, спорт, соғлиқни сақлаш, таълим, коммунал хўжалиги ҳамда аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш билан боғлиқ бошқа соҳа объектларини жадал ва комплекс ривожлантиришни талаб этади.

Қишлоқнинг ташқи қиёфасини тубдан ўзгартириш, у ерда яшаш шароитларини шаҳар даражасига яқинлаштириш одамлар дунёқарашини, уларнинг деҳқон меҳнатига бўлган муносабатини ўзгартиришга катта ҳисса қўшади.

Содир бўлаётган ўзгаришлар туфайли қишлоқ жойларда яшаш ва меҳнат қилиш ёшлар учун жозибадорлик касб этмоқда, малакали кадрларнинг қишлоқ жойларда ўзларига муносиб иш ўринлари топишига хизмат қилмоқда. Сифатли таълим олган ёшлар объектив бозор муҳити шароитида қишлоқни ривожлантириш, соҳадаги ислохотлар жараёнларини жадаллаштиришга туртки бериши мумкин.

ҚИШЛОҚ ТУРАРЖОЙЛАРИНИ ЛОЙИҲАЛАШ ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШНИ ЖАДАЛЛАШТИРИШ ВА ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШ КАЛИТИ

Ўзбекистон ялпи ички маҳсулоти таркибида қишлоқ хўжалигининг улуши узлуксиз қисқариб бормоқда. Қишлоқ хўжалиги соҳасида банд аҳоли сони аста-секин камаймоқда ва ҳозир миллий меҳнат бозорида унинг улуши 30 фоиздан камни ташкил этапти. Лекин ушбу кўрсаткич ривожланган мамлакатлардагига нисбатан 10 баробар кўпдир. Бунга бир томондан муаммо, иккинчи тарафдан, катта имконият деб қараш мумкин. Ушбу вазият маҳсулот ишлаб чиқаришнинг жорий даражада туриши учун меҳнат унумдорлигини ошириш ҳамда табиий бойликларни (айниқса, сувни) камроқ истеъмол қилиш йўли билан аграр соҳани жадал ривожлантиришни талаб этади. Бунда, авваламбор қишлоқ жойларни ривожлантириш бўйича лойиҳаларга янгича ёндашувлар белгилаб олиниши керак. Улар замонавий турмуш тарзи талабларига ва атроф-муҳитни сақлаб қолиш стандартларига мос бўлиши талаб этилади. Шу орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан миллий даражада ўзини ўзи тўлиқ таъминлаш ҳамда аҳолининг шаҳарга кўчиб кетиш жараёнларини секинлаштириш масаласи ҳал қилинади.

Мен Самарқандда бўлиб, кейинги йилларда бу ерда қурилган замонавий қишлоқ уйлари, уларда истиқомат қилаётган маҳаллий аҳоли ҳаёти билан яқиндан танишдим. Одамларнинг меҳмондўстлиги, очикқўнғиллиги ва фаровон турмушига ҳавасим келди. Мени ҳайратга солган энг муҳим жиҳат – бу қишлоқ аҳолиси, айнақса, ёш оилаларнинг уй-жойга бўлган эҳтиёжини таъминлаш, яшаш шароитини яхшилаш масаласига давлат сиёсати даражасида жиддий эътибор қаратилаётганидир. Шу мақсадда Президент Ислом Каримов ташаббуси билан ишлаб чиқилган янги тизим узоқ муддатга мўлжалланганки, унинг нафақат минтақада, балки дунё бўйича ҳам муқобили бўлмаса керак. Юртин-

гизда олиб борилаётган бу каби ислохотларда инсон омилига устуворлик берилаётгани, айниқса, эътиборга лойиқ. Очиғи, ҳанузгача давом этаётган глобал молиявий-иктисодий инкироз таъсирида, айрим мамлакатларда аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш масаласи мураккаблигича қолаётган бир пайтда, Ўзбекистонда катта миқдордаги маблағлар аҳоли турмуш даражасини кўтаришга хизмат қиладиган тураржойлар, массивлар барпо этишга йўналтирилаётгани диққатга сазовордир. Бу давлатнинг иктисодий қудрати ҳамда халқининг бунёдкорлик салоҳияти юксаклигидан далолат беради.

Ўзбекистоннинг қишлоқларда уй-жой қурилиши тажрибаси ижтимоий-иктисодий тузилма ва ривожланиш муаммолари ўхшаш бўлган дунёнинг бошқа минтақаларидаги вазиятнинг чуқур таҳлилидан келиб чиқиб, қишлоқдаги вазиятни яхшилаш учун зарур бўлган давлат аралашувининг учта асосий йўналишларини кўрсатиш мумкин:

Аҳоли яшаш масканларида турли тармоқларнинг узвий боғланган ҳолда жамланиши. Уй-жой ва ишчи ўринларининг бир жойда жамланмаганлиги транспортдан фойдаланиш, энергия ва сув таъминоти ёки чиқиндиларни қайта ишлашгача бўлган инфратузилманинг барча турлари учун ортикча харажатларга олиб келади. Истиқболдаги ривожланиш концепцияларида қишлоқ учун муҳим бўлган объектлар бир жойда жамланишининг зарурлигини алоҳида белгилаб қўйиш лозим. Шу билан бир пайтда, туман марказлари кенг кўламли таълим ва тиббиёт хизматлари кўрсатувчи маҳаллий маданий ҳаёт марказларига айлантирилиши лозим бўлади.

Маҳсулот сотиш тармоғининг кенгайиши. Ихтисослашган агросаноат марказлари қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини янада самарали ишлаб чиқаришни, айниқса, саноат майдонлари билан қўшилишини таъминлаши зарур. Бундай ёндашув кўшимча ишчи ўринлари ташкил этиш, шунингдек, транспорт харажатларини қисқартиришда муҳим аҳамият касб этади.

Энергия самарадорлиги. Турли хил чора-тадбирлар, шу жумладан, эскирган қурилмаларни такомиллаштирилган янгилари билан алмаштириш, бино ва иншоотлар қурилишида замонавий талабларни қўллаш ёрдамида энергия истеъмолини қисқартиришни, қайта тикланадиган муқобил энергия манбалари ишлаб чиқиш – турмуш мезонларини ях-

шилаш ва харажатларни камайтириш имкониятларини яратади. Атроф-муҳитга салбий таъсирни камайтириш эса кўшимча ижобий натижа беради.

Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида пахта ишлаб чиқариш улушининг юқорилиги алоҳида масала ҳисобланади. Пахта ишлаб чиқариш Ўзбекистонда энг муҳим экспорт маҳсулоти ҳисобланади (йилига 1 миллион тоннадан ортиқ пахта толаси етиштирилиб, жаҳон миқёсида пахта толаси ишлаб чиқаришнинг 4–5 фоизини ташкил этиб, пахта экспорти бўйича эса дунёда иккинчи ўринни эгаллайди). Шунингдек, уни суғориш учун катта ҳажмда сув ресурслари талаб этилади. Пахта етиштириш ҳажми ва сифатини сақлаб қолган ҳолда сув истеъмолини сезиларли даражада камайтиришнинг оқилона йўлини излаб топиш қишлоқ хўжалигидаги энг муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда ушбу йўналишда қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Бу масалани ҳал қилишда қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш дастурини амалга ошириш муҳим дастак ҳисобланади.

ҚИШЛОҚ ИҚТИСОДИЁТИДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИНING АҲАМИЯТИ

Қишлоқ уй-жой қурилишининг ривожланиши замонавий талабларга мос келмайдиган шароитда истиқомат қилаётган кишилар турмушининг яхшиланишига, шунингдек, миллий иқтисодиётнинг юксалишига олиб келади.

Уй-жой қурилиши ёки реконструкция қилиниши хилма-хил хизмат турларини ва турли саноат тармоқлари маҳсулотлари ишлатилишини тақозо этади. Ерларни ўзлаштириш борасидаги дастлабки тадбир, одатда, меъморлар, ҳуқуқшунослар, молиячилар ва бошқа маслаҳатчи-экспертлар билан боғлиқдир. Лойиҳа бўйича қурилиш жараёни бошлангач, қурувчи, сантехник, электрик ва бошқа шу каби махсус ишчиларга талаб ортади. Қишлоқ уй-жой қурилишининг ривожланиши қурилишга алоқадор соҳалар ишчиларига бўлган талабнинг ўсишига ва янги иш ўринларининг яратилишига олиб келади ҳамда қишлоқ аҳолисининг иш билан бандлигини таъминлайди.

Қурилиш соҳаси катта ҳажмда транспорт ва савдо-сотик хизматларини талаб этади ва шу орқали маҳаллий иқтисодиётга ўз таъсирини ўтказади. Қурилиш учун зарур бўлган материаллар қурилиш майдонига ташқаридан олиб келиниши транспорт соҳасида қўшимча ишчи кучига эҳтиёж туғдиради. Бироқ кесилган дарахт бўлақлари ва қурилиш асбоблари маҳаллий ишлаб чиқарувчилар томонидан етказиб берилиши мумкин.

Бу соҳадаги ишларнинг натижалари қурилиш жараёнлари яқунлашиб, қишлоқ аҳолиси янги уйларга кўчиб ўтганларидан сўнг ҳам давом этади. Ўз уйларига бўлган масъулият ва ифтихор туйғулари товар ҳамда хизматлар истеъмолининг ўсишига олиб келади.

Янги уйга кўчиб ўтиш, кўпинча янги техника, мебель сотиб олинishi ва кўчиш билан боғлиқ хизматлардан фойдаланишга олиб келади.

Кейинрок, кўшимча хоналар қурилиши, кўкаламзорлаштириш каби талаблар пайдо бўлади.

Янги уйлар ва уларни янада ободонлаштириш бўйича тадбирлар жамиятнинг бошқа аъзоларини ҳам ўз уйларига, умумий фойдаланиш жойларига алоҳида эътибор билан қарашга, бу эса, ўз навбатида, жиноятчилик камайиб, жамиятда ижтимоий барқарорликни таъминлашга олиб келади. Ва ниҳоят, кўпинча қишлоқ жойлардаги янги қурилиш йўл, канализация, сув ва электр таъминоти соҳалари сифатининг ошишига ҳамда уй-жой қурилишининг кейинги тараққиётига ижобий таъсир кўрсатади. Уйларнинг кўпайиши тирикчилик минимумининг пасайишига, бу эса янги уйларда яшовчилар ва тадбиркорлар учун уларнинг жозибадорлигини оширишга хизмат қилади.

Уй-жой қурилиши нафақат қурилиш тармоғи ва ундаги иш билан бандлик масаласига, балки бутун маҳаллий иқтисодиёт ривожланишига ҳам таъсир кўрсатади. Қурувчилар, одатда, қурилиш майдонига яқин жойда яшаб, ўз маошларининг асосий қисмини шу ҳудуддаги савдо ва хизмат кўрсатиш муассасаларида сарфлайдилар. Маҳаллий корхоналар эса қурилиш материаллари, янги уйларда истиқомат қилувчиларга турли маҳсулотлар сотишдан катта фойда кўради. Бундай корхоналар эгалари ва ходимларининг фаровонлиги, харид қобилияти ошади ва шу каби ўзгаришлар давом этиб, жамиятнинг барча жабҳаларига ўз таъсирини ўтказади.

Уй-жой қурилиши натижасида қурилиш солиғи, жисмоний шахслар даромад солиғи, қурилиш материалларини сотиш ва ташишдан тушадиган солиқларнинг ўсиши орқали давлат, маҳаллий ва федерал ҳукумат даромадлари кўпаяди. Шунингдек, ишчилар маошларини янги уйларига жиҳозлар сотиб олишлари ҳамда хизматлардан фойдаланишга сарфлашлари натижасида савдо солиғи ошади. Узоқ муддатли истиқболда маҳаллий ҳокимият органлари мулк солиғидан, ипотекадан ва уй-жойни топшириш орқали давлат божидан даромад олиши мумкин. Юқорида қайд этилганлардан шундай хулоса чиқариш мумкинки, нисбатан кичик лойиҳалар ҳам солиқ тушумлари орқали давлатга катта даромад келтириши мумкин.

Қишлоқ қурилишининг маҳаллий иқтисодиётга кўрсатадиган таъсири минтақадаги ҳолатга ва лойиҳаларга боғлиқ ҳолда ўзгариши

мумкин. Ер қиймати, маҳаллий даромадлар, ижтимоий маданият ва солиқ таркиби каби хусусиятларга қараб – янги уй қурилиши керакми ёки эскисини таъмирлаш лозимми, ёки бўлмаса уй-жой бир оилага мўлжалланадими ёки кўп хонадонли ижарадаги уй-жой бўлиши зарурми, деган саволларга ойдинлик киритилиши лозим. Лойиҳанинг иқтисодий таъсирига муайян шароитларни тўлиқ ўрганмасдан туриб аниқ баҳо бериб бўлмайди. Бироқ шуни таъкидлаш жоизки, қишлоқ қурилиши нафақат бу уйларда истиқомат қилувчиларнинг ҳаётини яхшилайдими, шу билан бирга бутун маҳаллий иқтисодиётнинг ривожланишига ҳам фойда келтиради.

Албатта, қишлоқларни комплекс ривожлантириш, авваламбор мамлакатнинг иқтисодий тараққиёт даражасидан далолат беради. Ўзбекистонда 20 йилдан кўпроқ вақт мобайнида ижтимоий ва қишлоқ хўжалиги соҳасида эришилган ютуқларга бағишланган бундай микёсдаги конференциянинг ўтказилиши давлатнинг иқтисодий салоҳияти юксак даражада эканлигидан далолат беради.

Конференция қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши соҳасидаги ходимлар ва экспертларга тажриба алмашиш, олдиларида турган масалаларни муҳокама қилиш ҳамда долзарб бўлган у ёки бу муаммоларни биргаликда ҳал этиш имконини беради. Бу ҳозирги босқичда хорижий мамлакатларда қишлоқ ёшларини ишга жойлаштириш, уларга муносиб яшаш шароитлари яратиш, жамиятда ўз ўрнини топиши ҳамда мамлакат тараққиётига ўз ҳиссасини қўшиши учун кўмаклашиш каби масалалар устида бош қотираётган бир пайтда янада муҳим аҳамият касб этиб бормоқда.

ҚИШЛОҚДА СИФАТЛИ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – АҲОЛИ ЯШАШ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШИ

Қишлоқ жойларда кенг кўламли сифатли уй-жой қуришнинг аҳамиятини, айниқса, бундай ишларнинг ёшлар ҳамда ёш мутахассислар учун муҳимлиги ва зарурлигини аксарият мамлакатлар ҳукуматлари ҳар доим ҳам тушуниб етмаяпти.

Гап шундаки, уй-жой, айниқса, қишлоқда – “кўчмас мулк”, “яшаш жойи”га нисбатан чуқур маънони касб этади. Авваламбор, бу нафақат турмуш тарзини, балки умуман яшаш сифатини белгилайдиган ижтимоий макондир.

Сифатли қишлоқ уй-жойи – бу шахс ўзининг имкониятларини ифода этадиган, рўёбга чиқарадиган, ўзининг яратувчанлик, ижтимоий салоҳиятини очадиган маскандир. Бу – болаларни тарбия қиладиган жой, қариндош-уруғлар, дўстлар билан мулоқот қиладиган муҳитдир. Қолаверса, унинг катталигига қараб, келажакдаги оиланинг миқдорий таркиби режалаштириладиган кичик “мамлакатдир”.

Давлат қишлоқда аҳолига замонавий уй-жой қуриб, уни оилага имтиёзли шароитда бериб, шу билан ўзининг кўпгина функцияларини: демографик, таълим, тарбия, ҳаттоки, хавфсизлик функциясини амалга оширади. Ҳар томонлама қулай шароитларга эга шинам уйи бор инсон, одатда мақсадсиз тентираб юрган кимсаларга қўшилмайди.

Ушбу хулосаларга асосланиб, Ўзбекистон ҳукуматининг қишлоқда уй-жой қурилиши дастурини амалга ошириши нафақат уй-жой қурилиши, балки давлат миқёсидаги бунёдкорлик, десак тўғри бўлади.

Мамлакатингизнинг қишлоқда уй-жой қурилиши дастури орқали ҳақиқатда ўзининг маънавий, ижодий, яратувчанлик салоҳиятини ривожлантириш учун моддий асосга эга бўлган қишлоқнинг ёш “ўрта синфини” – маслақдош инсонлар бирлашмасини яратмоқда.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги орасида аҳолининг ўсиш суръати, энг муҳими, сифат кўрсаткичларининг ўзгариши бўйича етакчи ҳисобланади. Ўзбекистонда аҳоли нафақат ўсмоқда, балки бу ерда билимли, юқори малакали одамларнинг улуши шаҳарларда, шу билан бирга, кишлоқ жойларда ҳам изчил ошиб борапти.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистон тажрибасини аҳоли сони ва унинг сифат кўрсаткичлари тўхтовсиз пасайиб бораётган бошқа собиқ Иттифок мамлакатларида чуқур ўрганиш ва ўз амалиётида татбиқ этиш катта аҳамиятга эга бўларди.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ҚИШЛОҚ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ АМАЛИЁТИ

Халқаро анжуманда иштирок этиш учун таклифнома олиш шарафига муяссар бўлганимдан ниҳоятда миннатдорман.

Мамлакатнинг барча минтақаларида янги уй-жой қурилиши бўйича дастурни татбиқ этиш сиёсатининг амалга оширилиши туфайли Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш бўйича дунёнинг етакчи давлатларидан ҳисобланади.

Ўзбекистон қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида кенг миқёсда замонавий хусусий уй-жойлар қуриш ва муҳандислик, коммуникация ва ижтимоий инфратузилмани яратишнинг махсус миллий дастурини амалга ошириб келмоқда. Мазкур режа қишлоқ қиёфасини янгилашга, маҳаллий аҳоли турмуш даражаси ва сифатини оширишга қаратилган.

Замонавий уй-жой қурилиши қишлоқ жойларда аҳолининг уй-жойга эга бўлиш имкониятларини ошириш, турмуш даражасининг ўсиши ва янги иш ўринлари яратишни таъминлаган ҳолда қишлоқ ҳудудларини ривожлантиришнинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи ҳисобланади.

Дастур кам таъминланган ёш оилалар ва янги уй эгаларига замонавий қишлоқ уй-жойларини сотиб олиш учун кредит ва имтиёзлар бериш тизимини ҳам ўз ичига олади.

Ҳукуматнинг уй-жой қурилиши сиёсати қишлоқ туманларини комплекс ривожлантириш режаларини қўллаб-қувватлаш ҳамда қишлоқда янги иш ўринлари яратишга қаратилган инвестициялар жалб қилиш стратегиясини рағбатлантиришга, шунингдек, аҳоли даромадлари ва турмуш даражасини яхшилаш мақсадида кичик корхона ва микрофир-

малар фаолиятини мустаҳкамлашга қаратилган. Ушбу тадбирларнинг амалга оширилиши натижасида қишлоқ аҳоли масканлари бенефициарларини уй-жой билан таъминлаш сифати тубдан яхшиланади.

Дастур учта йўналишдан иборат:

- қишлоқ жойларда янги уй-жой сотиб олишга кредитлар ажратиш;
- қишлоқ ҳудудларини комплекс ривожлантириш режалари ва инвестицияларни рағбатлантириш стратегиясини амалга оширишда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари салоҳиятини мустаҳкамлаш;
- қишлоқ жойларда кичик корхона ва микрофирмаларни ривожлантириш ёки янги корхоналар ташкил қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш.

Давлат уй-жой қурилиши маҳаллий ижтимоий инфратузилмани ташкил этишни кўзда тутлади. Бу, ўз навбатида, ўзаро ижтимоий муносабатларнинг кенгайишига туртки бўлади ҳамда ижтимоий объектлар, яъни дам олиш жойи, савдо дўкони, офис, болалар боғчаси ва тиббиёт марказлари фаолияти учун қулай макон яратади.

Дастурни муваффақиятли амалга оширишнинг муҳим омиллари қуйидагилар ҳисобланади:

1. Уй моделларини ишлаб чиқиш мақсадида махсус қишлоқ қурилишини лойиҳалаштириш институтини ташкил қилиш орқали дастурнинг самарали амалга оширилиши.

2. Қишлоқ қурилиш банки уй-жой қурилишини узоқ муддатли имтиёзли кредитлар билан таъминлашда муҳим ўрин тутиши.

3. Якка тартибдаги уй-жой ва коммунал иншоотлар қуришга ихтисослашган инжиниринг компаниясининг ҳар бир ҳудудда филиалларининг ташкил қилиниши.

Ўзбекистондаги қишлоқларда уй-жой қурилишини ривожлантириш дастурининг амалга ошириш самарадорлиги қишлоқда аҳоли турмуш даражасини юксалтириш, янги иш ўринларини яратишда ўз аксини топиб, мамлакатнинг инклюзив иқтисодий ўсишга эришиши ва барқарор ривожланишини таъминлайди.

Бизни Ҳукуматингизнинг қишлоқ жойларни ривожлантириш йўлида амалга ошираётган катъий чоралари, астойдил ишонч билан ҳаракат қилаётганлиги қувонтиряпти. Сизнинг қишлоқ қурилишини

инновацион ривожлантиришга бўлган интилишингиз турмуш сифатини кескин яхшилашга ва унинг даражасини кўтаришга хизмат қиляпти.

Мамлакатингизнинг эришган ютуқлари билан чин қалбимдан қутлашга ижозат берсангиз. Сизларга келгусида энг яхши тилаклар ҳамроҳ бўлишини ва инклюзив иқтисодий ўсиш ҳамда барқарор тараққиётга эришиш йўлида муваффақиятлар тилайман.

ИСРОИЛ КИБУЦЛАРИ – ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ САМАРАЛИ ШАКЛИ

Давлатнинг қишлоқ ҳудудлари комплекс ривожланишига кўмаклашиши пахта, мева-сабзавот ва гўшт-сут маҳсулотларини етиштиришда дунёнинг етакчи ишлаб чиқарувчиларидан бири бўлган Ўзбекистоннинг аграр секторини қўллаб-қувватлашда муҳим омил ҳисобланади.

Фермер хўжалиklarини ривожлантириш ва технологик жиҳозлаш учун қулай шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган Ҳукумат дастурлари қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг кенг ассортиментини экспорт қилувчи Ўзбекистонни дунё рейтингда янада юқори поғоналарга олиб чиқади.

Ушбу конференция аграр секторни ривожлантиришда халқаро тажриба алмашинуви учун яхши имконият ҳисобланади. Бу йўналишдаги ҳамкорликни ривожлантиришда ўзаро кооперацион ва илмий-тадқиқотлар алмашувларининг ўрнатилиши муҳим амалий аҳамиятга эга.

Пахта толасининг энг яхши навларини етиштириш бўйича дунёда етакчилик қилаётган Ўзбекистон тажрибаси Исроил учун жуда фойдали бўлиши мумкин. Шунингдек, чорвачилик ва балиқчилик соҳаларидаги Исроил тажрибасини республиканинг қишлоқ ҳудудларида муваффақиятли татбиқ қилиш мумкин.

Қишлоқ хўжалиги учун ноқулай табиий иқлим ва сув танқислиги шароитида Исроил юксак технологияларни қўллаш туфайли ички бозорни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаяпти, балки қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини хорижга экспорт ҳам қиляпти.

Кибуц (ивритдан таржима қилинганда “жамоа” маъносини англатади) – Исроил агросаноат секторининг ёрқин рамзи ва асоси ҳисоб-

ланади. Бу – мулкка жамоа шаклида эгалик қилиш ва яшашни коммунал ташкил қилиш тамойилларига асосланган яхудийлар қишлоқ хўжалиги бирлашмасидир. Иқтисодий муносабатларда қибуцлар 100 дан 2000 гача яшовчиларни ўз ичига олган, ўзига хос жойлашиш шаклидаги мустақил ишлаб чиқариш хўжалигидир.

Қибуц бошқарувида тўғридан-тўғри демократия тамойиллари амал қилади – барча масалаларни ҳал қилишда қибуцнинг ҳар бир аъзоси қатнашади. Қибуцнинг олий бошқарув органи – унинг ижтимоий ва иқтисодий сиёсатини шакллантирадиган, бюджетини тасдиқлайдиган, янги аъзоларни қабул қиладиган умумий мажлисидир. Қибуцларда сайлов асосида тураржой, молия, режа-иқтисодиёт каби ихтисослаштирилган комиссиялар фаолият юритади. Комиссияларнинг раислари қибуц бошлиғи билан биргаликда ижроия орган – қибуц ҳукуматини ташкил қилади.

Хўжаликларнинг барча фаолияти ер ижараси асосида амалга оширилади. Чунки мамлакат ер фондининг 95 фоизи ушбу соҳада ишлаб чиқариш фаолияти билан шуғулланмайдиган давлат тасарруфида туради.

Ҳайдаладиган ерларнинг қарийб 80 фоизи қибуцлар ва хусусий хўжаликлар фойдаланиши учун бериб қўйилган. Қибуцлар ва мошавалар Исроил қишлоқ хўжалигида асосий роль ўйнайди. Мамлакатда аграр соҳада ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг қарийб 80 фоизи, экин майдонларининг 70 фоизи, асосий қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш фондларининг 75 фоизи улар ҳиссасига тўғри келади. Қибуцлар узок йиллик фаолияти жараёнида аграр ишлаб чиқариш туридан аграр-индустриал, ўтган асрнинг 80-йилларида эса индустриал-аграр хўжаликларига трансформация қилиниши натижасида сезиларли ўзгаришлар содир бўлди.

Исроил қибуцлари – бу нафақат қишлоқ хўжалиги соҳасида мавсумий ишлаш орқали даромад қиладиган агросаноат комплекси, балки тахта ва металлни қайта ишлаш, озиқ-овқат маҳсулотлари, мебель ишлаб чиқариш, кадоклаш, сайёҳлик, меҳмонхона бизнеси ва савдо шохобчалари соҳасида хизмат кўрсатадиган кичик корхоналарни ўз ичига олган кўп тармоқли иқтисодий бирлашма ҳисобланади.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА САНИТАРИЯ СТАНЦИЯЛАРИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ

Қишлоқ жойларнинг ривожланиши ва ҳаётий мезонларнинг ошиши, шубҳасиз аҳоли турмуш тарзи сифати, яъни инсон қай тарзда яшаши ва ўз саломатлигини сақлашга қандай муносабатда бўлиши билан белгиланади. Ўз навбатида, ҳаёт ва саломатлик сифати бошқа бир қатор мезонларга, шу жумладан тоза сувдан фойдаланиш имкониятига боғлиқдир. Келгусида инсонларнинг ишлатилган сув, жумладан, оқова сув ҳовузлари учун асбоб-ускуналар билан таъминланиши, тураржойларнинг канализация тизимларига уланиши каби қулайликлар ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Худудий канализация тизимлари ва ишлатилган сувларни қайта ишлаш учун минтақавий тизимлар барпо этиш ўта зарур аҳамият касб этади. Шунингдек, атроф-муҳит ва ер ости сувларининг заҳарли чиқиндилар билан ифлосланишидан ҳимояланган ахлат йиғиш зоналари ташкил этилиши лозим.

Аҳолига мураккаб бўлмаган ва молиявий жиҳатдан арзон соғлиқни сақлаш тизимидан фойдаланиш имкониятининг яратилиши қишлоқ жойларда ҳаёт сифатини оширишга сезиларли таъсир кўрсатади. Бунда тиббиёт тизими тармоқлари – санитария станциялари, она ва бола учун тиббий муассасалар, поликлиника ва шифохоналар барпо этиш масаласини тубдан қайта кўриб чиқиш назарда тутилади. Қишлоқлар ва шаҳарчалар учун айрим хизмат кўрсатиш ходимларининг доимий асосда бўлиши шарт бўлмаган, ҳафтада бирикки марта келса бўладиган санитария станциялари маъқул келиши мумкин. Бироқ зарур ҳолатларда тиббий ходимлар санитария станциясига зудлик билан етиб келишларини таъминлайдиган тартиб-қоида ўрнатилиши лозим.

Йирик шаҳарчалар ва шаҳарларда санитария станцияларини мактаб биноларида жойлаштириш мақсадга мувофиқ. Бу эса мактаб ўқувчиларига зарур ҳолларда тиббий хизмат турларидан фойдаланиш имконини беради. Бундай тиббий станцияларда тиш шифокори хонаси кўзда тутилиши лозим. Лекин даволаш учун эмас, балки диспансеризация назоратини амалга ошириш учун зарурдир. Шунингдек, бу ерда мажбурий эмлаш ҳам олиб борилиши мумкин. Маъмурий жиҳатдан санитария станциялари мактаб бошқарувидан алоҳида бўлгани маъқул. Бу тиббий муассасаларнинг мустақиллигини таъминлайди. Лекин иккала тузилманинг ўзаро муваффақиятли ҳамкорлик юритишининг муҳим шarti ҳисобланади.

Бундай санитария станциялари вақти-вақти билан ва зарур ҳолатларда кўз шифокори, ортопед каби мутахассис шифокорларни жалб этган ҳолда маҳаллий аҳоли учун очиқ бўлиши мақсадга мувофиқдир. Жисмоний камчилиги бўлган одамлар учун қулайлик яратиш мақсадида санитария станциялари биноларнинг биринчи қаватида жойлаштирилиши назарда тутилиши керак. Бундан ташқари, санитария станцияларини безатиш ва ишлатишда минтақа аҳолиси анъаналари, урф-одатлари ва таомилларини инобатга олиш эътибордан четда қолмаслиги шарт. Тиббий ёрдамга муҳтож болаларга мутахассис шифокор етиб келгунига қадар санитария станцияларида тажрибага эга санитарлар биринчи тиббий ёрдам кўрсата олиши зарур. Оғир аҳволдаги беморларни яқин атрофдаги шифохонага зудлик билан етказиш учун кўчма тезкор кутқариш хизматини ташкил этиш лозим.

Қишлоқ жойларда соғлиқни сақлаш соҳасини мустаҳкамлаш ва тақомиллаштириш жараёнида маҳаллий ҳокимликлар қошида ижтимоий хоналар ёки кўчма ижтимоий хизмат тузилмаси ташкил этилиши шарт. Бундай муассасаларда аҳоли ижтимоий ютуқлар, таълим олиш имкониятлари ва аҳолига ёрдам кўрсатишнинг бошқа турлари ҳақида зарур ахборот олади. Бу тузилмаларни молиялаш ижтимоий масалаларни ҳал этишга алоқадор миллий ёки халқаро жамғармалар томонидан амалга оширилиши мумкин. Бу борада Ислон тараққиёт банки, Халқаро соғлиқни сақлаш ташкилоти ёки ОПЕК фондининг ижтимоий соҳада моделлар яратиш ва лойиҳаларни амалга ошириш бўйича тажрибаларини инобатга олиш ижобий натижа беради. Тиббий муассасаларни

кредитлар ҳисобига эмас, балки босқичма-босқич хусусийлаштиришни назарда тутувчи бир марталик молиявий ёрдам ҳисобига ҳамда бошқа молиялаш моделларидан фойдаланиш асосида ташкил этиш лозим.

Қишлоқ жойларни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш ва кўллаб-қувватлаш ўта долзарб ҳисобланади. Чунки бу аҳолининг шаҳарларга кўчиб кетишини секинлаштиради ҳамда назорат қилиб бўлмайдиган қишлоқ жойлари тузилмаларининг шаҳар тузилмаларига кўшилиб кетишининг олдини олади. Бироқ қишлоқ жойлардаги тиббий муассасалар стандартлари ва тиббий хизмат кўрсатиш сифати шаҳар стандартлари билан бир хил даражада бўлиши муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон ҳавас қиларли даражада изчил ва жадал ривожланиб бормоқда. Буни юртингиз қишлоқлари мисолида ҳам кўриш мумкин. Қишлоқларда замонавий ва барча талабларга жавоб бера оладиган файзли уйлар қурилаётгани натижасида қишлоқ одамларининг турмуш даражаси яхшиланиб, уларнинг ҳаётга бўлган қизиқиши тобора ортиб бораётганидан ҳам кўриш мумкин. Биз таъриф буюрган массивдаги уй эгалари билан суҳбатда бўлиб, уларнинг ўз турмушидан мамнунлигига тўла ишонч ҳосил қилдик. Одамларнинг юз-кўзида келажакка ишонч мужассам.

*Сукхвиндер Сингх ЖОХАЛ,
Аграр ва саноат
тармоқларини ривожлантириш
тадқиқотлари маркази доценти,
Ҳиндистон*

ҲИНДИСТОНДА КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИ УЙ-ЖОЙ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ: ДАСТУР ВА СИЁСАТ

Уй-жой инсоннинг яшаши учун асосий эҳтиёжлардан бири ҳисобланади. Ҳиндистон 1947 йили мустақилликка эришгач, мамлакатда қишлоқ ва шаҳарлар аҳолисининг кам таъминланган қатламини тураржой билан таъминлаш, фуқароларга қулайликлар яратиб бериш бўйича қатор режа ва дастурлар ишлаб чиқилди. Бу сезиларли ижобий ўзгаришларга олиб келди.

Бироқ оилалар сонининг қурилаётган уйлар сонидан тез ортиб бориши, жумладан, уйсизларнинг мавжудлиги, аҳолининг ўта зичлиги, мўъжаз, тор уйларда яшовчилар сонининг ортиб бориши, Катча (Katcha) уйларининг Пукка (Pukka) уйларига алмаштирилиши натижасида доимо уй-жой танқислиги мавжуд бўлган. Уй-жойга бўлган эҳтиёж муайян даражада турли қурилиш дастурлари ёрдамида қопланаётган бўлса-да, ичимлик суви таъминоти, канализация, алоҳида ошхона, ёқилғидан фойдаланиш каби коммунал хизматлар кўрсатиш бўйича ҳал қилинмаган муаммолар талайгина.

Уй-жой соҳасига йўналтирилаётган умумий инвестицияларнинг 1–5 фоизи миқдоридagi бюджет ёрдами мамлакатдаги кам таъминланган аҳоли эҳтиёжларини қондиришга етмайди. Давлатнинг “таъминловчи ролидан воситачи ролига ўтиш” сиёсатини амалга оширганлиги туфайли бу соҳада ижобий ўзгаришлар содир бўлди. 1990 йилдаги янги иқтисодий сиёсатга ўтилгандан сўнг асосий эътибор кооператив, яъни уй-жой соҳасида хусусий бизнес иштирокини кенгайтиришга қаратилди. Натижада ҳозирги пайтда бутун мамлакат бўйлаб йирик хусусий қурилиш компаниялари фаолият олиб бормоқда.

Бундан ташқари, молиявий муассасаларнинг паст фоиз ставкали ипотека кредитларини эркин тақдим этиш сиёсати уй-жой қурилиши учун маблағ олишда муаммоларга учраётган ўртача даромадли аҳоли қатламига ёрдам бермоқда. Аммо корпоратив ва молия институтлари, айниқса, хусусий банклар асосан шаҳар ва шаҳар типигаги посёлкалардаги қурилиш ишлари билан чекланиб қолган, қишлоқ жойларда эса уй-жойга бўлган талаб аҳолининг ўз ҳисобига ёки Ҳукуматнинг кам таъминланганлар учун уй-жой қурилишига ёрдам бериш дастурлари орқали қондирилмоқда.

1992 йилда Ҳиндистон Конституциясига 73-тузатиш киритилгандан сўнг, қишлоқ уй-жой қурилиши маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан амалга оширилмоқда. Лекин маҳаллий ўзини ўзи бошқариш муассасаси кам таъминланган аҳоли қатламининг уй-жойга бўлган эҳтиёжини қондириш учун етарли маблағларга эга эмас. Кам таъминланган ва ёрдамга муҳтож аҳоли гуруҳлари учун субсидиялар, кам фоизли кредитлар тақдим этиш, ишга жойлаштириш ва даромадларни шакллантириш дастурининг бир қисми сифатида уй-жой фондини ташкил этиш каби тадбир уй-жой муаммоларини ҳал этиш бўйича Ҳиндистон ҳукумати ёндашувининг асосий мақсадлари қаторига киряди.

Кам таъминланганлар орасида уй-жой етишмовчилиги муаммосини ҳал қилиш учун Ҳиндистон ҳукумати марказлашган манбалардан молиялаштирилмаган Индра Аwas Йогна (Indra Awas Yogna) махсус схемасини жорий этди. Унга биноан, қашшоқлик даражасидан паст бўлган бенефициарларга (асосан бевалар ва турмуш қурмаган аёллар бошқарадиган оилаларга) 75000 рупийгача бўлган миқдорда молиявий ёрдам кўрсатилади.

Ушбу ёрдам дастури Ҳукумат томонидан тўлиқ молиялаштирилади. Сўнгги йилларда уй-жой билан таъминлаш ва уларни қуриш устувор тармоқ сифатида ривож топмоқда. Чунки Ҳукумат аҳолини иш билан таъминлашнинг асосий омилларидан бири сифатида қурилиш жараёнини фаоллаштириш муҳим эканлигини тушуниб етди.

Бу соҳада Ўзбекистонда амалга оширилаётган ишлар ва орттирилган тажрибаларни чуқурроқ ўрганишни тақозо этади. Мен Тошкент вилояти Зангиота туманидаги “Обод турмуш” маҳалласида бўлиб, нафақат

шаҳар, балки қишлоқ жойларда ободончилик, намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилиши, аҳоли яшаш шaroитларини яхшилаш, инфратузилмани такомиллаштириш ишлари билан танишдим.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Ўзбекистонда бундай замонавий уйлар кредитга – 15 йил муддатга берилади. Халқаро конференцияга келган экспертлар, соҳа мутахассислари мамлакатингизда фуқаролар учун яратилган имтиёзларга ҳавас билан қарашяпти.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА НОДАВЛАТ ТАШКИЛОТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИК ҚИЛИШ (ЭСТОНИЯ ТАЖРИБАСИ)

Эстония қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш режасини Европа Иттифоқининг EAFRD (Қишлоқ ҳудудларни ривожлантириш бўйича Европа Қишлоқ хўжалик фонди) жамғармаси билан ҳамкорликда амалга ошириб келмоқда. Бу борада Нодавлат ташкилотларининг (НДТ) фаол иштироки қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш режасини амалга ошириш механизмларидан бири сифатида қаралмоқда. Ушбу механизм LEADER (француз тилида – “Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти ва уни ривожлантириш тадбирлари ўртасидаги алоқа”)дир. LEADER қўллаб-қувватлаш механизмининг самараси қишлоқ ҳудудларига мавжуд муаммоларни ҳал қилиш учун зарур бўлган маблағлар ажратишдан иборатдир. Бугунга келиб, Эстония қишлоқ туманларининг 99 фоизи ривожланиш стратегияси асосида ЛИДЕР (LEADER – Маҳаллий Та-шаббус Гуруҳлари) дастурини амалга оширувчи НДТ фаолияти билан камраб олинган. Қишлоқ туманлари тармоқларини ривожлантиришнинг энг долзарб вазифаси бу – манфаатдор томонларнинг талабларини тўлақонли қондиришдан иборат.

1990 йилларнинг бошларида ягона қишлоқ ҳаракати ташкилоти қишлоқ ҳаётини фаоллаштира бошлади. Натижада барча қишлоқ ҳаракати ассоциациялари учун бошланғич ташкилот вазифасини ўтади. Бугунги кунда ушбу ҳаракат Кодукант қишлоқ ҳаракати номи билан машҳур. Бу ҳаракат жамоат ташкилотлари ва кўнгиллиларни бирлаштирган. Унинг асосий вазифаси Эстония қишлоқ ҳаётини сақ-лаш, тиклаш ва унинг уйғун ривожланишини таъминлашдан иборат.

Айни пайтда Эстониянинг жануби-шарқидаги қатор ҳудудлари тажриба тариқасида уйғунлашган стратегия ва ҳамкорлик тамойил-

ларига асосланган дастурларни амалга оширмоқда. Қишлоқ хўжалиги ҳамкорлиги дастури доирасида Польша, Валга ва Вору графликлари ташкил этилиб, ягона маҳаллий етакчининг фаол вакиллиги тамойили асосида фаолият олиб бормоқда.

Бошқа молиялаш турлари ҳам аҳолининг грантлар олиш учун ўз малака ва қобилиятларини жадаллаштириш, ўзларининг лойиҳаларини қўллаш имкониятини бермоқда. Бу эса, Эстонияда ЛИДЕР стратегиясининг мустаҳкам асосини яратмоқда. Масалан, ЛИДЕР стратегиясига кирувчи маҳаллий гуруҳларнинг ярмидан кўпи жамоатчилик ва нотижорат ташкилотларнинг ташаббуслари билан очилган. Муниципалитетлар ва жамоатчилик ўртасидаги маслақдошлик ва ҳамкорлик ЛИДЕР стратегияси доирасида фаоллашиб бормоқда.

Ушбу дастурда иштирок этишнинг асосий мезонлари мувофиқлаштириш қўмитаси томонидан белгиланади. Эстонияда ЛИДЕР дастурини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш мақсадида бир қанча миллий мезонлар белгиланган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат:

- ЛИДЕР дастурида иштирок этиш учун буюртма бераётган гуруҳнинг ҳудуди камида иккита муниципалитетни қамраб олиши;

- ҳар бир муниципалитет ҳамкор сифатида иккита ижтимоий-иқтисодий сектор билан боғланиши керак. Бундай ҳамкорлик қуйидаги шаклда амалга оширилиши лозим: муниципалитет + НДТ + тадбиркор;

- маҳаллий ташаббусга асосланган стратегиянинг муҳим жиҳатлари сифатида: комплекс ёндашув, иқтисодий бардавомлик; барқарорлик; ички уйғунлик ва инновационлик хусусияти, шунингдек, халқаро ва ҳудудлараро ҳамкорлик;

- ҳар бир гуруҳ лойиҳани амалга оширишда, шунингдек, жалб қилинган маслаҳатчилар ва мутахассислар фаолиятида эркинлик, ҳудудий ва ҳудудлараро кооперация алоқалари ўрнатилишининг кафолатланиши;

- ҳар бир гуруҳ ўзининг дастури ва дастур бюджетини тақдим этиши, бюджетга киритиладиган кейинги аниқлаштиришлар 10 фоиздан ошмаслиги керак. Бу эса самарали режаларни амалиётга татбиқ этилишини кафолатлайди;

- жамоа тузиш ва стратегия ишлаб чиқишга 18 ойгача вақт берилади;

– ЛИДЕР стратегиясида маҳаллий ташаббус гуруҳлари фаолияти худудни ривожлантириш стратегиясининг 2007–2013 йилларга мўлжалланган асосий йўналишларини ўз ичига олади ва амалга оширади;

– республика ЛИДЕР дастурининг 2007–2013 йилларга мўлжалланган бюджети жами худудий ривожланиш дастурининг 10 фоизини ташкил қилади.

Мамлакатда ЛИДЕР дастури кўп жihatдан ўз самарасини бермоқда. Дастурни амалга ошириш (2009–2012) давомида маҳаллий туризм, озиқ-овқат саноати, яшил иқтисодиёт ва қишлоқни ривожлантириш каби муҳим тўртта йўналишларда энг юқори натижаларга эришилди. Ўн учта ташаббус гуруҳлари худуднинг маҳаллий кичик ишлаб чиқарувчиларининг рақобатдошлигини ошириш мақсадида худудий озиқ-овқат тармогини ташкил қилдилар. Бизда энг машҳур тармоқлар: Delicious South-Estonia (Maitsev Lõuna-Eesti), Local Taste (Uma Mekk), The Greener Mark of Põlva county (Põlvamaa Rohelisem Märk) ва Саарема оролида кичик корхоналарни бирлаштирган маркетинг ассоциациялари ҳисобланади.

Ўн битта маҳаллий ташаббус гуруҳлари янги туризм тармоқларини тузиш билан қишлоқ туманлари салоҳиятини яхшилашга эришилди. Улар орасида Romantic Coastline (Romantiline Rannatee) in Pärnu county, Onion Road (Sibulatee) in Tartu county and Post Road (Postitee) in Põlva county сингари ташкилотлар энг самарали фаолият юритаётганларга мисол бўла олади. Фаол кишилар томонидан Европада ўзига хос бўлган бир қанча лойиҳалар, яъни Peter the Great's Naval Fortress – ҳарбий объект туризми сифатида, Тарту ва Жогева шаҳарларидаги геопарклар, Alutaguse Adventure Park – саргузаштлар парки лойиҳалари амалга оширилиши мўлжалланмоқда.

Ушбу дастурларнинг сармоялари муқобил энергия манбаларидан фойдаланувчи бир қанча барқарор лойиҳаларга ҳам йўналтирилган. Жумладан, Эстонияда дастлабки куёш энергияси панеллари шимолдаги Харьюммада жойлашган. Шунингдек, био-гранула ишлаб чиқиш Виру округида йўлга қўйилган бўлиб, унда қоғоз қолдиқлари, хас-хашак ва торфдан фойдаланилади.

Умуман олганда, ЛИДЕР дастури амалга оширила бошлагандан буён маҳаллий ташаббус гуруҳлари томонидан бир қанча иморатлар

тикланди ва янгилари қурилди. Қишлоқ маркази, косиблар маркази, спорт иншоотлари шулар жумласига киради ва улар қишлоқ жойларда маҳаллий аҳоли фаоллигини оширишга хизмат қилмоқда.

ЛИДЕР дастури икки ва ундан ортиқ фаолият турлари ўрта-сида ҳудудий ҳамкорликни ривожлантиришга кўмак беради. Мамлакатимизнинг ЛИДЕР ташаббус гуруҳлари трансмиллий ҳамкорлик борасида ҳам иш олиб бормоқда. 2012 йилнинг охирига келиб, Европа Ҳамжамиятининг маҳаллий ташаббус гуруҳлари билан ҳамкорликда уч юздан ортиқ ЛИДЕР трансмиллий лойиҳалари амалга оширилди. Айти пайтда Эстониянинг ЛИДЕР дастури доирасида маҳаллий ташаббус гуруҳлари 25 дан ортиқ трансмиллий лойиҳаларда, шунингдек, Россиянинг битта ёшлар лойиҳасида иштирок этмоқда.

ИНФРАТУЗИЛМАНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШ – ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛИ

Ўзбекистон сўнги йилларда нисбатан юқори – ўртача йиллик 8 фоиз иқтисодий ўсиш кўрсаткичига эришди. Қишлоқ ҳудудлари мамлакатнинг барқарор ривожланишида муҳим аҳамият касб этади, аҳолининг 50 фоизидан ортиғи қишлоқ жойларда яшайди ва жами меҳнат ресурсларининг 34 фоизи қишлоқ хўжалигида фаолият юритади.

Ўзбекистон ҳукумати аҳоли фаровонлигини ошириш стратегиясида қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш муҳимлигини эътироф этади. Чунки, ушбу стратегиянинг асосий мақсади – саноат ва қишлоқ хўжалиги тармоқларида модернизация ва рақобатдошликни ошириш ҳисобига юқори иқтисодий ўсишни таъминлашга қаратилган.

Халқаро донорлар ҳам қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш борасидаги мақсадларни фаол қўллаб-қувватлашмоқда. Жумладан, Европа комиссияси 2008 йилдан буён синов кўргазма моделлари асосида қишлоқ хўжалигига ноу-хау ва технологияларни етказиб бериш дастурини амалга оширмоқда. Бу моделларнинг асосий мақсади сифат ва унумдорликни ошириш учун ишлаб чиқариш кўникмалари ҳамда усуллари модернизация қилишдан иборат.

Инфратузилмага йўналтирилган инвестицияларнинг ижобий роли тўғрисида кенг тарқалган тушунчалардан (Galal ва бошқ., 1994) фарқли ўлароқ, қишлоқ жойларда шундай ҳолатлар аниқландики, унга кўра институционал шарт-шароит яхши бўлмаган ҳолатларда инвестиция қишлоқ аҳолиси ўртасида ижтимоий табақалашувнинг кучайишига олиб келади. Бунга ижобий мисоллар ҳам мавжуд. Австриянинг Гюссинг вилояти тажрибасини бу соҳада ижобий мисол сифатида кўрсатиш мумкин. Яқин вақтларгача мамлакатнинг бир қатор қишлоқ туманлари, айниқса, Жанубий Бургенланд ҳудуди ишсизлик даражасининг

юқорилиги, аҳолининг шаҳарларга кўчиши ва иқтисодиётнинг турғунлик ҳолатидан жабр чекишарди. Австрия минтақавий иқтисодий сиёсати бу хатарни тушуниб, инвестицияларни қишлоқ жойлардаги инновацион тармоқларни ривожлантиришга йўналтириш мақсадида янги механизмларни ишлаб чиқди. “Гюссинг модели” – шундай ҳудудий ривожланиш моделига мисол бўла олади. Гюссинг – Жанубий Бургенланддаги унча катта бўлмаган, аҳолиси 27 минг кишидан иборат шаҳарча. 2001 йилга қадар у Австриянинг ишсизлик даражаси энг юқори, камбағал ҳудудларидан бири бўлиб, иқтисодий фаол аҳолининг 70 фоизи даромад олиш учун бошқа жойларга бориб ишлашга мажбур бўлган.

2001 йилда Ҳукумат қишлоқ жойларда инновацион соҳаларни, хусусан, иссиқлик энергияси ишлаб чиқаришга нафақат давлат, балки хусусий инвестицияларни ҳам жалб қилиш учун шароитлар яратиб берди. Натижада ҳудуд 2005 йилдан бошлаб ҳар йили 13 миллион евро миқдоридан фойда ола бошлади. Янги технологияларнинг кенг қўлланилиши ва инфратузилманинг жадал ривожланиши ҳисобига собиқ турғун минтақа 15 йил ичида ҳаёт даражаси ва сифати юқори бўлган ҳудудга айланди. Қишлоқ жойларда корхоналар ташкил этишни қўллаб-қувватлаш бўйича махсус режа 50 та янги корхонанинг ишга туширилишига ва 1000 дан зиёд иш ўринларининг яратилишига, паркет ишлаб чиқариш, баргли дарахт навларини қуритиш ҳамда экологик технологиялар бўйича муҳим субъектга айланишига сабаб бўлди.

Ўзбекистон келажакда қайси йўлни танлаши бир қанча омилларга боғлиқ: миллий сиёсий мақсад, молиявий шарт-шароитлар ва халқаро савдо йўналишлари. Аммо етакчи омил – қишлоқ жойлари инфратузилмасига инвестиция жалб қилиш иккита сабабга боғлиқ бўлади.

Биринчидан, инвестиция моделини танлаш нафақат қишлоқ жойларда янги уй-жой қурилишини ташкил этиш, балки қишлоқ минтақаларида инфратузилмани ва саноат тармоқларини ривожлантириш билан ҳам узвий боғлиқдир.

Шу билан бирга, ҳозирги вақтда саноат ва инфратузилмани ривожлантириш учун технология жалб қилишнинг иккита усули мавжуд. Биринчи усулда – технология вертикал шаклда жалб қилинади. Технологиялар инвестиция шаклида мақсадли гуруҳга ундан фойда-

ланиш бўйича маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга билим ва кўникма беришни кўзда тутмаган ҳолда тақдим этилади. Бундай усул ёрдамида маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга минимал билим берилишини ҳисобга олиб, баъзи мутахассислар бундай усул унчалик катта аҳамиятга эга эмас, деб ҳисоблашади. Улар иккинчи усулни – горизонтал технология тақдим этишни қўллаш мақсадга мувофиқлигини таъкидлашади (Schnepp ва бошқ., 1990). Ушбу усулда қўшма корхона ташкил этилиши кўзда тутилган бўлиб, маҳаллий ходимларни техник ва бизнес-тренинглар орқали қайта тайёрлаш кўзда тутилади. Бу нисбатан узоқ жараён бўлса-да, технологияни маҳаллий иқтисодиётга мослаштириш имконини беради, яъни маҳаллий ҳамкорлар учун янги технологияларни молиялаштириш, ишлаб чиқариш, эксплуатация қилиш ва уларга хизмат кўрсатиш имкониятини яратади (Уэст ва Галлахер, 2006).

Бундан ташқари, ушбу йўналишда олиб борилган илмий тадқиқотлар натижалари яратиладиган иш ўринлари сони вертикал усулга қараганда горизонтал усул қўлланилганда 3 баробар кўп бўлишини кўрсатяпти. Бошқача айтганда, технологияларни горизонтал усул орқали жалб қилишда, маҳаллий иқтисодиёт учун яратилган бандлик ва мультипликатив самара бир неча маротаба юқори бўлади (Комендантова ва бошқ., 2011).

Иккинчи омил, хусусий ва давлат инвестицияларини жалб қилишни режалаштиришда, кишлок жойлар иқтисодиётида юзага келадиган инвестицион хатарлар билан боғлиқ ҳолда намоён бўлади. Инвестицион хатарларни прогнозлаш имконияти канча юқори бўлса, уларни режалаштириш камрови ҳам шунчалик кенг бўлади. Бунда Ҳукумат инфратузилмани ривожлантириш бўйича инвестицион қўйилмаларни қайси муддатга режалаштираётгани жуда муҳим. Инфратузилма соҳасидаги лойиҳалар 10 йил ва ундан ортик муддатда ўз самарасини беради. Бунга энергетика соҳаси мисол бўла олади.

Узоқ муддатли инвестициялар учун хавф-хатарларнинг юқорилиги туфайли, улар асосан қисқа вақт ичида даромад келтирадиган – истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ёки табиий ресурсларни қазиб олиш каби лойиҳаларни молиялаштиришга йўналтирилмоқда. Гарчи, ушбу инвестициялар ҳам муҳим иқтисодий омил ҳисобланса-да, узоқ муддат-

ли барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлаш учун имконият яратмайди.

Шундай қилиб, Ўзбекистон амалиётида қўллаш учун, қишлоқ жойларга технологиялар киритишнинг горизонтал усулидан фойдаланиш учун шарт-шароитлар яратиш ҳамда инвесторлар кафолатларини таъминлаш ва мавжуд хатарларни бартараф этиш орқали барқарор инвестициялар жалб қилишнинг мустаҳкам асосларини яратиш тавсия этилади.

Ўзбекистон ушбу йўналишда аниқ тажриба тўплаганлигининг гувоҳи бўлдик. Бу тажриба билан танишиш биз мутахассисларда жуда катта қизиқиш уйғотди. Ўзбекистонда қурилаётган уйлар замонавий талаблар ва стандартларга тўлиқ жавоб беради. Биз конференция доирасида ташкиллаштирилган ташрифлар шарофати билан буларни ўз кўзимиз билан кўрдик. Қишлоқ массивларида болалар ва спорт майдонлари, дарахтлар экилган ҳудудларга туташ янги автомобиль йўллари ва муҳандислик тармоқлари ишга туширилган. Бир сўз билан айтганда, ушбу ташрифлар амалий тажриба алмашиш имконини берди. Ўзбекистонда барпо этилган уй-жой лойиҳалари мутахассислар томонидан кенг муҳокама этилаётганлигининг шоҳиди бўлдик.

АГРАР ХУДУДЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШНИНГ БОШ ОМИЛИ

Корея 1995 йилдан бошлаб ёрдам олувчи давлатдан кўмак берувчи давлатга айланди. Натижада, Корея 1996 йилда Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилотига (ИХТТ), 2009 йилнинг ноябрида эса ушбу ташкилотнинг Ривожланишга кўмаклашиш кўмитасига (РКҚ) аъзо бўлди. Ушбу кўмигага ИХТТга аъзо мамлакатларнинг ривожланиш мақсадларига расмий ёрдамнинг умумий суммаси 100 млн. АҚШ доллари ёки ялпи миллий даромаднинг 0,2 фоиздан ошган тақдирда кириши белгилаб қўйилган.

Кореянинг ривожланиш модели Осиёдаги аксарият ривожланаётган мамлакатлар учун тараққий этган давлатлар моделларига нисбатан кўпроқ мос келади. Мамлакат жуда қисқа вақт мобайнида индустриал-аграр мамлакатдан оғир ва кимё саноати тармоқлари яхши ривожланган давлатга айланди. Бу эса давлат тараққиётини жадаллаштиришга асос бўлди.

Мен, авваламбор саноати тез ривожланиб бораётган шаҳарлар ва кичик қишлоқлар орасидаги ортиб бораётган аҳоли турмуш даражасидаги тафовутга барҳам беришга ҳаракат қилаётган “Семаул Ундонг” – “Янги қишлоқларни барпо этиш ижтимоий ҳаракати” ҳақида гапирмоқчиман. “Ғайрат қилиш”, “Ўз-ўзига ёрдам бериш” ва “Ҳамкорлик” номли учта широк амал қилган ушбу ҳаракат туфайли қишлоқ аҳолисининг яшаш шароити яхшиланди. Қишлоқ аҳолисининг нафақат моддий фаровонлиги, балки ҳаётдан маънавий қониқиши ҳам ўсди.

1970 йилдан бошлаб “Семаул Ундонг” ўз фаолиятини асосан қишлоқ хуудларда турмуш шароитларини яхшилашга йўналтирди. Ушбу ҳаракат эътиборни нафақат бандликни оширишга ва қишлоқда

яшаш шароитларини такомиллаштиришга, қишлоқ ҳудудларида давлат бошқаруви ва бошқа тизимларда кадрларни ўқитишга қаратиш бўйича ҳам танқидий фикрларни билдирди.

Шундай қилиб, ушбу ҳаракат нафақат даромадларнинг ўсишига, яшаш муҳитини яхшилашга ва иқтисодий ўсишга, қишлоқ жамияти ривожланишининг янги моделига, янги таълим йўналиши, шунингдек, соғлиқни сақлаш соҳасини ислоҳ қилишга эришди. Шубҳасиз, “Семаул Ундонг” маънавий янгиланиш йўли билан миллий бойликка эришиш ҳаракатига айланди. Энг муҳими, ушбу дастур мажбурий характерга эга бўлишига қарамасдан, маҳаллий аҳоли дастурда фаол ва ихтиёрий равишда иштирок этди.

Кореянинг “Семаул Ундонг” каби ривожланиш моделининг ўзида мужассамлаштирган кучли миллий ўзлигини англаш ва кучли давлат назорати туфайли ушбу тажриба Осиё мамлакатларида татбиқ этилиши осон кечиши мумкин.

“Семаул Ундонг”ни бошқа мамлакатларда татбиқ қилиш учун, унинг тегишли ҳудудий моделини кўриб чиқишимиз ва жойларда синов тадқиқотларини ўтказишимиз зарур. Масалан, 2006 йили Хитой Халқ Республикасининг собиқ раиси Ху Цзинь Тао ва 200 нафар хитойлик мансабдор шахслар “Семаул Ундонг”ни “Хитойда янги социалистик қишлоқ жамиятини ривожлантириш” модели сифатида қабул қилишди. Бироқ “Семаул Ундонг” 70-йилларда қўллаган услуб тўғридан-тўғри кўчириб олинмади. Уни ривожланишнинг маҳаллийлаштириш модели сифатида қабул қилиш лозим эди. Бу “Семаул Ундонг” муваффақиятининг асосий омилidir.

Бундан ташқари, биз ушбу моделни қўллашни истаган ҳамкор мамлакатларнинг сиёсатини, унинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий хусусиятларини, хусусан, даромадлар даражаси, иқтисодий ўсиш суръатлари, ҳозирги ривожланиш босқичи, табиий бойликлари, тарихини инобатга олишимиз зарур. Бу икки томонлама ҳамкорлик қилишда муваффақиятли стратегияга айланиши лозим. Чунки, ёрдам олаётган мамлакатлардаги ҳақиқий шароит биз кутгандан кўра мураккаброқ бўлиши мумкинлигини ҳисобга олишимизга тўғри келади.

“Семаул Ундонг”нинг “Ғайрат қилиш”, “Ўз-ўзига ёрдам бериш” ва “Ҳамкорлик” сингари шиорлари БМТ Декларациясининг “Озодлик”, “Тенглик” каби тамойилларига мос тушади. Шунга қарамасдан, моделнинг мослашиш даражаси мамлакатларнинг маданий ва анъанавий хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда турлича бўлиши мумкин. “Семаул Ундонг”ни хорижий мамлакатларда татбиқ қилиш учун мамлакатнинг барча хусусиятлари инобатга олиниб, маҳаллий шарт-шароитга мослаштириш зарур бўлади.

70-йилларда “Семаул Ундонг” фаолияти шаҳар ва қишлоқ жойлардаги тафовутни қисқартириш бўйича чора-тадбирлардан бошланган бўлиб, у иқтисодий ривожланишнинг биринчи ва иккинчи 5 йиллик режаларидан кўра муваффақиятлироқ чиқди. Кореяда ўша йилларда қишлоқ туманларининг барқарор ривожланишига унинг иқтисодий салоҳияти, яъни оғир ва кимё саноатини фаол ривожлантириш ҳисобига эришилди.

Ҳаракат ўзига кўп омилларни қамраб олди, бироқ улардан учтаси: Ҳукуматнинг аниқ мақсадга кучли интилиши; лойиҳани амалга оширадиган Ҳукумат ва Семаул фаоллари олиб бораётган сиёсатга қишлоқ аҳолисининг ишончи асосий роль ўйнади.

Дунёга танилган “Семаул Ундонг” юқоридаги ҳаракатлардан кескин фарқ қилмайди, аммо уни қўллаш учун биз ҳамкор мамлакат сиёсатини, унинг иқтисодий, ижтимоий ва маданий хусусиятларини эътиборга олишимиз лозим. Ундаги стратегия ҳар иккала томон учун манфаатли бўлиши мумкин.

“Семаул Ундонг”да ривожланиш стратегиясини қабул қилишга катта амалий эҳтиёж бор. Муваффақиятга эришиш қабул қилинган чора-тадбирлар ва уларни амалга ошириш билан узвий боғлиқ бўлади. Лекин муваффақиятли модели бир нечта қишлоқлар ҳамкор мамлакатлар иқтисодий ривожланишини кескин кўтаришга катта таъсир кўрсата олмайди.

Ҳамкор мамлакатлар “Семаул Ундонг”ни асосий сиёсий ва иқтисодий инфратузилма билан шундай боғлаши лозимки, 70-йилларда Кореяда бўлганидек, уларни бутун мамлакат бўйлаб тарқалишига имкон бўлгандагина ҳақиқий муваффақиятга эришиш мумкин.

Шунинг учун, агарда қишлоқ жойларга йўналтирилган лойиҳа барқарор ва бутун мамлакат бўйича тарқаладиган бўлса, “Семаул Ундонг” вақтинчалик лойиҳа сифатида яқунланмайди. Глобал “Семаул Ундонг”га эришиш бир қатор самара келтириши мумкин. Булар мамлакатда жуда катта ўзгаришларга олиб келади.

Ўзбекистон ҳукумати ва халқига ўзимнинг энг самимий тилакларимни изҳор этаман. Ишончим комилки, қишлоқларни ривожлантириш инвестиция дастури Ўзбекистоннинг барча йўналишлар бўйича тараққий этишига кўмаклашади.

ҚИШЛОҚНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ЖАРАЁНИДА ИЖТИМОЙ-ДЕМОГРАФИК ЎЗГАРИШЛАР: ИСПАНИЯ ТАЖРИБАСИ

Ўтган асрнинг иккинчи ярми Испанияда қишлоқ жойларни жадал ижтимоий-иқтисодий модернизациялаш жараёни даврини ўтади. Қишлоқ туманлари аҳолиси таркиби ва фаолиятида жиддий ўзгаришлар содир бўлди.

Қишлоқлар ва қишлоқ аҳоли пунктлари қишлоқ хўжалигидан иқтисодиётнинг кўп тармоқли фаолият турига ўтишдек мураккаб йўлни босиб ўтди. Орадан йиллар ўтиб, ушбу содир бўлган ўзгаришлар, айрим кўзда тутилмаган ижтимоий ўзгаришларга қарамасдан, муваффақиятли ривожланишнинг яққол кўриниши сифатида қаралиши мумкин.

Жадал иқтисодий ўзгаришлар, қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга кўчиши натижасида бугунги кунда қишлоқ аҳолисининг демографик таркибида номутаносибликлар кузатилмоқда. Бу борада айрим салбий жараёнлар кескин тус олмақда. Масалан, қишлоқда ёшлар ва ёш болаларнинг йўқлиги қишлоқ аҳолиси орасида қарилик даражасининг ошишига олиб келмоқда. Узоқда жойлашган аксарият қишлоқ туманлари аҳолиси таркибида 70 ёшдан ошган кишиларнинг улуши 25 фоиздан зиёдни ташкил этмоқда.

Қишлоқ туманлари аҳолиси жинсий таркибида аёллар озчиликни ташкил этаётгани яққол кўзга ташланмоқда. Бу жараён илмий тилда қишлоқ “маскулинизация”си деб аталади. Ўтказилган тадқиқотлар бу жараён аёлларнинг юкори даражадаги эмиграцияси билан боғлиқлигини кўрсатяпти. Бундай вазият аёллар билан эркаклар ўртасида иш топиш имкониятининг турличалиги натижасида содир бўлмоқда. Ушбу демографик ҳолат қишлоқ жойларда аҳолининг табиий ўсиши, оила куриш ва яшаш шароитини яхшилаш борасида чуқур салбий оқибатларга олиб келяпти.

Қишлоқда аграр соҳадан кўп фаолиятли иқтисодиётга ўтиш жараёни оилавий қишлоқ хўжалиги тадбиркорлиги қисқариб, доимий иш ҳақи олувчи аҳоли сонининг ортишига олиб келди. Лекин қишлоқ жойлардаги маҳаллий иш ўрни шароити шаҳардагига қараганда унчалик жозибадор эмаслиги натижасида қишлоқ аҳолисининг муҳим қатлами ҳар йили шаҳарларга ишга кетиши кузатилмоқда.

Умуман олганда, қишлоқ аҳолисининг учдан бир қисми ҳар куни ўзи яшаб турган жойдан бошқа жойларга бориб меҳнат қилиб қайтмапти. Уларни “коммьюнитерс” (шаҳар атрофидаги йўловчи ёки маятникли мигрант) деб аташади. Бундан кўриниб турибдики, ҳаракатланувчанлик қишлоқ аҳолисини сақлаб қолишнинг ҳал қилувчи омилларидан биридир. Кундалик ҳаракатланувчанлик натижасида чекланган туманларда аҳолининг камайиши кузатиляпти. Шу маънода, айтиш жоизки, қишлоқ қурилиши аҳолини шаҳарчалар ва қишлоқларда сақлаб қолишнинг муҳим омил ҳисобланади.

Ривожланган коммуникация тизими иккита ҳолатни: ижтимоий-демографик номутаносибликни ва аҳолининг юқори ҳаракатчанлигини юзага чиқаряпти. Бу икки жараён ҳам меҳнат бозори билан узвий боғланган.

Испания қишлоқ жойларида аҳолининг турғунлиги ва маятникли мигрантларга нисбатан камроқ боғланганлиги сабабли айрим узвий алоқадорликларга эътибор қаратиш лозим. Ушбу ҳудудларда яқка тартибдаги тадбиркорлар билан иш ҳақи олувчилар ўртасида маълум бир мутаносибликлар мавжуд. Улар ўз хўжалик фаолиятини қишлоқ хўжалиги тадбиркорлиги билан маҳаллий туризм ресурсларидан фойдаланишга ҳамда ўз уйларидаги турист меҳмонларга сервис хизмати кўрсатиш билан уйғунлаштиришга ҳаракат қилишади. Шаҳарда ишлаётган қишлоқ аҳолиси ва қишлоққа келувчи шаҳарликлар бугунги кунда Испаниянинг энг барқарор ривожланаётган қишлоқ ҳудудларини акс эттиради.

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ ҳудудларининг ижтимоий барқарорлиги кўп жиҳатдан қишлоқ ва шаҳарлар ўртасида бир маромда кенг миқёсли алоқалар ўрнатилиши билан асосланади.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги тафовутларни камайтиришга қаратилганлигига

конференция туфайли аниқ тасаввурга эга бўлдик. Шунингдек, мамлакатингиз ижтимоий-сиёсий ҳаётини ўргандим, мустақилликка эришилганидан буён амалга оширилаётган кенг қўламли ўзгаришлар билан танишиш имкони яратилди. Ўзбекистон ушбу қисқа вақт ичида нафақат оёққа туриб олди, балки барча йўналишларда жадал ривожланмоқда.

Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятидаги диққатга сазовор жойлар билан танишиш давомида, ҳаёлимдан шундай фикрлар кечди, ҳозирги пайтда кўпгина давлатлар ҳам янги қураётган замонавий бинолари, савдо ва бошқа иншоотлари билан мақтана олмайди. Аксарият давлатларда глобал молиявий-иқтисодий инқирознинг салбий оқибатлари сезиляпти. Қурилишга ажратилаётган давлат бюджети маблағлари қисқартириляпти. Ўзбекистонда эса янгидан-янги иншоотлар, хусусий уй-жойлар, биринчи навбатда, қишлоқ аҳолиси учун мўлжалланган уйлар барпо этилмоқда.

ХИТОЙДА ҚИШЛОҚ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШINI РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Ислохотларнинг дастлабки бошланган даври – 1978 йилдан Хитойда қишлоқ аҳолисининг даромадлари жадал ўсиб борди. Аҳоли жон бошига тўғри келадиган соф даромад 1978 йилдаги 133,6 юандан 1990 йилда 686,3 юангача, 2000 йилда – 2253,4 юань, 2011 йилда – 6977,3 юангача ўсди.

Шу билан бирга, қишлоқ аҳолисининг истеъмол харажатлари таркиби жиддий ўзгарди. Масалан, озиқ-овқат маҳсулотлари, кийим-бош ва уй-жой харажатлари таркибини қараб чиқадиган бўлсак, озиқ-овқат маҳсулотлари истеъмоли улуши камайиб бораётгани; кийим-кечаклар салмоғи (сезиларсиз камайган ҳолда) барқарор сақланиб тургани; уй-жой харажатлари салмоғи ҳам барқарор, бироқ бироз кўпайганини кўриш мумкин.

Қишлоқ аҳолисининг уй-жой шароити қулайлиги ортиши, яшаш майдонларининг кенгайиши ва қурилиш сифатининг яхшиланиши кузатилмоқда.

Агар 1980 йил охирида қишлоқ жойларда аҳоли жон бошига тўғри келадиган уй-жой майдони 9,40 кв.м ни ташкил этган бўлса, 2011 йилнинг охирига келиб бу кўрсаткич 36,24 кв.м гача етди.

Қурилиш материалларидан фойдаланиш нуқтаи назаридан таҳлил қилинса, ислохотларнинг дастлабки босқичида Хитойда темир-бетон конструкцияли (ТБК) уйлар деярли мавжуд бўлмаган. 2011 йил охирига келиб, бундай уйлар сони гишт-ёғоч конструкцияли уйларга нисбатан тез кўпайиб, бугун ТБК уйлар майдони 1 кишига ўртача 16,48 кв.м дан тўғри келмоқда.

Хитойда ҳозирги босқичда қишлоқ аҳолиси уй-жой шароитининг ўзгаришига даромад омилидан ташқари бошқа сабаблар ҳам таъсир кўрсатяпти. Масалан, ер жамоа мулки бўлгани ҳамда қишлоқ жойларда янги қурилиш Ҳукумат органлари раҳбарлигида амалга ошириладигани туфайли, янги уй қуришни хоҳловчи фермер уй-жой қуриш учун майдон ва уйнинг баландлиги ўлчамлари, дизайни, қурилиш материалларининг сифати, қурувчиларнинг малакасига бўлган талабларни ўз ичига олган таснифлар баён қилинган ариза бериши талаб этилади.

Талабномани кўриб чиқиш жараёнида ҳудуд бошқарувининг режалаштириш ҳамда қурилиш бўлимлари, ер кадастри органи ва бошқа тегишли муассасалар иштирок этади.

Ҳозирги пайтда қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига Хитойдаги жадал урбанизация жараёни ҳам сезиларли таъсир кўрсатмоқда.

Қишлоқ аҳолиси уй-жой қуриш пайтида қуйидаги уч хил ёндашувларнинг биридан фойдаланиши мумкин.

Биринчидан, уй-жойни мустақил, яққа тартибда қуриш. Уй қуришнинг бундай анъанавий усули кўпчилик қишлоқ ҳудудларида қўлланилади. Бундай усулдан нафақат янги уй қуришда, балки эски уйларни таъмирлаш ва қайта тиклашда ҳам кенг фойдаланилади. Бироқ қурилишнинг бундай тури бир қанча муаммоларга, хусусан, уй-жойларнинг тарқоқ жойлашуви ва қишлоқ ташқи қиёфасининг ёмонлашувига олиб келиши, қолаверса, инфратузилма тармоқларини шакллантиришга халақит беради.

Бундай ҳолатни ўзгартириш мақсадида, айрим минтақалар қишлоқ жойларда жараённи режалаштириш усули қўлланиляпти. Эндиликда гарчи қишлоқ аҳолиси уйларини ўзлари мустақил қураётган бўлишсада, уйни лойиҳалаштириш, ер участкасини танлаш ва қуриш билан боғлиқ барча жараёнлар Ҳукумат органлари томонидан режали амалга оширилмоқда.

Иккинчидан, жамоавий уй-жой қуриш. Мазкур усул, одатда жамоавий иқтисодиёт кучли тараққий этган қишлоқларда кенг қўлланилади. Ушбу модель бўйича қишлоқнинг жамоавий иқтисодий органлари, аввало, қурилиш жараёнини режалаштиради, сўнг жой танлайди, кейин лойиҳа тайёрлайди, фақат шундан кейингина қурилишни босқичма-босқич амалга оширади.

Уй-жой қурилишининг ушбу усули мавжуд ерларни тежаш ва кишлокда инфратузилма яхши ривожланмаган, жумладан ичимлик суви, электр тармоқлари, йўллар ва кўприklar билан яхши таъминланмаган шароитда, инвестиция киритиш учун зарур маблағ йиғиш ҳолларида афзалликларга эга.

Жамоавий уй-жой қурилиши икки хил усулда амалга оширилади. Биринчиси, жамоа фондлари қурилишни зарур молиявий маблағлар билан таъминлайди, уйлар куради, кейин уларни деҳқон хўжаликлари орасида тақсимлайди. Бу усул Цзянсу провинциясидаги Хуаси, Хэнань провинциясидаги Нанжие сингари иқтисодий ривожланган кишлокларда қўлланиляпти. Бунда иқтисодий бақувват кишлоклар жамоанинг муваффақиятини таъминлаш мақсадида ўзларининг аъзоларини шинам уй-жойлар билан таъминлаш имконини беришни тасдиқлайди.

Уй-жой қурилиши усулининг иккинчисига кўра, жамоа ва унинг аъзолари (фермерлар) уй-жой қуриш учун маблағ тўплайди. Жамоа томонидан тўпланган маблағга ўзига хос субсидия сифатида қаралади. Жамоавий уй-жойларнинг катта қисми шундай усул, яъни субсидиялардан фойдаланган ҳолда қурилади. Ушбу усулнинг ўзига хос хусусияти қурилишнинг жамоа ва унинг аъзолари томонидан қисман молиялаштиришда намоён бўлади. Бироқ жамоавий инвестициянинг салмоги турли кишлокларда ҳар хил бўлиб, ҳар бир кишлокнинг ўзига тегишли иқтисодий ривожланиш даражасидан келиб чиқади.

Бундай турдаги жамоа маблағлари ёки субсидиялар кишлок жойларда уй-жой қурилишини ташкил этиш ва бошқаришда муҳим ўрин тутлади. Яна бир афзаллиги, уй-жой қурилишини бир жойда самарали жамлаш имконини беради.

Учинчиси, ер харид қилиш ҳаракатларининг Ҳукумат томонидан қопланиши. Хўжалик қурилиши ва урбанизациянинг ривожланиши билан давлат томонидан кишлок жойларда ерларни экспроприация қилиш ёки илгари фермерларга тегишли бўлган уйларни бузиш зарурати кучаяди ва табиий равишда қўрилган зарарни қоплаш мақсадида уларга уй-жой берилади.

Фермерлар кишлок хўжалиги мақсадида фойдаланиб келган ерларини тўла ёки қисман йўқотсалар-да, бундай ерлардаги янги уйлар Ҳукумат томонидан тасдиқланган замонавий лойиҳалар асосида

қурилади. Бундай уйларнинг дизайни, меъморлик услуби ва функцияси шаҳар уйларидаги шароитдан қолишмайди. Ерни экспроприация қилишдаги асосий муаммо – деҳқонларга йўқотилган ернинг ўрнини босишдир. Уй-жой ёрдамида зарарни қолаб бериш унинг фақат бир жиҳати ҳисобланади. Бу ердаги энг муҳим вазифа, ерини йўқотган деҳқонларга ернинг қайтарилишида қўшилган қийматини тақсимлаб бериш, бандлик ва ижтимоий таъминот муаммосини ҳал этишдир.

Истиқболда Хитойда уй-жой қурилиши ривожланишининг икки хил жиҳати намоён бўлмоқда.

Биринчидан, шаҳарга яқин қишлоқ ҳудудларида урбанизациянинг жадал ривожланиши билан ер участкалари сотиб олиш тартиби такомиллашиб борапти. Фермерларнинг музокара олиб бориш маҳорати ортмоқда, уларнинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатлари янада кўпроқ ҳимоя қилинмоқда.

Иккинчидан, яшаш жойларининг турлари (шахсий, режали ва жамоавий уй-жойлар), қишлоқ жамоа хўжалик ташкилотлари ва фермерлар жамланишининг ўсиши. Ҳамкорликнинг бундай тури қишлоқ жойларда қурилаётган уйлар сифатини ошириш, ердан тежамкорлик билан фойдаланиш, қурилишни илмий режалаштириш, инфратузилма объектлари қуришни кучайтириш, қишлоқ турмуш тарзини сақлаб қолиш нуқтаи назаридан бир қатор афзалликларга эга.

Келгусида қурилишнинг бундай усулини қўллаб-қувватлаш, муайян иқтисодий жамоавий ташкилотларга, шу жумладан ягона режалаштириш асосида шахсий уй-жой қуришлари учун фермерларга субсидиялар тақдим этиш зарур. Бунинг натижасида тарқоқ ва тартибсиз қурилган уйлардан иборат қишлоқлар сони камайиб бораверади.

ИЖТИМОЙ ТУРАРЖОЙЛАРНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШДА ДАВЛАТ ВА ХУСУСИЙ СОҶА ҲАМКОРЛИГИ

2003 йилдан бошлаб Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) Кенгаши қишлоқ ҳудудларини комплекс ривожлантиришни рағбатлантириш масалаларига алоҳида эътибор қарата бошлади. Кенгашда қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш соҳасида қўйилган мақсадларга эришиш учун барча манфаатдор томонлар ўртасида ўзаро ҳамкорлик қилиш муҳим аҳамиятга эга эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилди. Натижада БМТ Қишлоқ Минтақаларини Ривожлантириш Давлат ва хусусий соҳа ҳамкорлиги иттифоқига асос солинди. Бу иттифоқ давлат муассасалари ва бошқа шерикларни биргаликда муҳим натижаларга эришиш учун ҳамкорликка даъват этади.

Давлат ва хусусий сектор ҳамкорлиги концепцияси қишлоқ ҳудудларини барқарор ривожлантиришга кўмаклашишда техник, молиявий ва технологик ресурсларнинг бирлаштирилиши орқали ўзаро манфаатдорликка эришишга асосланади.

Инвесторлар учун давлат-хусусий сектор ҳамкорлиги (ДХХ) катта қизиқиш уйғотиши мумкин. Чунки, анъанавий давлат фондларидан ажратилаётган молиявий ресурсларга нисбатан амалда уларга бўлган талаб анча юқори бўлади. Шу боис аксарият ҳолларда Ҳукуматлар тураржой ва бошқа асосий инфратузилма объектлари қурилишини молиялаштириш вариантларидан бири сифатида ДХХга мурожаат этишмоқда.

ДХХ катта афзалликларга эга эканлигини алоҳида таъкидлаш лозим. Саъй-ҳаракатларнинг умумий мақсадга бирлаштирилиши натижасида барча ишларни ўз вақтида бажарилиши учун кенг имкониятлар яратилади. Шунингдек, молиявий муаммолар пайдо бўлишининг олдини олиш ва хизмат кўрсатиш савиясини ошириш учун шароит туғилади. Давлат ва хусусий соҳа имкониятларини ҳисобга олган

хамкорлик жараёнида ДХХ турли ресурслар, технологиялар, ғоялар ва кўникмалардан фойдаланиш имкониятига эга бўлади, бу эса аҳолининг шаҳар инфратузилмаси объектлари ҳамда хизматлари билан таъминла-нишини яхшилади.

ДХХ аҳолининг шаҳарларга кўчиб кетишининг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирда одамлар кишлоқ ҳудудларидан истироҳат боғлари, мактаблар, йўллар каби ижтимоий инфратузил-ма объектларидан фойдаланиш мумкин бўлган жойларга кўчиб бо-ришяпти. ДХХ инфратузилмани инвестициялаш орқали кишлоқ ҳудудларининг сакланиб қолинишига катта таъсир кўрсатади. Қишлоқ аҳолиси замонавий мактаблар, сифатли йўллар, кўркем истироҳат боғлари ёнида яшаш имкониятига эга бўлгач, уларнинг шаҳарларга кўчиб кетиши сезиларли даражада қисқаради. ДХХсиз бунга эришиш эса анча мураккаб кечади.

Чекланган давлат ресурсларига қараганда жамиятнинг ижтимоий эҳтиёжлари анча юқори бўлади. ДХХ эса катта миқдорда маблағ жалб этилишини, кўпчилик одамлар учун ҳар томонлама манфаатдорликни англатади. Қолаверса, бундай ҳамкорликнинг ижтимоий аҳамияти жуда юқори бўлгани учун ҳар қандай муваффақиятсизлик истисно этилади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, ДХХ ҳам молиявий, ҳам ижтимоий жиҳатдан кўпгина афзалликларга эга. Бироқ муваффақиятга эришишни истасак, барча томонларнинг мақсадлари лойиҳанинг бошиданок аниқ белгилаб олиниши лозим. Зотан, жараён ўртасида келишмовчиликларга йўл кўйиб бўлмайди.

Шуни таъкидлашни истардимки, мазкур конференция уй-жой қурилиши соҳасида фаолият юритаётган йирик компаниялар ва му-тахассисларнинг халқаро форумига айланди. У дунё миқёсида катта қизиқишга сабаб бўлаётган “ўзбек модели”, шу асосда иқтисодийни ривожлантириш, аҳоли турмуш даражасини юксалтириш йўлида Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг камровли ислоҳотлар сама-раси билан яқиндан танишиш имконини берди. Президентингизнинг чуқур таҳлилга асосланган нутқини тинглаб, Ислон Каримов ҳақиқий етакчи, кучли иқтисодчи эканига яна бир қарра амин бўлдим. Жумла-дан, жаҳон молиявий-иқтисодий инқирозини бартараф этишга тўсиқ бўлаётган омиллар, уларнинг оқибатлари ҳақидаги фикрлари, уй-жой

қурилиши борасида аксарият давлатларнинг тарихий тажрибасига оид ҳаётий мисоллари иштирокчиларни мулоҳазага чорлагани аниқ.

Қурилиш соҳасида ҳар қандай лойиҳа пишиқ-пухта бўлиши лозим. Бунда мутлақо юзаки ёндашиб бўлмайди. Илгарилари юртингиз қишлоқларида уй-жойлар бош режаларсиз, ҳудудларнинг ўзига хос табиий ва иқлим хусусиятлари, шунингдек, халқнинг миллий анъаналари инobatга олинмаган ҳолда қурилган экан. Боз устига, тураржойларни барпо этишда қўлбола қурилиш материалларидан фойдаланилгани ҳам ўша вақтларда инсон тақдирига беписанд муносабатда бўлинганини англатади.

Мамлакатингиз раҳбарияти ана шу муаммоларни бартараф этишда барча жиҳатларни эътиборга олгани диққатга сазовордир. Яъни, тураржой қурилиши бўйича ҳуқуқий асослар мустаҳкамлангани, ижтимоий ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмасига эга бўлган уй-жой массивларини комплекс қуриш режасини ишлаб чиқиш ихтисослаштирилган лойиҳа-тадқиқот институти зиммасига юкланган. Дастурда тижорат банклари фаол иштирок этаётгани, уй-жойларни намунавий лойиҳалар асосида тайёр ҳолда топшириш шарти билан қуриш борасидаги ҳамма ишлар ихтисослаштирилган инжиниринг компанияси зиммасига юклатилгани кўзда тутилган вазифаларнинг тўлақонли, сифатли бажарилишига хизмат қилмоқда.

Энг муҳими, бундай бунёдкорликлардан халқ миннатдор, кайфияти чоғ. Янги уй-жойлардаги шарт-шароитлар билан яқиндан танишиб, унинг эгалари билан суҳбатлашгач, бунга тўлиқ ишонч ҳосил қилдик. Буларнинг ҳаммаси яқуний натижада шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги тафовутларни камайтиришга олиб келади.

Чен ЧАНМИН,
“Shanghai Tongshe Architectural Design Institute Co. Ltd”
компанияси вице-президенти,
Бош архитектор ўринбосари,
“Tongji” университети ўқитувчиси,
Хитой Халқ Республикаси

ҚИШЛОҚЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ ЯНГИ ТАРТИБЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ

Сўнги йилларда Хитойда янги қишлоқларни режа асосида лойиҳалаштириш ва қуриш ишлари олиб бориляпти ва бу қишлоқ аҳолисининг турмуш тарзи яхшиланишига олиб келмоқда. Шунга қарамасдан, янги қишлоқларни қуриш жараёнида баъзи бир муаммолар ҳам пайдо бўлмоқда. Масалан, қишлоқ хўжалиги ерларини қурилиш жойларига айлантирилиши туфайли фермерлик фаолияти учун экин майдонлари қисқариб, уларнинг даромадлари камаймоқда. Бу, ўз навбатида, қурилиш ишларини режалаштиришга бўлган ёндашувни ўзгартиришни талаб этади. Бунда фермерлар учун янги иш ўринлари яратиш масалаларидан бошлаб, уларнинг даромадларини оширишгача барча жиҳатлар ҳисобга олиниши керак.

Қишлоқ ҳудудларини режалаштиришдаги янгича ёндашувлар: фермерларга янги иш ўринларини тақдим этиш, шаҳар ва қишлоқ аҳолиси даромадларидаги фарқни камайтириш мақсадида аҳоли даромадларини ошириш масалаларини ўз ичига олади.

Хусусан, Ўзбекистонда саноат, қурилиш, қишлоқ хўжалиги тармоқларида, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, қишлоқларда замонавий уйлар барпо этиш, аҳоли бандлигини таъминлаш, шунингдек, ижтимоий соҳаларда салмоқли натижаларга эришилаётир. Қишлоқ жойларни ривожлантиришда аҳоли учун уй-жойлар қуриш, одамларнинг турмуш шароитини янада яхшилаш, уларни иш билан таъминлаш ишларининг комплекс тарзда амалга оширилаётгани муҳим аҳамият касб этади. Мамлакатингизда бу соҳада амалга оширилаётган кенг қўламли бунёдкорлик ишлари олис қишлоқ

ва овуллар қиёфасини ҳам бутунлай ўзгартириб юбормоқда. Шу боис Ўзбекистонда амалга ошириладиган бундай кенг кўламли бунёдкорлик ишларига қизиқиш катта.

Хитойда эса шу каби лойиҳа Хэнань вилоятида амалга оширилаяпти, унинг аҳамиятли жиҳатлари куйидагилардан иборат.

Лойиҳа ҳақида қисқача маълумот. Хэнань вилояти Хуанхэ дарёсининг куйи оқими ва Хитойнинг шарқий қисмида жойлашган. Ушбу ҳудуд дон, пахта, ёг-мой, тамаки ва шу каби бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ҳамда озиқ-овқат саноати ривожланиш даражаси бўйича муҳим ҳудудлардан ҳисобланади.

Лойиҳани амалга ошириш Хэнань вилояти Наньян шаҳри Хинье худуди раҳбариятига топширилган бўлиб, у иккиламчи ва учламчи қайта ишлаш тармоқларини ривожлантириш, фермерлар бандлигини ошириш, тадбиркорликнинг алоҳида турларини яратиш ва аҳоли яшаш шароитини яхшилашга қаратилган.

Режанинг асосий мақсади – қишлоқ аҳлига ишга жойлашиш имкониятларини яратиш, фермерлар даромадини оширишга қаратилган. Бунинг натижасида қурилиши кўзда тутилган ҳудуддаги зич жойлашган, кўп қаватли бизнес марказлар ва ички ҳовлиларга эга бинолар шаҳар қиёфасини олмоқда. Ҳар бир уй-жой гуруҳлари (массивлари) ўзларининг ҳовли майдонларига эга бўлади. Қишлоқ аҳолисига чиройли ландшафт шароитлари яратилади.

Савдо майдонлари атрофида 40 кв.м худуднинг автомобиль тўхташ жойлари учун ажратилгани эса ҳаракатланиш имкониятларини оширади.

Мазкур лойиҳа икки ва уч қаватли тижорат биноларини қад кўтарилишидаги дастлабки қадамдир. Қишлоқларда уй-жой қурилишининг бу янги тартиби савдо шохобчалари учун махсус ҳудудларни ташкил этишга йўл очиб бериш орқали хусусий тадбиркорлик ва янги даромад манбаларининг пайдо бўлишига шароит яратиб беради. Барпо этилган тижорат расталари ва ҳар бир хонадонга хизмат қилиши мумкин бўлган яшил ҳовличалар билан таъминланган янги аҳоли тураржойлари шаҳар турмуш муҳитини яратади.

Лойиҳанинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти. Қишлоқ уй-жой қурилишининг янги тартиби фермерларни уй-жой ва яқин бозорлар

билан таъминлаш, уларнинг бандлигига ва даромадларининг ошишига қаратилган.

Шу билан бирга, қишлоқ аҳолисининг яшаш муаммоларини ҳал этишга йўналтирилган қишлоқ уй-жой қурилишини режалаштириш бизнес муҳитни яхшилашга, қишлоқ хизмат шохобчалари жамланган махсус ҳудудлар яратишга ва шаҳар ҳамда қишлоқ аҳолиси даромадлари ўртасидаги фарқнинг камайишига хизмат қилади.

Биз шундай режалаштириш моделини яратмоқчимизки, унда маҳаллий аҳолининг бизнес-хизматларга бўлган барча талабларини тўлиқ қондиришга қодир бўлган савдо дўконлари бўлиши керак. Улар аҳолининг қишлоқ хўжалиги ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотларига, энг зарур истеъмол молларига, шу жумладан маиший жиҳозлар, кийим-кечаклар ва бошқа товарларга бўлган талабини тўлиқ таъминлаши лозим. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ўша жойнинг ўзида сотишни йўлга қўйиш эса транспорт харажатларини камайтиради. Бундай модель доирасида маҳаллий урф-одат ва анъаналарни ҳисобга олган ҳолда савдо жиҳозлари ишлаб чиқарадиган махсус устахоналар ҳам қуриш мумкин.

Хитойдаги ислохотлар пайтида мамлакат иқтисодий ривожланишини ҳаракатлантирувчи кучи сифатида асосий эътибор кўпроқ шаҳарларни ривожлантиришга қаратилди. Бу эса қишлоқ жойлардаги ижтимоий-иқтисодий аҳволнинг танглашувига ҳамда шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги фарқларнинг ўсишига олиб келди. Давлат томонидан макроиқтисодий муҳит устидан назорат қилиниши ва бозор механизмларининг жорий этилиши сўнгги йилларда қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ фаолият турларининг ривожланишига ва фермерлар даромадларининг ошишига олиб келди. Аммо аҳоли жон бошига даромадлар шаҳарларда нисбатан тез суръатлар билан ўсиб борапти, қишлоқларнинг ривожланиш кўрсаткичлари эса орқада қолди. Натижада, кўплаб фермерлар ушбу фаолият туридан воз кечиб, маятник шаклидаги мигрант-ишчиларга айлана бошлади.

Фермерлик фаолияти жозибадорлигини ошириш ва уларнинг қишлоқ хўжалик ерларини сақлаб қолиш мақсадида маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларини иложи борича камайтириш, фермерлар даромадини оширишга кўмаклашиш лозим бўлиб қолди. Натижада савдо харажатларини камайтириш, фермерларга ўз маҳ-

сулотларини яқин орадаги савдо марказларида сотиш ва фермерлар оилавий бизнесини йўлга қўйишларига қўмаклашиш, уларнинг шахсий даромадларини ошириш ва шунга ўхшаш бошқа вазифаларни қишлоқ жойларда уй-жой қурилиш моделларига таянган ҳолда амалга ошириш Хитой Халқ Республикасининг беш йиллик режасига киритилди.

Хулоса. Фермерлар учун қишлоқ жойларда янги уй-жой қурилишининг аҳамияти нафақат уй-жой ва йўлларнинг пайдо бўлишида, балки фермерларнинг бандлик муаммосини ечиш, даромадларини ошириш ҳамда туб маънода шаҳар ва қишлоқ ҳаёт тарзини моддий ва маънавий томондан яқинлаштиришда намоён бўлади.

Сўнгги йилларда янги қишлоқлар қурилиши натижасида аҳоли яшамайдиган уй-жой бинолари, бўш кўчалар ва майдонлар камайиб борапти. Айти пайтда, келажакда бандлик ва даромадларни ошириш билан боғлиқ муаммоларнинг янги ечимини топиш лозим. Шунинг учун, биз қишлоқ жойларда хизмат кўрсатиш тармоқларини ривожлантириш, янги маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш ва уларнинг нархларини пасайтириш орқали шаҳар бизнеси билан рақобатлаша оладиган қурилиш ишларини амалга оширишимиз лозим.

Бир тарафдан, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш имконияти, иккинчи тарафдан, тураржой яқинидаги олди-сотди алоқаларини кенгайтирган ҳолда маҳсулотни сотиш тадбирлари бандлик муаммоларини ҳал қилишга ёрдам беради. Бу модель шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги тафовутларни қисқартириб, ижтимоий ривожланишнинг асосини ташкил этмоқда.

ҚИШЛОҚЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШINI РИВОЖЛАНТИРИШ МИНТАҚАВИЙ ТАРАҚҚИЁТНИ БЕЛГИЛОВЧИ КЎРСАТКИЧ СИФАТИДА

Иқтисодий тенгсизлик нисбатан кучли бўлган аксарият ривожланаётган мамлакатларда аҳолининг асосий қисми қишлоқ жойларда истиқомат қилади. Шу боис бу мамлакатларда қишлоқларнинг барқарор иқтисодий ўсишини таъминлаш самарали ижтимоий-иқтисодий ривожланишга олиб келади. Қишлоқларни комплекс ривожлантиришга йўналтирилган таркибий ислохотларга таъсир этувчи омилларни минтақавий ривожланиш нуқтаи назаридан кўриб чиқиш лозим.

“Минтақавий ривожланиш” тушунчаси мамлакатнинг алоҳида минтақалари ривожланишига нисбатан қўлланилади. Айни пайтда, минтақавий ривожланиш умуммиллий ривожланишнинг узвий, ажралмас қисми сифатида ҳам тушунилади. Мамлакатнинг узоқ ва чекка ҳудудлари ҳам давлатнинг умумий ривожланишига кўп жиҳатдан боғлиқ. Шунинг учун, алоҳида бир минтақа яхлит мамлакатнинг узвий таркибий қисми эканлигини, ўзаро боғлиқлигини назарда тутиш керак.

Минтақавий ривожланиш жараёни иштирокчилари бўлган давлат, ташкилот, муассаса, оила ва алоҳида шахс иқтисодий, ижтимоий ва маданий соҳаларда ўзаро бир-бирлари билан алоқада бўлади. Минтақавий ривожланишда ҳам худди умумдавлат миқёсида бўлгани каби минтақа иқтисодиёти, ижтимоий ва маданий муносабатлар, ердан фойдаланиш, ҳисоб-китоблар тизими, институционал ислохотлар ва маъмурий бошқарув соҳаларида турли таркибий ўзгаришлар муҳим роль ўйнайди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) дастурига мувофиқ, минтақавий ривожланиш узоқ вақт мобайнида ҳудуддаги иқтисодий ва ижтимоий ўзгаришларни ўз ичига олувчи минтақавий (субминтақавий) миқёсдаги миллий ривожланиш ҳисобланади.

Турли минтақалардаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни алоҳида ҳал этиб бўлмайди, бироқ миллий даражада минтақавий

ёндашувлар асосида ҳар бир минтақани истикболда ривожлантириш бўйича самарали чоралар қўллаш лозим бўлади.

Марказ – чекка ҳудуд муносабатларида юқори иқтисодий самара берадиган ресурсларни жалб этиш муҳим ўрин тутади. Нефть ва газ, тоғ-кон саноати каби етакчи тармоқлар билан бир қаторда, қурилиш, сайёҳлик каби соҳалар ҳам чекка ҳудудларни гуллаб-яшнаётган ўлкаларга айлантиради. Чекка ҳудудлар салоҳиятини ошириш ва у ерда юқори иқтисодий ўсишга эришиш учун муайян вақт давомида қурилиш саноати, инфратузилма, асосий воситалар билан таъминлаш ва хизмат кўрсатиш каби йўналишлардаги лойиҳаларда бевосита давлат иштирокини таъминлаш зарур. Айни пайтда, сиёсий чораларни қўллаш, жумладан, имтиёзлар, жойларда назорат ва ёрдам, оилалар ва айрим тоифадаги фуқароларнинг истак ҳамда муаммоларини ҳал этиш орқали давлатнинг билвосита иштирокини ҳам таъминлаш ўринли бўлади.

Қурилиш соҳаси етакчи омил сифатида мамлакатнинг барча минтақаларида самарали иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватлашга кўмаклашадиган ҳудудий тузилма моделини жорий этиши мумкин. Зеро, миллий иқтисодиётнинг ўсишида қурилиш соҳаси ялпи иқтисодиётга нисбатан тез суръатлар билан ўсади. Кўпгина ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий қолоқлик қурилиш соҳасидаги чекловлар оқибатида уй-жой, инфратузилма ва моддий таъминот тизимидаги етишмовчиликлар билан боғлиқ. Қурилиш тармоғини миллий ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг асоси, деб айтиш мумкин.

БМТнинг аҳоли пунктлари Маркази (Habitat) маълумотларига кўра, сўнгги 10 йил ичида жаҳондаги деярли барча мамлакатларда аҳоли турмуш даражасини ошириш бўйича кўпгина хайрли ишлар қилинган бўлса-да, бироқ миллионлаб кишилар ҳамон уй-жойсиз ёки ёмон шароитдаги уйларда яшаб келишмоқда. Агар ушбу муаммонинг ечими бўйича инқилобий ўзгаришлар рўй бермаса, 2025 йилгача бу кўрсаткич уч баробар ошиб кетиши мумкин. Бундай кўп сонли аҳолини бошпана билан таъминлаш – қурилиш соҳасининг кейинги асрда ҳам асосий муаммоси бўлиши шубҳасиздир.

Сўнгги йигирма йил ичида технологияларнинг жадал суръатлар билан ўзгариши ривожланаётган мамлакатларда қурилиш сифатининг

яхшиланишига олиб келди. Айни пайтда унга боғлиқ бўлган бошқа тармоқларда, хусусан, қурилиш материаллари саноатида айрим муаммоларни келтириб чиқарди.

Қурилиш соҳаси янги замон талабларига бардош бера олиши учун технологик янгиланишга эҳтиёж сезмоқда. Ҳар бир мамлакат ўз ривожланиш даражасидан катъи назар, дунёда содир бўлаётган ўзгаришларни инобатга олиб, унга баҳо бера олиши лозим. Шу билан бирга, мамлакат қурилиш тармоғи технологик муҳитдаги ўзгаришларга тез мослаша олиши керак. Ушбу тармоқ қишлоқ хўжалигидаги мавсумий ишсизлар бандлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга. Қишлоқлардаги паст малакали ишчилар қурилиш учун жуда мос келади. Шунинг учун, ривожланаётган мамлакатларда қишлоқ қурилиши салоҳиятини тўла юзага чиқариш учун бундай технологиялар зарурий омил бўлиб ҳисобланади.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини оширувчи ёки кўп меҳнатталаб технологиялардан бирини танлаш орқали қурилиш соҳаси нафақат инфратузилма элементлари билан таъминлаш орқали қишлоқ жойларнинг ривожланишига, шу билан бирга аҳоли бандлиги ва даромадларининг ошишига ҳам катта ёрдам беради.

Ривожланаётган мамлакатларда қурилиш секторининг замонавий экологик муаммолари турли даражада. Материал ишлаб чиқарувчилар ва қурувчилар кўпинча анъанавий, энергия тежамкорлиги жиҳатидан самарасиз, эски ускуналарни, тез ифлослантирувчи технологияларни қўллашади. Кўп ҳолларда тоза ва тежамли ишлаб чиқаришни ташкил қилиш бўйича ходимларнинг билим даражаси паст. Шу билан бирга, сармоянинг етишмаслиги ҳам аҳволни яхшилашга халақит бермоқда. Чиқиндилар, оқова сувлар, шовқин-сурон, бино ичидаги хавонинг ифлосланиши, айрим қурилиш материалларининг инсон соғлиғи учун зарарли хусусияти экологик муаммолар сирасига киради. Барқарор ривожланишни таъминлаш мақсадида сўнгги йилларда халқаро жамоатчиликнинг фаол аралашуви туфайли қурилиш соҳасидаги фаолиятни назоратга олиш ва бошқариш бўйича тартиблар жорий этилди. Унга кўра корхоналар табиий ресурсларнинг йўқотилиши ва атроф-муҳит ифлосланишига йўл қўйилмаслиги лозим бўлади. Қурилиш ишлари суръатларини пасайтирмасдан ёки унинг айрим

турларини тўхтатиб қўймасдан барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш бу соҳадаги асосий муаммо ҳисобланади.

Минтақавий тараққиётни белгиловчи кўрсаткич сифатида яратувчанлик, ижод қилиш ва инновацион салоҳиятни ошириш тегишли технология ва соф ишлаб чиқариш билан бирга қурилиш соҳасини истикболдаги ривожланиши бўйича муҳим вазифалардан биридир. Аҳоли тураржойларини ривожлантиришда инновацион технологияларни ўзлаштириш – ижтимоий-иқтисодий ривожланиш билан боғлиқ ҳар қандай дастурни амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади. Инновацион технологияларни жорий қилиш юқорида қайд этилган ўзгаришларни ҳисобга олиш билан чекланиб қолмасдан, инновацияни қўллаш учун қурилиш жараёнида узлуксиз янги маълумотлар йиғиб боришни ҳам ўз ичига олади.

Фан ва технология соҳасида юқори самарага эришиш учун аксарият ривожланаётган мамлакатлар қурилиш соҳасидаги ўзаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш мақсадида тегишли муассасалар, университетлар ва илмий-тадқиқот институтлари иштирокини қўллаб-қувватлашлари лозим.

Европа таълим ассоциацияси раиси сифатида ривожланаётган мамлакатларнинг инновацион ва технологик ривожланишига янги туртки беришда Европа мамлакатлари ҳамкорлиги ва қўллаб-қувватлаши бўйича қуйидаги стратегияларни қабул қилдик:

- ривожланаётган мамлакатларда инновацион фикрлашни шакллантириш бўйича таълим соҳасига кўмаклашиш;

- ривожланаётган мамлакатлар университетларига нафақат олий ўқув юртлари сифатида, балки фан ва технологияларни ҳамда барқарор иқтисодий ўсишга кўмаклашадиган технологияларни ривожлантириш маркази сифатида ёрдам бериш;

- бир томондан, ривожланаётган мамлакатларда университетлар, фан ва технология марказлари ҳамда саноат корхоналари ўртасидаги ҳамкорликни, иккинчи томондан эса, Европа мамлакатларида адолатли, ҳаммабоп ва барқарор юксалишни рағбатлантириш;

- иқтисодий барқарорлик йўлида фан ва технологияларни ривожлантириш учун ютуқ ва тажрибалардан биргаликда фойдаланиш ҳамда ахборот алмашиш соҳасида ривожланаётган мамлакатлар ҳамкорлигини рағбатлантириш.

ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТАРМОҚЛАРИНИ ЖАДАЛ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛИ

Қишлоқ жойлар қиёфасини тубдан ўзгартириш масаласи бизнинг хоши-истакларимиздан қатъи назар, муҳим аҳамиятга эга.

XX асрда жаҳон аҳолиси 1 миллиард нафардан 6 миллиардгача ўсди. Дунё аҳолисининг ярмидан кўпи шаҳарларга кўчиб кетгач, ўз-ўзидан жами аҳолини боқиш мажбурияти қолганлар, яъни шаҳарларга кўчиб кета олмаганлар зиммасида қолди.

Бугун ер курраси аҳолисининг ярмидан камроғи жами аҳоли эҳтиёжлари учун озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш билан шуғулланмоқда. Баъзи олимларнинг фикрича, бу нисбатнинг ўзгариши одамзоднинг палеолит давридан неолит даврига ўтиш замонидан бошлаб, кескин ўзгара бошлади.

Ғарбий Европа ва АҚШ қишлоқ хўжалиги соҳасида аҳолининг атиги 2 фоиздан камроғи банд. Энг қизиғи, Европа ва Америка фуқароларининг аксарияти озиқ-овқат маҳсулотларини нафақат табиий эҳтиёж, балки Ҳукумат томонидан таъминланиши кафолатланган ҳуқуқлари, деб ҳисоблайди.

Ғарб мамлакатлари қишлоқ хўжалигини саноатлаштириш масалаларида анча илгарилаб кетган. Бу ҳолат нафақат ҳар бир инсонни боқиш мақсадига эришиш (бунга ҳам ҳали эришилмади), балки саноат инқилоби юз берган даврда молиявий мезонларни барча фаолият турларига, шу жумладан, қишлоқ хўжалигига нисбатан ҳам қўллаш мумкинлиги билан боғлиқ. Шу билан бирга, Ғарб мамлакатлари бошқа давлатларга, хусусан, жаҳон савдоси жараёни орқали турли стандартларни белгилаб берди. Юз йиллардан ортиқ давр мобайнида

улар илдам саноатлаштириш орқали иқтисодий жиҳатдан етакчилик қилди. Аммо бу жараённинг глобал миқёсда жадал ривожланиши ушбу мамлакатлар ва қолган дунё ўртасидаги фарқ тобора қисқариб бормоқда.

Қишлоқ хўжалигининг саноатлашуви ва технологик ривожланиши илмий изланишлар билан бир вақтнинг ўзида вужудга келди. Бу йилдан-йилга ўсиб бораётган дунё аҳолисининг аксарият қисмини боқиш имконини берди ва ўз навбатида, аҳоли сони ортишига сабаб бўлди. Бу жараёнлар аста-секин атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатиб, дунё аҳолисини товарлар билан таъминланишидаги етишмовчиликларга, саҳролар пайдо бўлиши ва иқлим ўзгариши каби экологик фожиаларга сабаб бўлмоқда. Қишлоқ хўжалиги саноатлашувининг кенгайиб бориши саноат ишлаб чиқаришнинг салбий оқибатлари билан бир хил: атроф-муҳит ифлосланиши, турли сабабларга кўра аҳоли саломатлигининг ёмонлашуви, ўлим кўрсаткичларининг ошиши, беқарорлик ва бошқалар. Бундай ўзгаришлар инсонларнинг яшаш тарзига, каерда ва қандай яшашига ҳам катта таъсир кўрсатади.

Бугунги муаммоларни тўла англаб етиш ушбу жараёнларни ривожлантиришга комплекс ёндашувни талаб қилади. Энг аввало, қишлоқ жойлардаги муаммоларга, ижтимоий уй-жой қурилиши ва иқтисодий (ишлаб чиқариш, истеъмол қилиш ва уларни молиялаштириш) масалаларга асосий эътибор қаратилиши лозим.

Имкониятлардан келиб чиққан ҳолда, ривожланиш ҳақида ўйлаб кўриш қатор камчиликларнинг олдини олади. Биз ўзгаришлардан кўрқмаслигимиз, улардан жабр кўрмаслигимиз лозим. Бунинг учун олдиндан кўра билишимиз, прогноз қила олишимиз керак.

Ўтмишда мавжуд бўлган қишлоқ тузилмасининг ички ижтимоий ташкилоти йўқолганини тан олишимиз ўринли бўлади. Глобал ва маҳаллий шароитларга келсак, замонавий уй-жой қурилиши ўз-ўзидан саноат ишлаб чиқариши, қурилиш саноатини жадал ривожланишига туртки бериши мумкинлигини ҳеч ким кафолатламайди. Бироқ, келгуси ўн йилликда фермалар, маҳаллий бозорлар тармоқлари, уй-жойлар ва қишлоқларнинг ижтимоий тузилишида ўзгаришларни бошдан кечиради.

Қишлоқ уй-жой қурилиш фаолиятини тубдан ўзгартиришга бағишланган глобал режанинг бир қисми сифатида қаралиши керак.

Бундай режага кишлоқ соҳасидаги фаолият ва таълим турларини тақсимлаш ҳам киради.

Глобал режа жорий ва келажакдаги вазифаларни ҳал этиш ва жойларда маҳаллий аҳоли фаровонлигини яхшилаш билан бир пайтда, мавжуд маҳаллий шарт-шароитларда ўз аксини топмоғи лозим. Бошқача қилиб айтганда, режани амалга ошириш жараёни жадал ривожланиши учун унинг моҳияти маҳаллий, маданий ва анъанавий андозаларига мос келиши керак. Масалан, “Zeitgeist” ва “Volksgeist” ҳаракатлари шундай тамойилларнинг бир кўринишидир.

Шу сабабли кишлоқдаги фаолият, ижтимоий тузилиш ва бошқа ижтимоий соҳалар (шунингдек, ишлаб чиқариш) билан тўқнашиш имкониятлари ҳақида тўлиқ тасаввурга эга бўлиш фойдадан холи эмас. Зеро, шундагина қайта ўзгартириш асослари ва имкониятларини топиш мумкин. Келгусида кишлоқ уй-жойлари бундай жадал ва мураккаб тубдан ўзгариш жараёнларининг бир қисмига айланади. Замоनावий кишлоқ уй-жойларининг таркиби ва типологияси, ҳуқуқий негизини ва давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тадбирларининг мақбул ҳисоб-китобларини амалга ошириш зарур бўлади.

Қуйида келтирилган вазифаларга эришиш учун, кишлоқ уй-жойларининг замонавий модели кишлоқ жойларни тубдан қайта ўзгартиришдек кенг кўламли жараён доирасида қаралмоғи лозим:

- хизматлар соҳасини ривожлантириш, кишлоқ аҳолиси фаровонлигини ошириш ва одамлар дунёқарашини ўзгартиришнинг асосий омиллари;
- қурилиш соҳаси ва саноат ишлаб чиқаришни жадал ривожлантирувчи куч;
- янги иш ўринлари яратиш ва аҳоли даромадларини ошириш;
- инвесторлар учун кишлоқ жойлари жозибадорлигининг ортиши.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТ ГАРОВИ

Қишлоқ жойларда уй-жой қуриш индустрияси иқтисодиётда муҳим аҳамиятга эга. Ҳар қандай қурилиш маҳсулоти, бу ижтимоий ёки савдо биноти, уй-жой, инфратузилма ёки йўл қурилиши бўладими, иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлашга катта таъсир кўрсатади. Бундан ташқари, бино ва инфратузилма объектлари қурилишининг атроф-муҳитга салбий таъсирини кескин камайтиришга эришиш лозим. Бу борада лойиҳалаштириш ва қурилиш усулларини ўзгартиришимиз керак.

Қишлоқ ҳудудларида қурилаётган уй-жойлар мамлакатнинг гуллаб-яшнаши ва иқтисодиёт рақобатдошлигини оширишга катта ҳисса қўшади. Замонавий ва самарали инфратузилма меҳнат унумдорлигини оширишнинг асосий омили бўлиб ҳисобланади. Қурилиш тармоғи эса инфратузилмани инновацион ва иқтисодий жиҳатдан самарали усуллар билан қуришни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади.

Корхоналар рақобатдош бўлишини қўллаб-қувватлаш мақсадида: автомобиль ва темир йўллари, электр станциялари, телекоммуникация инфратузилма тармоқлари ҳолатига жиддий эътибор қаратиш лозим. Чунки, инвесторлар корхонани ташкил этишда унинг жойлашувига, инфратузилманинг сифатига энг асосий омил сифатида қарашади. Меҳнат унумдорлиги яратилган шароитлар ва атроф-муҳит самарадорлигига ҳам боғлиқ. Иш кучининг мослашувчанлиги, ҳаракатчанлиги, серунумлиги ва корхоналар самарадорлиги тураржой ва биноларнинг географик жиҳатдан тўғри жойлаштирилганлиги ҳамда қурилганлигига бевосита боғлиқдир.

Антропоген муҳитни лойиҳалаштириш, қуриш ва эксплуатация қилиш ресурслардан фойдаланиш суръатига кўрсатадиган таъсир билан ҳам муҳим иқтисодий аҳамият касб этади. Ушбу бино-

ларга мамлакат ҳудудида атмосферага ажралиб чиқаётган углерод чиқиндиларининг ва иктисодиётда фойдаланилаётган сувнинг ярми, умумий чиқиндиларнинг учдан бир, хомашёларнинг тўртдан бир қисми тўғри келади. Инфратузилмани самарали лойихалаштириш барқарор ўсишни таъминлашда марказий ўринни эгаллайди.

Замонавий уй-жойлар илмий тадқиқотларнинг янада ривожланиши, билим ва кўникмаларни кейинги авлодга етказиб бериш учун кенг шароитлар яратади. Инновацион режаларга асосланган қишлоқ уй-жой қурилиши тадқиқот дастурлари ҳамда дизайн бўйича танловлар асосида мустаҳкам бинолар барпо этиш мумкин. Уй-жой қуришда бир қатор муаммоларни, хусусан, тураржой бинолари қурилишида технологияларнинг сўнгги ютуқларини қўллаш, иқлим ўзгаришларига чидамли материалларни ишлаб чиқариш, қурилишда янги материаллар ва компонентлар ишлатиш, уй қурилиши жараёнида бошқарув ва технологик инновацияларни яхшилаш каби масалаларни ҳал қилиш имконини беради.

Ҳозирги вақтда қайта тикланадиган қурилиш материалларидан фойдаланиш саноати ривожланмоқда. Бундай материаллардан фойдаланиб, қулай экологик хусусиятга эга бўлган биноларни қуриш мумкин.

Улардан фойдаланишнинг умумий таъсирини, хомашёларни қазиб олиш ва қайта ишлашдан то фойдаланишдан чиқариш ва утилизация босқичигача бўлган жараёнларни ўз ичига олишини аниқ тушуниб олиш зарур.

Шунинг учун келгусида қуйидаги йўналишларга асосий эътибор қаратилиши лозим:

- қурилиш конструкциялари ишлаб чиқариш ва етказиб бериш жараёнида чиқиндиларни камайтириш тамойилини қўллаш;
- қурилиш материаллари ҳаёт циклини доимий баҳолаб бориш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш орқали билимлар базасини яхшилаш;
- чиқиндилар бўйича сифатли маълумотларни олиш;
- зарур бўлмаган ва кераксиз чиқиндиларни алмаштириш ёки қайтариш учун шароитлар яхшилаш.

Уй-жой қурилиши секторида фойдаланиш учун пишиқ ва мустаҳкам материалларни танлаш бўйича келгусида жиддий ишлар қилиниши лозим.

Қурилишда экологик тоза материаллардан фойдаланишни кенгайтириш қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини яхшилаш мақсадида қўшимча омишлар ва механизмларни ишлаб чиқиш борасида Ҳукумат ва саноат ўртасида яқиндан ҳамкорлик ўрнатилиши ўта муҳимдир.

Ушбу йўналишларда Ўзбекистонда амалга оширилаётган ишлар таҳсинга сазовордир. Ўзбекистоннинг қишлоқларни обод қилиш, қишлоқ аҳолиси уй-жой ва маиший шароитларини яхшилаш, уларнинг турмуш сифатини ошириш зарур. Лойиҳаларни амалга ошириш мамлакат аҳолиси бандлиги ошишига таъсир қилади, унинг индустриал ривожланишига хизмат қилади. Келажакда таълим соҳасини такомиллаштириш ва бошқа мақсадларни муваффақиятли амалга ошириш учун малакали кадрлар масаласини ҳал қилади. Барча таркибий ўзгартириш ва ислоҳотлар натижаларини ўзингда яхши тасаввур қила олсанг, танланган йўлни қандай босиб ўтишни биласан. Шунинг учун, давлат раҳбарининг оқилона сиёсати ўз мевасини беради. Кўп асрлик бой тажриба, халқнинг буюк имкониятлари ва ўсиб келаётган баркамол авлоди бор бўла туриб, бу амалга ошмаслиги мумкин эмас.

ҲИНДИСТОНДА ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА ҲУКУМАТ ДАСТУРЛАРИ

Ҳиндистонда қишлоқ жойларни ривожлантириш иқтисодий ўсишнинг асосий омили ҳисобланади. Мамлакат иқтисодиёти биринчи навбатда қишлоқ хўжалигига асосланган бўлиб, ялпи ички маҳсулотнинг 1/5 қисми қишлоқ хўжалигига тўғри келади. Аграр тармоқни ривожлантириш мақсадида Ҳукумат томонидан ушбу ҳудудларни ривожлантиришга қаратилган бир қатор дастурлар амалга оширилиши кўзда тутилган.

Ҳиндистон қишлоқ хўжалигини ривожлантириш вазирлиги аграр соҳани ривожлантиришга йўналтирилган Ҳукумат сиёсати, меъёрий ҳужжат ва қоидаларни ишлаб чиқиш бўйича асосий орган ҳисобланади. Қишлоқ хўжалиги, ҳунармандчилик, балиқчилик, паррандачилик, сут маҳсулотлари етиштириш қишлоқда бизнес ва хўжалик юритиш фаолиятининг асосини ташкил этади.

Мамлакат Ҳукумати томонидан штатлар Ҳукуматлари ва Панчаят Радж муассасалари (PRI) билан ҳамкорликда “Bharat Nirman” лойиҳасининг ҳаётга татбиқ этилиши қишлоқ хўжалиги соҳасини яхшилаш йўлида қўйилган муҳим қадам ҳисобланади. Қишлоқ хўжалигини ривожлантириш вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган “Қишлоқ ҳудудларида иш билан таъминлашнинг давлат кафолатлари тўғрисида”ги 2005 йилда қабул қилинган Қонун қишлоқ жойларда аҳолининг яшаш шароитлари ва тирикчилик учун зарур бўлган воситалар таъминотини яхшилаш мақсадида қабул қилинган эди.

Ҳиндистон мустақилликка эришган дастлабки йиллардан бошлаб умумхалқ фаровонлигини оширишга асосий эътиборни қаратиб келмоқда. Ҳукумат аҳолининг фаровон ҳаёт кечиришини таъминлашни асосий мақсади қилиб қўйган. Қишлоқ ҳудудларида қашшоқлик

кўламини қисқартириш мақсадида ишлаб чиқилган стратегия ва дастурлар Ҳиндистонда режали ривожланишнинг дастакларидан бирига айланди.

Қашшоқликни қисқартириш стратегияси ўсиш жараёнида иш билан таъминлаш имкониятларини оширишга асосланади.

Қашшоқлик, саводсизлик, касалликлар ва тенгсизликни бартараф этиш, юқори турмуш сифатини таъминлаш – ривожланишнинг барча режаларини ишлаб чиқишда асосий устувор вазифага айланди.

Дастлабки даврдан бошлаб тараққиётнинг устувор йўналишлари сифатида асосий эътибор қишлоқ хўжалиги, коммуникациялар, таълим, соғлиқни сақлаш ва ушбу тармоқлар билан боғлиқ соҳаларга қаратилган эди. Бироқ кейинчалик жадал ривожланиш борасида Ҳукумат тадбирлари ижроси фақат энг қуйи даражада аҳолининг бевосита ва билвосита иштироки билан амалга оширилиши мумкинлиги маълум бўлди. 1952 йил 31 мартда Режалаштириш вазирлиги ҳузурида қишлоқ ривожланиш дастурларини бошқаришга ихтисослашган Жамоат лойиҳалари маъмурияти тузилди. 1952 йилнинг 2 октябрида бошланган Жамиятни ривожлантириш дастури эса қишлоқ жойларни ривожлантириш тарихида муҳим роль ўйнади. Йиллар давомида ушбу дастурга кўплаб ўзгартиришлар киритилиб, турли вазирликлар томонидан қайта ишланиб борилди.

Номи бир неча маротаба ўзгартирилган Қишлоқ тараққиёти вазирлиги қашшоқликка қарши кураш, янги иш ўринлари яратиш, инфратузилмани ривожлантириш ва ижтимоий таъминотга қаратилган дастурларни кенг кўламда амалга ошириш орқали қишлоқ туманларида содир бўлаётган ўзгаришларга таъсир қилувчи ўзига хос катализатор вазифасини ўтади. Ўтган даврда дастурларни амалга ошириш тажрибасидан ва камбағаллар эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда, мавжуд бир қанча дастурларга ўзгартиришлар киритилди ҳамда янги-лари қабул қилинди. Ушбу вазирликнинг асосий мақсади қишлоқ жойларда қашшоқликни камайтириш ва қишлоқ аҳолиси, айниқса, аҳолининг ўта қашшоқ қатламининг турмуш сифатини оширишни таъминлашга қаратилган. Ушбу мақсадларга аҳоли даромадларини оширишдан тортиб, атроф-муҳит тўловларига қадар бўлган қишлоқ

турмуши ва фаолияти турли соҳаларига дахлдор дастурларни шакллантириш, ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали эришилган.

Иқтисодий ислохотлар жамиятнинг барча катламларига қаратилганлигини қафолатлаш мақсадида қишлоқ жойларда аҳоли турмуш сифатини яхшилаш учун зарур бўлган ижтимоий-иқтисодий инфратузилманинг соғлиқни сақлаш, таълим, ичимлик суви, уй-жой ва йўллар қурилиши сингари асосий бешта элементи белгилаб олинди. Ушбу соҳаларда амалга оширилаётган саъй-ҳаракатларга туртки бериш учун Ҳукумат турли дастурларни амалга оширишга киришди.

Тўққизинчи иқтисодий ривожланиш режасини амалга ошириш даврида кашшоқликка қарши кураш бўйича бир қанча дастурларга ўзгартиришлар киритилди. Бунинг асосий мақсади қишлоқ аҳолиси турмуш тарзини яхшилаш учун ушбу дастурларнинг самарадорлигини оширишдан иборат бўлди.

Маҳаллий аҳоли эҳтиёжлари ва талабларини инобатга олиб, Панчаяти Радж муассасалари дастурларни амалга оширишга жалб этилди ва ушбу муассасалар марказлашмаган ривожланишни режалаштирувчи ҳамда уни амалга оширувчи асосий ташкилот бўлиб қолди. Вазирлик Ҳиндистон Конституциясига киритилган 73-ўзгартиришида кўзда тутилган зарурий Панчаят Радж муассасаларининг бошқарув ва молия ваколатларини штатлар Ҳукуматларига топшириш билан ҳам шуғулланди. 2002 йил 25 декабрда Ичимлик суви секториди Панчаяти Радж муассасаларига “Ичимлик суви” лойиҳаларини ишлаб чиқиш, жорий этиш, ишга тушириш ва хизмат кўрсатиш ваколатини берувчи “Swajal Dhara” дастури иш бошлади. Ривожланиш жараёнларига Панчаят Радж муассасалари дастурларини янада кенгроқ жалб этиш мақсадида 2003 йилнинг 27 январиди мамлакат Бош вазири томонидан “Hariyali” ташаббуси жорий қилинди. “Hariyali” Панчаят Радж муассасаларини Бўш ётган ерларни ривожлантиришнинг комплекс дастури (IWDP), Қурғокчиликка мойил ерлар дастури (DPAP), Чўлларни ўзлаштириш дастури (DDP) каби сув тақсимоти тармоғига дахлдор дастурларни амалга оширишга жалб этиш мақсадида ишлаб чиқилди.

Қишлоқ аёллари ҳуқуқлари ва имкониятларини кенгайтириш, уларни иқтисодий ўсишни таъминлашга жалб этиш Ҳиндистон

қишлоқ жойларини ривожлантиришда муҳим аҳамият касб этади. Конституцияга 1992 йилда киритилган ўзгартириш аёллар учун сайлов йўли билан тайинланадиган мансабларга квота ажратилишини кўзда тутди. Унга мувофиқ иқтисодий ривожланиш ва ижтимоий тенглик каби турли дастурларни ишлаб чиқиш ва уларни бажариш мажбурияти Панчаят Радж муассасалари зиммасига юклатилган. Шунингдек, Марказдан молиялаштириладиган бир қатор дастурлар ҳам Панчаят Радж орқали амалга оширилади. Панчаят Раджга аъзо аёллар ва унинг раислари, асосан янги аъзолар, раҳбар ходим ёки қарор қабул қилувчи шахс сифатида ўз қонуний мажбуриятларига киришишдан олдин зарурий билим ва тегишли йўналишларга эга бўлишлари лозим.

Қишлоқни ривожлантириш департаменти аҳолининг мустақил бандлиги ва ёлланган бандлиги тартибини ишлаб чиқиш, уй-жой билан таъминлаш ҳамда суғориш, қишлоқ йўллари таъмирлаш ва кам таъминланганларга ижтимоий ёрдам бериш учун қисман маблағ ажратиш каби лойиҳаларни амалга оширади. Ундан ташқари, департамент ушбу дастурларни амалга ошириш доирасида кўмак бериш хизматлари ва бошқа сифатли ахборотни, яъни Худудий қишлоқ хўжалигини ривожлантириш агентлиги (DRDA) маъмурияти, Панчаяти Радж муассасаларини мустаҳкамлаш, ходимларни ўқитиш ва тадқиқотлар ўтказиш, инсон ресурслари ва кўнгилли тарзда ёрдам ишларини ривожлантириш каби фаолият турларини йўлга қўйишни таъминлайди.

Қишлоқ жойларни ривожлантириш департаментининг асосий дастурлари Прадхан Мантри Грам Садак Йоджана (PMGSY), Қишлоқ уй-жой қурилиши (RH), Сампурна Грамин Розгар Йоджана (SGRY) ва Свамжаянти Грам Сварозгар Йоджана (SGSY)лар ҳисобланади.

Ер ресурслари департаменти мамлакатда бўш ётган ерларга ишлов бериш орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришни кўпайтиришга қаратилган функцияларни амалга оширади. Департамент кўллаб-қувватлаш хизматлари ҳамда ер ислоҳоти, даромадлар тизими ва ер ҳужжатларини яхшилаш соҳасида тегишли ахборот кўмаги билан ҳам таъминлайди. Шунингдек, чўл худудлари ва қурғоқчиликка мойил ерларни ривожлантиришни ҳам амалга оширади. Қурғоқчиликка мойил ерлар дастури (DPAP), Чўлларни ўзлаштириш дастури (DDP),

Бўш ётган ерларни ривожлантиришнинг комплекс дастури (IWDP) ва Ер ислохотлари (LR) кабилар Ер ресурслари департаментининг асосий дастурлари ҳисобланади. Ушбу дастурлар тупроқ унумдорлигини ошириш ҳамда намликни сақлаш, фойдаланилмайдиган ерлар унумдорлигини кўтариш ва шу орқали аҳоли даромадларини оширишга қаратилган.

Қишлоқ аҳолисининг кашшоқ қатламларини ичимлик суви билан таъминлаш ва санитария воситаларини етказиб бериш Ичимлик суви билан таъминлаш департаменти фаолиятининг асосий вазифалари қаторига киради. Swajal Dhara, Қишлоқ жойларнинг тезкор сув таъминоти дастури (ARWSP) ва Санитария умумий дастури (TSP) ушбу департаментнинг асосий дастурлари қаторидан жой олган.

Мамлакатда қишлоқларни ва аграр соҳани комплекс ривожлантиришни янги босқичга кўтариш учун ушбу соҳада дунё мамлакатлари тажрибаларини чуқур ўрганиш ва татбиқ этиш лозим.

Ушбу халқаро конференция жуда муҳим аҳамиятга эга. Қишлоқларни ривожлантириш нафақат Ўзбекистон учун, балки бошқа мамлакатлар учун ҳам долзарбдир. Ўзбекистоннинг чекка ҳудудларидаги қишлоқларда қурилган уйлар, маиший хизмат муассасалари билан танишиб, мамлакатингизда ижтимоий-иқтисодий соҳаларни изчил ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ишлар ҳақидаги таассуротимиз янада бойиди. Барпо этилаётган замонавий уйларни сотиб олиш учун аҳолига 15 йил муддатга кам фоизли кредитлар берилиши диққатга сазовор. Ғоят фойдали ва самарали бўлган бундай лойиҳаларнинг Осиё тараққиёт банки каби нуфузли халқаро молия ташкилоти билан ҳамкорликда амалга оширилаётгани Ўзбекистонда бундай хайрли ишлар самарасининг янада ошишига хизмат қилади. Ҳиндистон компаниялари Ўзбекистонда бу йўналишда амалга оширилаётган лойиҳаларни катта қизиқиш билан ўрганмоқда ва бу болада ҳамкорлик қилиш ниятида.

*Алла ЕСИПЕНКО,
Украина Миллий фанлар академияси академиги,
Қурилиш академияси академиги,
профессор*

ИННОВАЦИЯВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА ЗАМОНАВИЙ ҚУРИЛИШ СОҲАСИДАГИ КОНВЕРГЕНЦИЯ

“Обод турмуш йили”да қишлоқлар қиёфасини тубдан қайта ўзгартириш ва аҳоли пунктларини барқарор ривожлантириш, аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишнинг устувор йўналиши сифатида намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қуриш, ҳудудларни комплекс ривожлантириш давлат дастурлари асосида амалга ошириб келинаётган ишлар билан яқиндан танишиш имкониятини яратиб берганлиги учун Ўзбекистон Республикаси ҳукуматига ўз миннатдорчилигимни билдирмоқчиман.

Янги иқтисодий даврнинг бошланиши бўлган XXI асрда кўплаб эски ахборот ресурсларининг аҳамияти йўқолди. Жамиятни илмий-техникавий, иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг бош ресурси – янги ахборот манбалари шаклланди. Бошқарув тизими доирасида ахборотдан самарали фойдаланиш қиммат (моддий, меҳнат ва молиявий) ресурсларни сезиларли даражада тежаш имконини беради.

Шу ўринда янги қурилиш технологияларини амалиётда қўллаш учун илмий мактабларни шакллантириш, замонавий дастур маҳсулотларидан фойдаланиш, қурилиш материаллари, конструкциялари ва буюм ишлаб чиқариш зарур бўлади. Унумдорликни ошириш, лойиҳаларни, қурилиш ресурслари ва ташкилотларини самарали бошқариш мақсадида ахборот тизимлари яратиш соҳасида стандартлаштириш ишларини амалга ошириш, мослашувчан инфратузилма, ахборот технологияларидан фойдаланиш таклифларини илгари суриш мақсадга мувофиқдир.

Бу, ўз навбатида, ташкилотлар топ-менежменти, қурилиш бригадаларининг мобил ускуналар (масалан, шахсий планшет компьютерлари) дан фойдаланиш имкониятларини кенгайтиради.

Лойиҳаларни мониторинг қилиш лозим. Фойдаланувчилар аҳборот ўлчамини танлаш (сон қаторлари, жадваллар, расмлар) ҳамда бир ёки бир неча лойиҳа бўйича умумлашган маълумотлар олиш имкониятига эга бўлади. Бу маълумотлар асосида сметадаги иш соатлари ва нархларини амалдаги соат ва нархлар билан солиштириш имконияти туғилади.

Турли объектлар қурилиш жараёнини қулайлаштириш учун объект модели ва типини, лойиҳани амалга ошириш вариантлари ва бошқа маълумотларни сақлаш имкониятини яратувчи модуль зарур. Бу, ўз навбатида, ҳар бир вариант бўйича лойиҳа қийматини ҳисоблаш, яъни нафақат лойиҳа бюджетини шакллантириш, балки уни иложи борица шаффофлигини таъминлаш орқали бошқариш имкониятини беради. Бунда иш компонентлари ёки қисмлари ҳисобга олинади: қийматнинг таркиби (меҳнат, материал, шартноманинг имзоланиши, асбоб-ускуна ва ҳ.к.); қийматнинг объекти (қурилиш, пардозлаш, муҳандислик, электр асбоб-ускуналари ва б.). Асбоб-ускуналардан фойдаланиш учун жойлашиш мониторинги, лойиҳа бўйича логистика бошқаруви, пудратчи ташкилотлар билан муносабатларни тартибга солиш, уларнинг малакасини ошириш, баҳолаш, буюртмаларни бошқариш имконияти яратилади.

Мураккаб механизмлардан фойдаланиш, мижозлар ва агентлар билан махсус муносабатларни йўлга қўйиш жараёнларини тегишли дастур таъминотисиз амалга ошириш ўзига хос қийинчиликлар туғдиради. Ягона тармоқ ERP (Enterprise Resource Planning) тизимлари доирасида қурилиш ва муҳандислик компанияларида ресурсларни самарали режалаштириш ва тақсимлаш имконини берувчи модулларни яратиш мумкин.

Маълумотни ихтиёрий вақт, манзил ва ихтиёрий қурилмага етказиш мақсадида Ҳукуматнинг руҳсат этилган манбаларидан, корхона ва фуқаролардан маълумот йиғишга мўлжалланган интерактив платформаларни яратиш бизга вазиятни кузатиш ва аниқ хулосага эга бўлиш орқали вазият бўйича асосли қарор қабул қилиш имконини беради.

Турли-туман қурилма ва маълумотларни интеллектуал қайта ишловчи тизимларни қўллашга асосланган энергетик интернет ресурсларидан фойдаланиш, инфратузилма объектларидан фойдаланиш бўйича асосланган қарорлар қабул қилишга имкон беради. Ушбу қурилма ва тизимлар таркибига маълумотлар йиғиш ва албатта барча ускуналардаги маъ-

лумотларни бир жойда умумлаштирувчи интеллектуал тармоқ назарда тутилади.

Энергетик тармоқ интернетнинг таркибий қисми сифатида ресурслардан самарали фойдаланиш, экологик ҳолатни яхшилаш, жамоат хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва шаҳарларнинг умумий жозибадорлигини оширишга ёрдам бериши мумкин. Мисол учун, шаҳар сув таъминоти тизимига ўрнатилган интеллектуал ўлчагичлар сув оқимини аниқлаш ва унинг исроф қилинишининг олдини олиш мақсадида автоматик равишда йўналишини ўзгартириш имкониятини беради. Ушбу ўлчагич тизимда юзага келиши мумкин бўлган носозлик ҳақида таъмирловчи хизматчиларни огоҳлантириб, бундай вазиятларда сув сизиб чиқишини бартараф этиш тўғрисида хабар беради.

Юқоридагилардан компонент ва жараёнларни қўллашдан қандай наф кўриш мумкинлиги ва уни амалга ошириш зарурлиги яққол кўриниб турибди.

Инновациявий қурилиш технологияларининг амалиётга муваффақиятли конвергенциясига Украина Фанлар академияси Инновациявий қурилишлар илмий тадқиқот институти, республика олий таълим муассасалари билан Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекнефтгаз” МХК, “Ўзкимёсаноат”, “Ўзфармсаноат” ва “Ўзбекэнерго” давлат акциядорлик компаниялари, “Ўзбеккўмир” акциядорлик бирлашмаси, Навоий ва Олмалиқ тоғ-металлургия комбинатлари, шунингдек, “Ўзбекистон ҳаво йўллари” МАК каби йирик компаниялар, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги вилоят бошқармалари ҳамда бошқа йирик компания ва корхоналар ўртасида ўзаро алоқалар мисол бўлиши мумкин. Икки томонлама алоқаларни кенгайтиришда мавжуд имкониятлардан кенг фойдаланиш Украина ва Ўзбекистон манфаатларига тўлиқ мос келади.

ҚИШЛОҚ МУАММОЛАРИНИ ҲАЛ ҚИЛИШДА МОЛИЯВИЙ МЕХАНИЗМЛАР ВА ИНВЕСТИЦИЯЛАР БОШ МЕЗОНДИР

Мухтарам анжуман иштирокчилари, азиз меҳмонлар, хонимлар ва жаноблар! Авваламбор, Туркия Республикаси Бош вазири ва мен раислик қилаётган Уй-жой қурилишини ривожлантириш маъмуриятини (ТОКИ) таништиришга ижозат берсангиз. ТОКИ 1984 йилда Туркияда уй-жой муаммоларини ҳал қилиш мақсадида, Бош вазирга бўйсунадиган юридик шахс сифатида ташкил этилган.

У ташкил этилган вақтдан кооперативлар уй-жой кредитларидан фойдаланиш имкониятига эга бўлдилар ва бу усул ёрдамида бир миллиондан ортиқ уй-жойга бўлган талаб кредитлар билан таъминланди. Бу давр мобайнида амалда 43 мингта уй-жой қурилди.

Маъмурият тақдим этаётган кредитларнинг манбаи бўлган Уй-жой қурилишини ривожлантириш жамғармаси 1993 йилда биринчи марта давлат бюджетидан молиялаштириладиган бўлди, бироқ 2001 йилда бу тизим тўлиқ бекор қилинди ва Маъмурият ўз маблағларини давлат бюджетидан ҳеч қандай молиявий кўмак олмай шакллантирадиган бўлди.

2002 йил охирида ҳокимиятга 58-турк Ҳукумати келиши билан, 500 мингта уй-жой қурилишини назарда тутувчи “Режалаштириладиган урбанизация ва уй-жой қурилишига сафарбарлик” лойихаси иш бошлади.

Ушбу мақсадга эришиш учун ТОКИга дастлаб молиявий ва инсон ресурслари берилди, ташкилий ва ҳуқуқий асослар яратилди. Шу муносабат билан 25 та алоҳида меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. ТОКИ молиявий таъминот нуктаи назаридан ҳам, амалий қарорлар қабул қилиш имконияти бўйича ҳам қайта ташкил этилди.

Маблағлар ажратиш учун биринчи лойихада иккита усул кўриб чикилди:

Биринчиси – ер майдонларини сотиш ўрнига “Даромадлар таксимоти лойиҳалари” орқали нуфузли уйларни барпо этишга маблағлар ажратиш. Ана шу механизмни қўллаш асосида ТОКИ қурган уйлар умумий сонининг 15 фоизини ташкил этувчи 84 мингга яқин уй-жойлар айнан бунёд этилди.

Мазкур лойиҳалар бюджетининг тахминан 7,2 млрд. АҚШ доллари жамоатчилик томонидан тақдим этилган. Бундан ташқари, мамлакатимизда янги уй-жой ва туманларнинг қурилиши хусусий сектор билан ҳамкорлик эвазига илғор ва замонавий қурилиш технологияси ёрдамида амалга оширилди.

Иккинчиси – жамғарма фондини ошириш усули унумдор ерларни ғазнадан давлат нархларида сотиб олиб, қайта сотиш натижасида маблағлар жалб этиш ва ўша майдонларни пойтахт марказлари ҳудудларига айлантириш.

Ушбу механизм биринчи навбатда кам таъминланган, эҳтиёжманд фуқароларга татбиқ этилди. Бу уларга тўловни қоплашда муқобил йўл сифатида узоқ муддатли (10 йил, 15 йил, 20 йил) ижарага олиш асосида уй эгаларига айланиш имкониятини берди. Биз қурган уйларнинг 85 фоизи ёки 490 мингтаси ижтимоий уй-жойларни ташкил этади. Ушбу кўрсаткичнинг тахминан 1 фоизи ёки 5584 таси кишлок жойлардаги уйлар ҳисобланади. Биз кишлок ҳудудларидан аҳолининг кўчиб кетишининг олдини олиш мақсадида кишлок хўжалиги шаҳарчаларини қуряпмиз.

Қишлоқ уйлари – бу бир қаватли, зарур ҳолатларда бир неча оғилхонага эга уй-жойлардир. Бундай уйларга талаб, аввало, маҳаллий маъмурият томонидан шакллантирилади. Мавжуд эҳтиёжлар асосида уй-жой қуриш режалаштирилади ва ер майдонлари учун тендер ўтказилади. Қурилиш қийматининг 15–20 фоизи бўнак сифатида олдиндан тўланади, қолган қисми эса 15 йилдан 20 йилгача бўлган узоқ муддат давомида ундириб борилади.

Бундан ташқари, биз хароба ҳолдаги уй-жойларни тиклаш, тарихий иншоотлар ва маҳаллий меъморчиликни замонавийлаштиришга йўналтирилган лойиҳалар учун ҳам кредитлар ажратишни йўлга қўйдик.

Туркиянинг 81 та вилояти, 900 та туман, округ ва қишлоқларида айнан мен айтаётган механизм бўйича уй-жойлар барпо этилган. 2003–2013 йилларда қурилган уй-жойларнинг умумий сони 580 мингтани ташкил этди. Бошқача айтганда, бу ҳар бирида тахминан 100 мингдан ортиқ аҳолиси бўлган 22 та шаҳар деганидир.

2011 йилда мамлакат Бош вазири ТОКИ зиммасига 2023 йилга қадар иккинчи босқичда режалаштирилган уй-жой қурилиши ҳажмини 500 мингтадан 1 миллионгача ошириш вазифасини қўйди. Жорий йил апрель ҳолатига кўра 230 мингта уй режалаштириш босқичида турибди.

Шунингдек, давлат органлари билан келишган ҳолда шифохоналар, қишлоқ поликлиникалари, мактаблар, стадионлар ва хизмат кўрсатиш бинолари қуришга қарор қилинди. Бу лойиҳалар 20 мингта синфга эга 900 та мактаб, 930 та спорт зали, 45 минг нафар кишига мўлжалланган 131 та ётоқхона ва пансионат, 294 та шифохона ва қишлоқ клиникаси, 476 та савдо маркази, 460 та диний объектлар, 41 та кутубхона, 27 та руҳий касалликлар шифохонаси, 81 та жамоат биноси, 9 та стадион ва бошқа иншоотлар қурилишини ўз ичига олади.

Биз томонимиздан таклиф этилган асосий шаҳарларни янгилаш дастурига мувофиқ шаҳарларни янгилаш ишлари 257 та лойиҳа доирасида 58 та вилоятдаги 127 та муниципалитетда бошланиб, 45 мингта уй қуриб битказилди. Ҳозирда кўшимча 220 мингта уй учун лойиҳалар амалга оширилмоқда. Умумий ҳисобда 265 мингта уй қурилиши кутилмоқда.

Туркия Табиатни муҳофаза қилиш ва урбанизация вазирлиги тасдиқлаган “Табиий офатлар таҳдиди остида бўлган туманлардаги шаҳарларни қайта қуриш тўғрисида”ги қонунга мувофиқ бизнинг иш фаолиятимиз янада кенгайди, ишлаб чиқариш қувватларимиз ошди. ТОКИ ва унинг иштирокчилари йирик шаҳарларда салмоқли лойиҳаларни амалга оширмоқда. “Қояшеҳер” лойиҳаси шаҳар қиёфасини ўзгартириш ва зилзила оқибатларини бартараф этиш лойиҳаларидан бири бўлиб, у Истанбул шаҳрининг Европа қисмида жойлашган ҳамда Европадаги энг йирик уй-жой қурилиш майдони ҳисобланади.

Мазкур лойиҳа нафақат шаҳардаги зилзила, балки мамлакатдаги йўлдош шаҳарлар қиёфасини ўзгартириш билан ҳам боғлиқлигини алоҳида эътироф этиш ўринли. Унга кўра тахминан 11 млн. кв. м майдонда 300 минг аҳолига мўлжалланган 65 мингта уй-жой қурилиши режалаштирилган.

Яна бир муҳим лойиҳа мамлакатда ТОКИ томонидан амалга ошириляётган, яъни 8 млн. кв. м майдонга 40 мингта уй-жой қуриш мўлжалланган “Истанбул – Халқалида уй-жой қурилишини ривожлантиришга кўмаклашиш” лойиҳаси ҳисобланади. Бу ТОКИ томонидан амалга ошириляётган Туркиядаги энг муҳим лойиҳа ҳисобланиб, кўшимча 1,5 млн. кв. м майдонда кенг қамровли маданий инфратузилма, кўнгилочар тадбирлар ўтадиган бинолар ва табиий хиёбонлар барпо этилишини ўз ичига олади.

“Истанбул Вестерн Аташеҳер Рожект” лойиҳаси доирасида қуриляётган 11 мингта уй ва 1100 та савдо объекти Туркиянинг режага биноан барпо этиляётган намунавий йўлдош шаҳари сифатида диққатга сазовордир. Устав фондида ТОКИнинг улуши бўлган “Элмак Конут” кўчмас мулк инвестиция трасти майдони 2060 минг кв. м бўлган Аташеҳер худудида Истанбул молия маркази қурилишини амалга оширган.

“Шимолий Анқара Дарвозаси” лойиҳаси шаҳар қиёфасини ўзгартириш бўйича муҳим лойиҳалар қаторига киради. Анқара муниципалитети билан ҳамкорликда бажариладиган ушбу лойиҳа 16 млн. кв. м худудни қамраб олади ва 51464 та уй-жой учун турли хилдаги ижтимоий объектлар қурилишини ҳам ўз ичига олган. Ундан ташқари, бу худуд 6,5 мингта яқин хароба уйлардан тозаланди.

ТОКИ техник хизмат кўрсатиш ва шаҳарларнинг энг бебаҳо кўчмас мулки ҳисобланадиган маданий объектларни таъмирлаш ҳамда тиклаш юзасидан 475 та лойиҳани амалга ошириш учун 40 млн. турк лираси миқдорида маблаг ажратган.

Бизда уй-жой қурилишида хусусий секторнинг улуши тахминан 90 фоизни, давлат улуши эса 10 фоизни ташкил этади. Бу эса ТОКИ мамлакатдаги уй-жойга бўлган йиллик талабнинг атиги 10 фоизини қоплаши мумкинлигини билдиради. Бошқача айтганда, ҳозир Туркиянинг 10 фоиз аҳолиси ТОКИ томонидан қурилган уйларда истиқомат қилмоқда.

Уй-жой қурилишини ривожлантириш маъмурияти киритган инвестицияларнинг умумий қиймати охириги 10 йилда 33 млрд. АҚШ долларини, ойлик харажатлари эса ўртача 400–450 млн. АҚШ долларни ташкил этди. Натижада Туркиянинг барча ҳудудларида тахминан 20 миллион уй-жой қурилди. Бироқ ҳисоб-китобларга кўра, аҳоли сонининг йиллик ўсишини ҳисобга олганда, йилига 500–600 минг уй-жой қуриш лозим бўлади.

Бугун бизнинг компаниямиз тажриба алмашиш ва ҳамкорлик қилиш истагини билдирган жаҳоннинг 80 га яқин давлатлари билан музокара-лар олиб бораётганлигининг ўзи ҳам фаолиятимизга берилган баҳо, деса бўлади.

ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРДА УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИШЛОҚЛАРНИ ОБОДОНЛАШТИРИШ

Қурилиш, замон талабига мос уй-жойлар барпо этиш қадимдан ҳар бир миллатга хос фазилатдир. Ушбу бунёдкорлик ишлари шарофати билан халқнинг ҳаёт тарзи, турмуш даражаси тубдан ўзгариб боради, мамлакат эса тобора янгича тус олади.

Қишлоқда яшовчилар учун муносиб турмуш шароитларини яратиш, изчил равишда аҳоли даромадлари ва фаровонлигини ошириш, уларга интеллектуал қобилият, касбий маҳорат ва маънавий салоҳиятларини амалга ошириш учун зарур имкониятлар яратиш давлатнинг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Бундай вазиятда қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш давлат дастури, қишлоқ жойларини ижтимоий ва муҳандислик инфратузилма объектлари билан таъминлашга комплекс ёндашувни назарда тутиши лозим. Шу билан бир қаторда қишлоқ ҳудудларини ободонлаштириш бўйича алоҳида ҳудудий дастурлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун бюджетдан субсидиялар ажратиш лозим.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида тадбиркор ва ёш мутахассисларни қўллаб-қувватлаш бўйича ишларни фаол олиб бориш зарур. Аграр соҳадаги олий ўқув юрларида қишлоқ хўжалиги ташкилотларидаги бўш иш ўринлари мавжудлиги ҳақида маълумотларни тўплаш билан шуғулланувчи ва битирувчиларни ишга жойлаштиришга имконият яратувчи тузилмалар яратиш ҳам муҳим вазифадир. Бундай чора-тадбирлар, қишлоқ хўжалигида мутахассисларнинг етишмаётганлиги ҳамон сезилаётган бир пайтда, агросаноат мажмуасининг умумий ҳолатини бирмунча яхшилашга имкон яратади.

Қишлоқ ҳудудларидаги йўлларнинг сифати ачинарли аҳволда бўлиб, улар қишлоқларни ободонлаштиришда асосий муаммолардан

бири ҳисобланади. Бугунги кунгача ўн минглаб қишлоқ аҳоли пунктлари автомобиль йўлларига эга эмаслигини тасаввур қилиш қийин. Бу эса қишлоқларда яшовчилар гоҳида ташқи дунёдан узилиб қолишидан дарак беради.

Жами ҳудудий йўл жамғармасининг 5 фоизидан ортиқ маблағини қишлоқдаги автомобиль йўлларини ривожлантиришга ва шунчасини посёлкалар йўлларини таъмирлаш ва ободонлаштиришга ажратиш лозим.

Қишлоқ ва посёлкалар ҳар доим давлатнинг асосий пойдевори бўлиб келган ва бундан кейин ҳам шундай бўлиб қолади. Чунки, уларсиз шаҳарлар мавжуд бўла олмайди. Шу сабабли қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш ва ободонлаштиришга киритилган инвестициялар нафақат ўзини қоплайди, балки келажақда жуда катта фойда ҳам келтиради.

Қишлоқ аҳоли пунктларини ривожлантириш аҳолини жойлаштириш борасида вужудга келган барча миллий ва анъанавий шакллари билан уйғунликда олиб борилиши, ҳар бирининг сакланиб қолиши учун тенг ҳуқуқлилигини таъминлаган ҳолда амалга оширилиши лозим.

Қишлоқ жойлари ва қишлоқлар билан боғланган кичик шаҳарларда нафақат уй-жой қурилиши, балки мактабгача тарбия муассасалари, умумий таълим мактаблари, маданият, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот, коммунал-маиший хизматдан фойдаланиш объектлари ва йўлларни ободонлаштириш каби инфратузилмаларнинг жадал ўсиши таъминланмоқда. Асосий эътибор телефонлаштириш, алоқа, радио, телевидение, тиббиёт, маиший хизмат кўрсатиш ва бошқа хизмат турларини ривожлантиришга қаратилган.

Ҳудуднинг ўзига хос хусусиятлари (табиий-иқлим шароитлари, иқтисодий ўсиш, миллий-маиший тартиб, аҳоли таркибида ижтимоий ва демографик тафовутлар) посёлкалар қурилишини лойиҳалаштиришнинг бошланғич меъёр ва тартибларини (квартира турлари бўйича уй-жой иморатлари таркиби, қаватлилиги ва уйларнинг конструктив жиҳатдан қурилиши ва б.), қурилиш лойиҳаси режаси ва иморат қурилиши услубини белгилаб беради.

Замонавий кишлоқ ҳудудларини шакллантириш бўйича самарали фаолият олиб бориш мақсадида ҳозирда мавжуд камчиликларни бар-тараф этишга йўналтирилган қатор чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, атроф-муҳитни соғломлаштиришда ободон-лаштириш ва кўкаламзорлаштиришнинг, санитар-гигиеник вазифа-ларнинг, экологик масалалар билан бир қаторда, экилган дарахтларни сақлаш ва ҳимоя қилишнинг аҳамияти жуда катта.

Шаҳарларда олиб борилаётган кенг қамровли ишлар, жумладан миллий қадриятлар ва халқ турмуш тарзини ўзида мужассам этган кенг ва равон автомобиль йўллари, замонавий кўприклар, ҳашаматли бино ва иншоотлар, саройлар, масжидлар бунинг яққол исботидир.

**“ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ
КОМПЛЕКС РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ ЎЗГАРТИРИШ
ХАМДА АҲОЛИ ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ ОМИЛИ”
ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯСИНИНГ**

ХУЛОСА ВА ТАВСИЯЛАРИ

Тошкент шаҳри

2013 йил 16–17 апрель

Халқаро конференция иштирокчилари уй-жой қурилиши ва у билан боғлиқ инфратузилма ривожланиши масалалари дунёнинг ривожланган ҳамда ривожланаётган мамлакатлари иқтисодиёти ва банк-молия тизимида ҳар доим ўсиш ва ривожланиш омили сифатида алоҳида ўрин тутганлигини таъкидлаб ўтдилар.

Ҳозирги пайтда ЯИМда қурилиш соҳасининг улуши Япония ва Европа мамлакатларида 6 фоизни, АҚШда 4 фоиздан ортиқни ташкил этмоқда, иқтисодиёти тез ривожланаётган мамлакатларда эса 8 фоизгача етмоқда. Иқтисодий ривожланган мамлакатларда уй-жой қиймати жамғарилган капитал қўйилмалар умумий ҳажмида 30 фоизга қадар, уларнинг йиллик ҳажмида уй-жой қурилиши улуши эса 25 фоизга қадар етади, бу унинг иқтисодий ривожланишда муҳим аҳамиятга эга эканлигидан далолат беради.

Халқаро валюта фонди экспертларининг тадқиқотларига кўра, кўчмас мулк бозорида талабнинг бор-йўғи 10 фоизга сусайиши ва конъюнктуранинг пасайиши АҚШда ЯИМнинг 2 фоизга ва иқтисодиётдаги ички талабнинг 3 фоизга ва энг асосийси, аҳоли инвестицияларининг 20 фоизга қадар пасайишига олиб келади. Германия ва Японияда айнан шундай вазиятда ЯИМ янада сезиларли даражада, яъни 5 фоизгача пасайишига, ички талабнинг 6 фоизга қисқаришига, аҳоли инвестициялари ҳажмининг деярли 30 фоизга камайишига сабаб бўлади.

Ҳозирги вақтда асосий захира валюталари эмитентлари ҳисобланган мамлакатлар молия тизимида ликвидлик борасида камчилик йўқ. Шу билан бирга, кредит ресурслари ҳажмининг етарлилиги молиявий-

иктисодий инкироз шароитида иктисодиётнинг жонланиши учун туртки бера олмаяпти, чунки кредитлар реал секторга йўналтирилмаяпти. Бундай шароитда уй-жой қурилиши ва у билан боғлиқ инфратузилма – коммунал ва ижтимоий соҳа, транспорт, қурилиш материаллари ишлаб чиқариш сармоя ва инвестициялар йўналтирилиши учун энг таъсирчан тармоқлар бўлиб хизмат қилади ва бунда уй-жой қурилиши энг қулай соҳа ҳисобланади.

Қишлоқ жойларда аҳоли турмуш даражаси ва сифатини ошириш масалалари, айниқса, дунёнинг ривожланаётган мамлакатларида долзарб ҳисобланади. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг маълумотларига кўра ҳозирги вақтда дунё аҳолисининг 49 фоизи қишлоқларда яшамокда, Осиё мамлакатларида эса қишлоқ аҳолисининг сони 58 фоиздан ортиқни ташкил этади.

Қишлоқ аҳолиси турмуш шароитини яхшилаш механизмини ишлаб чиқиш глобал муаммолар қаторига киради. Бу борада қишлоқ уй-жой қурилиши қишлоқ аҳолисининг турмуш, меҳнат шароитлари ҳамда ривожланиши билан боғлиқ барча масалалар комплексини ўзгартиришга қодир локомотив куч ҳисобланади. Айнан уй-жой қурилиши аввало унга боғлиқ тармоқларни ривожлантириш, кейинчалик бошқа барча тармоқларни юксалтиришни изчил рағбатлантирган ҳолда мамлакатлар иктисодий ўсиш суръатига ҳал қилувчи таъсир кўрсатади.

Дунёнинг кўпгина мамлакатлари учун қишлоқ аҳолиси турмуш даражаси ва сифатини ошириш масалаларининг алоҳида долзарблигини, шунингдек, Ўзбекистонда қишлоқда иктисодий ислоҳотларнинг изчил амалга оширилишини ҳисобга олганда, 2013 йил 16–17 апрелда Тошкент шаҳрида бўлиб ўтган “Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” халқаро конференцияси катта илмий ва амалий аҳамиятга эга. Унинг ишида 800 нафардан ортиқ иштирокчи, шу жумладан, дунёнинг 61 та мамлакатидан 300 нафардан зиёд хорижий меҳмонлар қатнашдилар. Улар орасида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Осиё тараққиёт банки, Жаҳон банки, Ислон тараққиёт банки, миллий молиявий институтлар ва тараққиёт банклари, илмий-тадқиқот марказлари, шунингдек, қишлоқларни

комплекс ижтимоий ривожланиш масалалари ва муаммолари билан шуғулланувчи экспертлар ҳамда иқтисодчилар бор.

Халқаро конференция иштирокчилари Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг нутқини алоҳида диққат-эътибор билан тингладилар. Давлатимиз раҳбари иқтисодий ривожланишнинг муҳим омили сифатида уй-жой қурилишининг тутган аҳамияти ва ўрнининг чуқур таҳлили натижалари билан фикр алмашди.

Мамлакатимиз раҳбари уй-жой қурилиши иқтисодий ривожланиш суръатига ҳал этувчи таъсир кўрсатиши, молия тизими ва қурилиш саноатининг шаклланиши ҳамда барқарор ривожланишида, янги иш ўринлари яратишда асосий бўғин ҳисобланишини таъкидлаб ўтди. Президентимиз давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инкирози шароитида уй-жой қурилиши, у билан боғлиқ инфратузилма ва саноат тармоқларини ривожлантириш сармоя ҳамда инвестициялар жалб этиш учун энг қулай ва таъсирчан соҳалардан бирига айланиб бораётганлигини алоҳида қайд этди.

Президент Ислом Каримов ўз маърузасида Ўзбекистонда қишлоқ қиёфасини тубдан ўзгартириш бўйича тўрт йил илгари бошланган комплекс дастурнинг мазмун-моҳиятини конференция иштирокчиларига аниқ-равшан етказиб берди. Бу – аҳоли фаровонлиги ва турмуш сифатини изчил ошириб бориш, уларнинг меҳнат фаолияти хусусияти ҳамда аҳоли яшаш муҳити ва яқуний натижада қишлоқ аҳлининг тафаккури, менталитети ҳамда турмуш тарзини ўзгартиришдир.

Конференцияда қишлоқлар қиёфасини ўзгартириш, турмуш маданиятини ошириш, қулай яшаш шароити яратишга йўналтирилган ўзаро боғлиқ масалаларнинг мураккаб мажмуини ҳал этишда уй-жой қурилишининг тутган ўрни билан боғлиқ масалалар муҳокама этилди.

Ялпи мажлис ва бешта йўналиш бўйича секция йиғилишларида сўзга чиққанлар қишлоқ жойларда уй-жой қурилишининг кенг қўламли дастурларини амалга ошириш, уларнинг иқтисодий ва унинг алоҳида секторлари ривожланишига таъсири, қурилиш саноатида рақобат муҳитининг кучайиши, қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлаш ҳамда уларнинг даромадларини оширишга таъсир кўрсатадиган ҳуқуқий

ва институционал асосларни яратиш масалалари юзасидан ўзаро фикр алмашдилар. Маърузачилар ўзларининг чиқишларида шаҳар ва қишлоқ аҳолиси ўртасидаги тафовутни қискартириш сиёсатини амалга оширишдаги тажриба ҳамда эришилган ютуқларни батафсил ёритиб бердилар.

Конференция иштирокчилари Бухоро, Самарқанд ва Тошкент вилоятларида замонавий талабларга мувофиқ жиҳозланган соғлиқни сақлаш ва таълим объектлари, бозор инфратузилмаси, транспорт-коммуникация инфратузилмаларига эга янги барпо этилган қишлоқ уй-жой массивларига ташриф буюриб, Ўзбекистон қишлоқ жойларида намунавий лойиҳалар бўйича амалга оширилаётган яқка тартибдаги уй-жой қурилиши дастурлари кўламлари билан жойларда танишиб, яратилган имкониятларни юқори баҳоладилар.

Халқаро конференция иштирокчилари ялпи мажлис ва йўналишлар бўйича секция йиғилишларидаги маърузаларни тинглаб ва муҳокама қилиб, қуйидаги хулосаларни зарур деб ҳисоблайди:

1. Барча мамлакатларда тараққиётнинг ҳамма босқичларида уй-жой қурилиши билан боғлиқ тармоқлар ривожланишини жадаллаштириш, кейинчалик бошқа тармоқлар узвий ривожланишини рағбатлантириш ҳисобига мамлакатлар иқтисодий ўсиш суръатига ҳал этувчи таъсир кўрсатади. Уй-жой соҳасига йўналтирилган инвестициялар суръати, янги уй-жойлар қурилишига буюртмалар ҳажми, кўчмас мулк нархларининг ўзгариши, тураржой қурилишига кредитлар ажратилиши дунё мамлакатларида иқтисодиётнинг жонланиши ёки аксинча, таназзули бошланишини тасдиқловчи энг муҳим кўрсаткичлар бўлиб хизмат қилади.

2. Бутун дунёда аҳолининг банк-кредит муассасаларига ишончи пасайиб бораётган ҳозирги шароитда уй-жой қурилиши аҳоли жамғармаларини инвестицияларга йўналтириш ҳисобига инвестиция фаоллигини рағбатлантириш ва иқтисодиётда такрор ишлаб чиқаришни кенгайтириш воситасига айланмоқда.

3. Давом этаётган жаҳон молиявий-иқтисодий инкирози шароитида бир вақтнинг ўзида инфратузилмани ривожлантирган ҳолда комплекс уй-жой қурилиши ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиётини жадаллаштиришнинг локомотиви, иқтисодий ўсишни ва иқтисодиётни

таркибий жиҳатдан ички талабга йўналтиришни қўллаб-қувватлаш омилига айланиб бормоқда.

4. Конференция иштирокчилари Ўзбекистон қисқа муддатда – тўрт йил ичида қишлоқ уй-жой қурилишининг кенг қўламли дастурини амалга оширишда хайратланарли натижаларга эришганлигини таъкидлаб ўтдилар.

Бунда комплекс ёндашувнинг қўлланилиши узок муддатли қишлоқ уй-жой қурилиши дастурларини муваффақиятли амалга оширишнинг мустаҳкам қонуний, молиявий ва моддий базасини яратиш имконини берди.

5. Дастлабки натижалар шуни кўрсатдики, дастурнинг амалга оширилиши қишлоқ ва шаҳар аҳолиси турмуш шароитларини изчиллик билан тенглаштиришни, шаҳар ва қишлоқлар ривожланишидаги мавжуд таркибий номуносивликларни бартараф этишни, ижтимоий барқарорлик ва иқтисодиётнинг мутаносиб ривожланишини таъминлайди, ислохотлар ўзбек моделининг таркибий қисми ҳисобланган кучли ижтимоий сиёсатни амалга ошириш учун қулай шароит яратади.

Уй-жой қурилишини ривожлантириш дастурининг якуний мақсадлари қишлоқ аҳолиси турмуш даражаси ва сифатини, меҳнат фаолияти хусусиятини ва ҳаёт муҳитини ҳамда якуний натижада қишлоқ аҳолисининг менталитети, дунёқараши ва маданиятини тубдан замонавийлаштириш ҳисобланади.

6. Ўзбекистонда қишлоқ уй-жой қурилиш дастурини амалга оширишда бошқа мамлакатлар амалиётида фойдаланиш нуқтаи назаридан чуқур ва атрофлича ўрганишга муносиб бўлган тегишли қонунчилик ва норматив-ҳуқуқий базаси ҳамда асосий тамойиллар яратилди, шу жумладан:

– уй-жойлар барпо этилиши учун давлат томонидан бепул ер ажратилишини таъминлаш, шунингдек, бутун зарурий инфратузилма ва коммуникацияларни давлат ҳисобига қуриш ҳамда улаш;

– замонавий шаҳарсозлик меъёрлари асосида ишлаб чиқилган бош режалар бўйича қишлоқ аҳоли пунктларининг меъморий режалаштирилиши ҳамда қурилишини ташкил этиш тизимининг тубдан қайта кўриб чиқилиши;

– янги барпо этилаётган кишлок уй-жой массивларида иклим ва бошқа шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда барча минтақаларда синаб кўрилгандан сўнг танлаб олинган намунавий лойиҳалар бўйича “тайёр ҳолда топшириш” шarti асосида замонавий ҳамда шинам уй-жойлар куриш;

– дастурнинг барча қатнашчиларига мислсиз солиқ ва божхона имтиёзлари ва преференциялари берилиши орқали аксарият кишлок оилаларига барпо этилаётган уй-жойлар олиш учун кенг имкониятлар бериш;

– кишлок жойларида замонавий уй-жойлар сотиб олиш учун кишлок аҳолисига узоқ муддатли имтиёзли ипотека кредитлари ажратиш.

7. Ўзбекистон тажрибасида кишлок уй-жой курилиши кенг кўламли дастурини амалга ошириш вазибаларига мос келадиган самарали тузилмалар ва муассасалар шаклланишининг муҳимлиги алоҳида қайд этилди.

Мазкур мақсадларда республикамизнинг барча минтақаларида филиалларига эга ихтисослаштирилган тижорат банки, ихтисослаштирилган лойиҳалаш институти, инжиниринг компанияси, шунингдек, лизинг компаниялари ва минглаб янги ихтисослаштирилган пудратчи курилиш ташкилотлари ташкил этилди.

8. Ўзбекистон Республикаси кишлок жойларида якка тартибда уй-жой курилишига аҳоли ва ташкилотлар жалб этилишини рағбатлантириш мақсадида кенг комплекс имтиёз ва преференциялар берилди.

Хусусан, уй-жойларни харид қилиш учун қарз олувчилар ипотека кредитини тўла қоплагунига қадар мулк солиғидан, шунингдек, ипотека кредитларини қоплашга йўналтириладиган суммага даромад солиғидан озод этилдилар.

Дастурнинг асосий муассасалари – лойиҳалаш, инжиниринг ва пудратчи курилиш ташкилотлари деярли барча солиқлар ва мажбурий ажратмаларни тўлашдан озод этилди, уларга четдан келтириладиган курилиш техникаси ва кичик механизация воситалари учун божхона тўловлари бўйича имтиёзлар берилди.

Қишлоқ жойларида якка тартибда уй-жой курувчилар учун йилига 7 фоиз ставкаси бўйича 15 йил муддатга узоқ муддатли имтиёзли

кредитлар ажратилади, бу Ўзбекистон Республикаси Марказий банки қайта молиялаш ставкасидан деярли 2 баробар камдир.

Ўз ходимларига уй-жой харид қилишда молиявий ёрдам кўрсатаётган корхоналар учун фойда солиғи бўйича солиққа тортиладиган база кўрсатилган ёрдам суммасига камайтирилади.

9. Уй-жой қурилиши дастурининг амалга оширилишига комплекс ёндашув қишлоқ жойларини тубдан ўзгартириш ҳамда қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини ошириш масалаларини ҳал этишда энг муҳим воситага айланди.

Ўзбекистонда янги барпо этилган қишлоқ массивларида инфратузилма объектлари қурилишига, шу жумладан, сув ўтказиш, газ ва электр тармоқлари, шунингдек, ички автомобиль йўллари бунёд этишга 70 млн. АҚШ долларидан ортиқ миқдорда давлат бюджет маблағлари ажратилди.

Янги қурилган қишлоқ массивларида 700 тага яқин ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектлари, жумладан, умумтаълим мактаблари, қишлоқ врачлик пунктлари, болалар спорти объектлари, савдо мажмуалари, банк-кредит муассасалари филиаллари, бозорлар ва маиший хизмат кўрсатиш мажмуалари ва шу кабилар қурилди.

10. Уй-жой қурилишига тизимли ва комплекс ёндашувнинг амалга оширилиши транспорт-коммуникация инфратузилмаси қурилиши, замонавий технологиялар асосида қурилиш ва пардозлаш материаллари ишлаб чиқариш, истеъмол моллари ва уй-рўзғор буюмлари (мебель, маиший техника ва бошқа узоқ муддат фойдаланиладиган товарлар) ишлаб чиқариш қурилиш тармоқларининг жадал ривожланишига кучли таъсир кўрсатди.

Маҳаллий хомашё асосида қурилиш материаллари ва конструкциялар, шу жумладан, гишт, инерт материаллар, пенобетон, металл ёпқич, эшик ва дераза блоклари, темир-бетон плиталар ва тўсин-тўсиқлар, кабель ва электротехника маҳсулотлари, янги пардозлаш материаллари, гипсокартон плиталар, қуруқ қурилиш аралашмалари, сопол жиҳозлар, томёпқич материаллар сингари кўплаб қурилиш моллари, шунингдек иситиш қозонлари, пол усти қопламалари каби юзлаб турдаги харидоргир маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи 600 та янги корхоналар ишга туширилди.

11. Дастурнинг амалга оширилиши халқаро ташкилотлар ва молиявий муассасалар томонидан қўллаб-қувватланмоқда. Хусусан, Осиё таракқиёт банки беш йил муддатга мўлжалланган умумий суммаси 500 млн. АҚШ доллари миқдорида қишлоқ уй-жой қурилишини қўллаб-қувватлаш дастурини маъқуллади. Ушбу дастурнинг амалга оширилишида иштирок этишга бошқа халқаро ва миллий молиявий муассасалар ҳамда таракқиёт банклари қизиқиш билдирмоқдалар.

12. Қишлоқ жойларда турмушни тубдан ўзгартиришнинг муҳим элементи сифатида яқка тартибдаги уй-жой қурилиши бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган дастурий чора-тадбирларни амалга ошириш билан нафақат қишлоқларнинг меъморий қиёфаси ҳамда қишлоқ аҳолиси турмуш сифатининг яхшиланишига эришилади, бунда қишлоқ аҳлининг ижтимоий-сиёсий савияси ва фуқаролик масъулияти ошади, пировард натижада ижтимоий барқарорлик таъминланади ҳамда ўзининг келажагига ишонган янги авлод шаклланиши учун қулай муҳит яратилади.

Яқуний хулосалар ва фикр-мулоҳазаларни умумлаштирган ҳолда конференция иштирокчилари қўйидаги тавсияларни тақлиф этишни зарур деб ҳисоблайди:

1. Шаҳар ва қишлоқ аҳолиси турмуш даражасида сақланиб қолаётган тафовутлар, айниқса, дунёнинг ривожланаётган мамлакатларида қишлоқ ва шаҳар минтақаларидаги мавжуд таркибий номуносибликлар натижасида қишлоқ аҳолисининг шаҳарларга кўчиб кетиши ҳамда бошқариб бўлмайдиган урбанизация жараёни содир бўлмоқда. Бундай шароитда қишлоқ минтақаларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, уларда истиқомат қилаётган аҳолини иш билан таъминлаш даражаси ва унинг фаровонлигини оширишнинг муҳим элементи сифатида қишлоқ жойларда комплекс уй-жой қурилишининг тутган ўрни ҳамда аҳамиятини чуқур амалий ўрганишни давом эттириш зарур.

2. Уй-жой қурилиши ва у билан боғлиқ иқтисодиёт тармоқларининг ўсиши ҳамда фаолият йўналишлари молия тизимининг шаклланиши ва барқарор ривожланишининг муҳим бўғини, банк сектори ресурслар базаси ва активлари асосий қисмининг манбаига айланиши керак.

3. Курилиш тармоғига, айниқса, уй-жой курилишига инвестициялар жалб қилишга устуворлик берилиши лозим. Бу аҳоли бандлиги ва даромадлари ўсишини таъминлайди, ички талабни рағбатлантиради, савдо-сотик ва сервис хизмат кўрсатиш соҳаларининг мультипликатив ўсишини таъминлайди. Булардан ташқари, курилиш соҳаси инвестицияларни янги иш ўринлари, маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш кувватларига айлантирадиган тармоқ ҳисобланади.

Конференция иштирокчилари, авваламбор, дунёнинг ривожланаётган мамлакатларида қишлоқ жойларда уй-жой курилиши дастури амалга оширилишининг ижтимоий ва иқтисодий аҳамиятини юқори баҳолаган ҳолда, халқаро ташкилотлар ва молия муассасаларини жаҳон мамлакатлари қишлоқ минтақаларида транспорт-коммуникация, ижтимоий ва бозор инфратузилмасини ҳисобга олган ҳолда уй-жой курилиши бўйича лойиҳалар кўламини кенгайтиришга даъват этадилар.

4. Мамлакатлар Ҳукуматлари ва уларнинг ушбу жараёни тартибга солиш идоралари уй-жой соҳасидаги номутаносибликларни бартараф қилиш ҳамда ипотека бозорида турли чайковчилик операцияларини амалга оширувчи банклар иш фаолияти устидан назоратни кучайтириш бўйича ўз вақтида тегишли чора-тадбирлар кўришлари мақсадга мувофиқдир. Бунда қишлоқ аҳолисининг чекланган молиявий имкониятлари ва шинам уй-жой қиймати ўртасидаги тафовутни бартараф этиш ипотека кредити ажратилишининг асосий ғояси бўлиб ҳисобланиши лозим.

5. Уй-жой курилиши дастури амалга оширилишининг самардорлиги кўп жиҳатдан сифатли ва арзон курилиш материаллари мавжудлиги, уй-жой курилишида энергия тежайдиган замонавий технологиялар қўлланишига боғлиқдир. Шу муносабат билан, уй-жой курилиши бўйича кенг кўламли дастурларни, илғор ва инновацион технологияларни жорий қилиш, маҳаллий хомашё ресурслари асосида маҳсулотлар ишлаб чиқариш, уларнинг негизида курилиш ишларини ташкил этиш, илғор услубларни жорий этган ҳолда курилиш саноатини ривожлантириш ва замонавийлаштириш билан уйғунлашган ҳолда амалга ошириш мақсадга мувофиқдир.

6. Пухта ўйланган ва якуний натижага йўналтирилган қишлоқ уй-жой қурилишини ривожлантириш комплекс дастурини амалга ошириш бўйича Ўзбекистон тажрибасини мувозанатли иқтисодий ривожланиш ҳамда қишлоқ аҳолиси турмуш сифатини ошириш масалалари долзарб ҳисобланадиган барча манфаатдор мамлакатларга ўрганиш учун тавсия қилиш мумкин.

Конференция давомида кўриб чиқилган халқаро амалиётдан келиб чиқиб, қишлоқ уй-жой қурилиши тузилмалари ва муассасаларини ташкил этиш, қурилиш саноатини комплекс ривожлантириш, қишлоқ жойларда яқка тартибдаги уй-жой қурилиши бўйича дастурнинг барча қатнашчилари учун рағбат ва преференцияларни шакллантириш бўйича Ўзбекистон тажрибасини диққат билан ўрганиб чиқиш таклиф этилади.

7. Конференция иштирокчилари фикрига кўра, Ўзбекистонда намунавий лойиҳалар асосида қишлоқда яқка тартибдаги уй-жойлар қурилиши бўйича дастурнинг амалга оширилиши мамлакатнинг иқтисодий ривожланиши, унинг ижтимоий-иқтисодий барқарорлиги ҳамда аҳоли фаровонлигини оширишга янги туртки беради ва унинг юқори даражага кўтарилишига имкон яратади.

**“ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ – ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ
КОМПЛЕКС РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ ЎЗГАРТИРИШ
ҲАМДА АҲОЛИ ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ
ОМИЛИ” МАВЗУИДАГИ ХАЛҚАРО КОНФЕРЕНЦИЯ ХОРИЖИЙ
ИШТИРОКЧИЛАРИ ТОМОНИДАН
БИЛДИРИЛГАН ФИКРЛАР**

* * *

Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан амалга оширилаётган қишлоқ жойларида намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қуриш Дастури ўзининг ёндашуви ва кенг қамровлиги билан ўзига хос ҳисобланади.

Ушбу ташаббус БМТ томонидан қўллаб-қувватланиб, унинг амалга оширилиши қишлоқ жойларнинг барқарор ривожланиши бўйича ёндашувларни амалда қўллаш имкониятини беради. Ушбу масала бўйича бошқа давлатларга тавсиялар бериш мақсадида жараён диққат билан кузатилиб борилди.

Ушбу дастур қишлоқ ва шаҳар аҳолиси турмуш даражаси ва иқтисодий имкониятлари ўртасидаги фарқни қискартиришга туртки бўлиб, иқтисодий ва ижтимоий мақсадларга ҳамда инклюзив тараққиёт моделига янада тўлиқ эришиш имконини яратади.

*Жихан СУЛТАНОГЛУ,
Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт Дастури
Европа ва МДХ минтақавий бюроси директори*

* * *

Ўзбекистонда қишлоқ ҳудудларини комплекс ривожлантириш бўйича оқилона ишлар амалга ошириб келинмоқда.

Шубҳасиз, конференция иштирокчилари Ўзбекистон Ҳукумати томонидан қишлоқ ҳудудларида турмуш даражаси ва сифатини ошириш бўйича амалга ошириб келинаётган бой тажрибадан ўзларида кенг фойдаланишлари мумкин.

Биз бу борада Президент Ислон Каримовнинг қишлоқ уй-жойларига киритилган инвестициялар келгуси авлод учун қўйилган капиталдир, деган фикрини тўлиқ қўллаб-қувватлаймиз.

Яна бир муҳим жиҳатга эътиборингизни қаратмоқчиман. Биз ташриф буюрган қишлоқда гендер масалалари жуда яхши ҳал қилинганлигининг гувоҳи бўлдик. Аёллар ишда ва турмушда учрайдиган турли муаммоларни ҳал этишда фаол иштирок этмоқдалар. Мен буни аёлларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича жуда оқилона ёндашув деб ҳисоблайман.

*Алисия ДЕЛА РОСА БАЛА,
Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари
уюшмаси (АСЕАН) Бош котиби ўринбосари*

* * *

Кореяда уй-жой қурилиши мустаҳкам кучга эга бўлиши бир қанча омилларга боғлиқ. Сифатга катта эътибор бериш, саноат корхоналари ва уй эгаларига бўлган ишонч шулар жумласидан. Шу сабабли биз учун уй-жой қурилиши фақатгина ғишт ва сувоқ каби қурилиш материалларидан иборат эмас, биз улғаядиган, оила қурадиган ва мўътабар ёшга етадиган маскандир.

Ўзбекистоннинг мустақиллик йилларидаги асосий иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий кўрсаткичлар таҳлили мамлакатда ўтиш даврининг асосий муаммолари ҳал қилинганлигини, яъни янги давлатчилик ташкил этилгани, янги бошқарув тизими шакллантирилгани, иқтисодиётда туб таркибий ўзгаришлар содир бўлганлигини ҳамда бозор иқтисодиёти ва фуқаролик жамиятининг асослари яратилганини кўрсатмоқда.

Бугунги конференция Ўзбекистонда қишлоқ аҳолисининг ҳаёт даражасини яхшилаш орқали кенг кўламли иқтисодий ўсишга эришишда муҳим аҳамият касб этади. Уй-жой қурилиш дастури қишлоқ аҳолисини шинам уй-жой билан таъминлаш ва қишлоқ жойларида инвестиция муҳитини яхшилашга қаратилган бўлиб, бу, ўз навбатида, қишлоқда турмуш тарзининг юксалиши ва янги иш ўринларининг яратилишига асос бўлади.

*Бюнг Хё КИМ,
“Woori Bank” ижрочи вице-президенти,
Корея Республикаси*

Мамлакатингиздаги қурилиш тармоғи глобал йўналиш – қурилишда қўлланилаётган инновациялар ва энг янги технологияларга таяниш таълабларига жавоб бериши Ўзбекистондаги уй-жой қурилишининг асосий жиҳатларидан бири ҳисобланади.

Қишлоқда дастурнинг амалга оширилиши уй-жой қурилишидаги барча жиҳатларни ўз ичига олувчи бизнес-режа, қурилиш материалларини ишлаб чиқариш, инфратузилмани ривожлантириш ва кадрлар тайёрлашни комплекс шаклантиради.

Шундай қилиб, Ўзбекистондаги қурилиш тармоғига инновацияларни кенг татбиқ этиш мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришда муҳим омил ҳисобланади.

*Сиддхарт САКСЕНА,
Марказий Осиё бўйича Кембридж форуми раиси,
Буюк Британия*

Қишлоқ жойларда тураржой даҳалари қурилиши лойиҳасининг мисли кўрилмаган суръатларда амалга оширилиши микёси ва сифати бўйича инновацион, глобал воқеа ҳисобланади. Мазкур дастур нафақат республика аҳолисининг 50 фоизи истиқомат қиладиган қишлоқ аҳолисини уй-жой билан таъминлашни, балки қишлоқ жойларини саноатлаштириш, кичик бизнес ривожланишини рағбатлантириш, ижтимоий инфратузилмани таъминлаш каби иқтисодиётнинг бошқа тармоқларини ҳам ривожлантиришни кўзда тутади.

Бундан ташқари, “яшил” тураржойларни ривожлантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Бунга Самарқанд вилоятида “яшил” тураржой даҳасини қуриш бўйича биринчи лойиҳа тасдиқланганини мисол сифатида келтириш мумкин.

*Элейн ГЛЕННИ,
Осиё тараққиёт банки лойиҳаси раҳбари*

Охирги ўн йилда Ўзбекистонда юқори иқтисодий ўсиш суръатлари (ўртача йиллик 7,8 фоиз) кузатилиб, бундай кўрсаткич дунёнинг камдан-кам мамлакатларида қайд этилди. Бундан ташқари, жаҳон иқтисодий-молиявий инқирози даврида Ўзбекистон изчил иқтисодий барқарорликни намоеън эта олди. Ялпи ички маҳсулот 2011 йилда 8,3 фоизга ва 2012 йилда эса 8,2 фоизга ўсди. Йиллик инфляция даражаси 2012 йилга келиб сезиларли даражада пасайди.

*Вероника БАКАЛУ,
Халқаро валюта Фонди
Яқин Шарқ ва Марказий Осиё Департаменти
бўлим бошлиғи ўринбосари*

Лойиҳаларни амалга ошириш борасидаги Ўзбекистон тажрибаси менда катта таассурот қолдирди. Ҳукуматингиз ўз олдига қўйган мақсадга эришиш йўлида собитқадамлик билан олға бораётганлигининг гувоҳи бўлдим. Сизларга келгусида муваффақиятлар тилайман. Қачонлардир менинг мамлакатим ҳукумати ҳам қишлоқ аҳолисини муносиб уй-жой билан таъминлаш масалаларига катта эътибор қаратади, дея умид қиламан.

*Роберт ВИНЕР,
Калифорния қишлоқ уй-жой қурилиши
коалицияси ижрочи директори,
АҚШ*

Маълумки, республика МДҲ бўйича иқтисодий тараққиётнинг энг юқори кўрсаткичларига эришиб келмоқда. Глобал иқтисодиётнинг жиддий муаммоларига қарамасдан, мамлакатга хорижий инвестициялар киритилмоқда, молия-банк тизими ишончли фаолият юритмоқда. Асосийси эса – аҳоли турмуш даражасининг барқарор ўсиши таъминланмоқда.

Лекин Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган пухта, чуқур ўйланган сиёсат ҳамма давлатларда ҳам мавжуд эмас. Биз бу ерда уй-жойни лойиҳалаштириш ва қуришнинг юқори даражада ташкил этилганлигини, уни молиялаштиришнинг оммабоп қулай тизимини ҳамда қишлоқ қурилишининг индустриал базаси яратилганлигини кўришимиз мумкин. Қурилиш учун зарур коммуникацияга эга ер майдонларининг ажратилиши ва ижтимоий объектларнинг барпо этилиши қурилишларнинг комплекслигини ва умуман, қишлоқда қулай турмуш шароити яратилишини кафолатлайди.

*Анатолий ДРОНЬ,
МДХ Ижрочи котиби,
Ижроия қўмита Раиси ўринбосари*

* * *

Мамлакатингизнинг қишлоқда уй-жой қурилиш дастури орқали ҳақиқатда ўзининг маънавий, ижодий, яратувчанлик салоҳиятини ривожлантириш учун моддий асосга эга бўлган қишлоқнинг ёш “ўрта син-фини” – маслакдош инсонлар бирлашмасини яратмоқда.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон МДХ ҳудудида аҳолининг ўсиш суръати ва сифат кўрсаткичларининг ўзгариши бўйича етакчи ҳисобланади. Ўзбекистонда аҳоли нафақат ўсмоқда, балки билимли ва юқори малакали инсонлар улуши шаҳарлардаги каби қишлоқ жойларда ҳам изчил ошиб бормоқда.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистон тажрибаси аҳоли сони ва сифати тўхтовсиз равишда пасайиб бораётган бошқа мамлакатлар учун муқаррар равишда зарур бўлади.

*Дмитрий ВИДРИН,
профессор, Украина Президентининг
штатсиз маслаҳатчиси*

* * *

Ўзбекистонда уй-жой қурилишига йирик инвестицияларнинг кири-тилиши қишлоқ ҳудудларида қурилиш ва хизмат кўрсатиш соҳаларини

рағбатлантириш, янги иш ўринларини яратиш оркали аҳоли турмуш фаровонлигини ошириш стратегиясини самарали амалга ошириш имконини беради.

Айрим мамлакатларда атроф-муҳит ва экологияга етарли даражада эътибор қаратилмасдан, ижтимоий, иқтисодий ва молиявий соҳаларга катта миқдордаги инвестициялар йўналтирилади. Ўзбекистон эса бундан мустасно. Бу ерда атроф-муҳитни сақлаб қолишга қаратилган лойиҳалар амалга ошириб келинмоқда.

*Нихил ЧАНДАВАРКАР,
БМТнинг ижтимоий ва иқтисодий
масалалар департаменти ҳузуридаги
Барқарор ўсиш бошқармасининг
ахборот ва алоқа бўлими бошлиғи, профессор*

* * *

Мен Ўзбекистон тажрибаси билан танишиб чиқиб, Президент Ислон Каримовнинг узокни кўра олиши билан ҳайратландим. Мисол учун, Англия тажрибасини келтирсак, Нью-Форест қишлоқ ҳудуди шаҳарликларнинг босими остида урбанизациялашиш қурбонига айланмоқда. Аммо Ўзбекистонда қишлоқ уй-жой массивларини қуришда миллий стандартларга асосланилиши, қишлоқ ҳудудларда худди шаҳарлардаги каби шарт-шароитларнинг яратилиши ҳудуд экотизимини ўзгаришларсиз сақлаб қолиш имконини беради.

Шу нарса аниқ ва равшанки, қишлоқ уй-жой қурилишини ривожлантириш янги уй соҳиблари фаровонлигини оширади ва ҳудуд иқтисодиёти билан бир қаторда ҳудуд экологиясини ҳам яхшилайти. Бунинг натижасида қисқа ва узок муддатли истиқболда маҳаллий аҳоли бандлиги ва даромадининг ошишини ҳам прогноз қилиш мумкин.

*Майкл ТОМАС,
“Pathfinder Trade & Invest” компанияси
ижрочи директори,
Буюк Британия*

Жадал ривожланаётган ажойиб ва кўркам мамлакатни кўриб қалбим бениҳоя қувонмоқда. Ўзбекистон жаҳон молиявий инқирози шароитида молия бозорини самарали ва муносиб тартибга солди ва шунинг учун ҳам ушбу инқирознинг салбий оқибатлари таъсиридан четда қолди.

Агар биз қишлоқ жойларида иқтисодий ўсишга эришишни истасак, у ерда фаровон турмуш учун шароит яратишимиз, фарзандлар ва келажакимиз ҳақида ўйлашимиз зарур. Ўзбекистон дастурни амалга ошириш орқали нафақат қишлоқ аҳолисининг тураржойини яхшиламоқда, балки бу билан уларнинг келажаги учун шароит яратмоқда.

Ўзбекистонда катта шаҳарлар ва улар атрофидаги ҳудудлар аҳолиси турмуш даражаси ўртасида кескин тафовутлар йўқ. Мен Пекин ва Парижда кўрган хароба тураржойларни мамлакатингизда учратмадим.

Биз ҳам уй-жой қурилишида Ўзбекистон амалга оширган ишларни бажаришимиз лозим. АҚШнинг ҳамма штатлари ҳам Ўзбекистон сингари бундай дастурларни маблағ билан таъминлай олмайди ва бу ерда давлат молиялаш учун бундай манбаларни топа олгани чиндан ҳам ажойиб иш бўлган.

*Ахим КОДДЕРМАНН,
Нью-Йорк Давлат университетининг профессори,
АҚШ*

Ўзбекистон Президентининг маърузаси менда катта таассурот қолдирди. Бугун мен эшитган нутқ республикангиз қишлоғида яшаш қанчалик долзарб ва эътиборли эканлигини исботламоқда. Бу мени ўзбекистонлик ҳамкорлар билан ишлашга, қишлоқ жойларида тураржойлар қурилиши бўйича ўз лойиҳаларимни таклиф этишга янада илҳомлантирди.

*Норберт ДАХРОТ,
Берлин муҳандислар ва меъморлар уюшмаси бошқарувининг аъзоси,
“Dachroth Baukammer Berlin” муҳандислик бюроси раҳбари,
Германия*

Бой табиий ресурслар ва юкори малакали меҳнат салоҳияти, географик жойлашув афзаллигига эга бўлган Ўзбекистон Европа ва Осиёни боғлаб туради. Улкан салоҳиятга эга республика Ўрта Осиёда энг йирик бозорлардан бири ҳисобланади.

*Ро Жей ГЮН,
Корея металлга ишлов бериш саноати
федерацияси собиқ раиси,
Корея Республикаси*

Президент Ислом Каримов раҳнамолигида Ўзбекистонда қишлоқ аҳолисининг ижтимоий-иқтисодий турмуш шароитини янада яхшилаш мақсадида кўплаб дастурлар самарали амалга оширилмоқда. Зеро, бундай лойиҳалар нафақат ҳудудларнинг кўркига кўрк қўшади, балки қишлоқ хўжалиги ва қурилиш саноатининг изчил ривожланишида, жойларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг янада тараққий этишида муҳим аҳамиятга эга. Замонавий лойиҳалар асосида қурилган уй-жойларни сотиб олиш учун банклар томонидан аҳолига имтиёзли кредитлар ажратилаётгани Ўзбекистон раҳбарияти томонидан халқ фаровонлигини ошириш йўлида кўрсатилаётган улкан ғамхўрликдан далолатдир.

Ўзбекистонда таълим соҳасини ислоҳ қилиш борасида олиб борилаётган кенг қўламли ишларни мунтазам кузатиб бораман. Мамлакатингиз мазкур йўналишда бутун дунёда қўлласа арзийдиган, аниқ ва пухта шаклланган механизмни, самарали ва гоят истиқболли ислоҳотларни амалга ошираётганини қайд этишни истардим. Малайзия университетларида ҳам ўзбекистонлик ёшлар таълим олади. Мамлакатингиз ёшларининг билимга чанқоқлиги, доимий равишда интилиш ва изланишда экани ҳавасимизни келтиради. Улар хорижий тилларни жуда яхши билади. Юртингизда Ўзбекистоннинг буюк келажаги учун бор куч-ғайрати ва шижоати билан курашадиган, халқингиз равнаки учун камарбаста

бўладиган бундай иктидорли ёшлар етишиб чиқаётганидан фахрлансангиз арзийди. Ўзбекистоннинг тарихи бой, келажаги эса янада буюқдир.

Жозеф АДАЙКАЛАМ,
“Binary Management & Entrepreneurship” университети
ижрочи директори, вице-канцлер,
Малайзия

* * *

Ўзбекистонда уй-жой қурилиши масаласига давлат сиёсати даражасида эътибор берилётгани таҳсинга лойиқ. Самарқанд вилоятида мукаммал лойиҳалар асосида қурилган шинам ва кўркам уйларни кўриб, улар шарт-шароит ва қулайлиги жиҳатидан шаҳардаги уйлардан асло қолишмаслигига амин бўлдик. Кенг ва равон йўллар, мухташам иморатлар, замонавий мактаблар, тиббиёт масканлари қишлоқларга ўзгача кўрк ва тароват бахш этиб турибди. Бу ердаги қўни-қўшниларнинг аҳиллиги, умуман Ўзбекистон халқи меҳр-оқибатли, иноқ ва бахтли эканига ҳавасимиз келди.

Дан ГОУИН,
Хитой ижтимоий фанлар академияси ҳузуридаги
Қишлоқни ривожлантириш институти микроиқтисодиёт
бўлими мудири, профессор,
ХХР

* * *

Президент Ислом Қаримов томонидан ишлаб чиқилган ва дунёда “ўзбек модели” деб тан олинган тараққиёт йўли 5 та асосий тамойилга асосланган: иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги, давлат бош ислоҳотчи, қонун устуворлиги, қучли ижтимоий сиёсат юритиш ва бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш.

Республика раҳбариятининг қучли ижтимоий сиёсат юритиши, ислоҳотларни босқичма-босқич амалга оширишда масъулиятни давлат тўлиқ ўз зиммасига олганлиги натижасида қишлоқда амалга оширилган бозор ислоҳотлари “шок терапияси” тусини олмади.

Бу – мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ эълон қилинган “ислоҳот – ислоҳот учун эмас, балки аввало инсон учун” тамойилининг амалий тасдиғидир.

Мамлакат раҳбарияти қулай ижтимоий-маиший шароитларни яратиш орқали одамлар онги ва дунёқарашидаги ўзгаришларни белгилайдиган, ўз оиласи фаровонлигини ошириш учун самарали меҳнат қилишга замин яратадиган омилга айлантириш бўйича тизимли ишларни амалга оширмоқда. Бу эса, ўз навбатида, кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарилиши ўсишига ва мамлакат озиқ-овқат хавфсизлиги таъминланишига ижобий таъсир кўрсатмоқда.

*Артур ГАШЕНКО,
“Европа-Азия-Медиа” нашир бош муҳаррири,
Украина*

* * *

Ўзбекистон ҳукуматининг уй-жой қурилиши бўйича ташаббуси кишлоқ жойларини ривожлантириш ҳамда замонавийлаштириш борасида муҳим қадам ҳисобланади. Ушбу ташаббус иш жойларини ташкил этади ва аҳолининг салмоқли қисми учун уй-жой шароитларини яхшилашга имкон беради.

*Эрл РАСМУССЕН,
“Eurasia Center” ижрочи вице-президенти,
АҚШ*

* * *

Ўзбекистон мутақилликдан кейинги қисқа вақт ичида қийинчиликларни муваффақиятли бартараф этиб, ҳозирда ривожланишнинг барча жабҳаларида олға қадам босмоқда. Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятининг диққатга сазовор жойларига бўлган ташрифимиз мобайнида Ўзбекистоннинг замонавий уй-жой, савдо-сотик ва

турли хил бошқа мақсадлар учун мўлжалланган биноларни қуриш борасида эришган ютуқлари мақтовга арзигулик эканлиги ва ортирган тажрибаси ўзига хос хусусиятлари билан ажралиб туришига амин бўлдим.

Дунёнинг кўплаб мамлакатларида молиявий иқтисодий инқирознинг салбий оқибатлари ҳалигача ўз таъсирини йўқотгани йўқ. Бунга уларнинг аксариятида қурилиш соҳасига ажратилган давлат харажатларининг қисқараётганлиги мисолдир. Ўзбекистонда эса йил сайин янги бинолар ва якка тартибдаги уй-жойлар барпо қилинмоқда. Якка тартибдаги уй-жой қурилиши борасида давлат сиёсати, энг аввало, қишлоқ аҳолисининг манфаатлари ва эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилганлиги алоҳида таҳсинга сазовордир.

*Луис Альфонсо КАМАРЕРО РИОХА,
Масофали таълим миллий университетининг профессори,
Испания*

* * *

Ўзбекистонда инфратузилманинг ривожланиши ҳамда қишлоқ уй-жойлари меъморчилигининг яхшиланиши Президент Ислом Каримов бошчилигида изчил ва босқичма-босқич амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар самарасини намоён этмоқда.

Мамлакатингиз тажрибаси шуни кўрсатадики, минтақаларни босқичма-босқич комплекс ривожлантиришда қишлоқ аҳолисининг турмуш даражаси ва сифатини ошириш, муҳандислик ва транспорт коммуникацияларини ҳамда ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектларини тақомиллаштириш асосий омиллар ҳисобланади.

Ўзбекистон Марказий Осиёда автомобиль ишлаб чиқарадиган ягона мамлакат ҳисобланади.

Мен кўп йиллардан буён собиқ Иттифоқ ҳудудида юз бераётган ижтимоий-иқтисодий жараёнларни тадқиқ этмоқдаман.

Улар орасида пахта яккахокимлигига асосланган иқтисодиёт ҳукмронлик қилган республикадан энг замонавий технологияларни ривожлантираётган мамлакатгача бўлган мураккаб йўлни босиб ўтган Ўзбекистон Республикаси алоҳида ўрин тутди.

*Игаль ОВШИЕВИЧ,
Безр-Шева шахри мэрининг ўринбосари,
Исроил*

* * *

Қишлоқ жойлардаги янги тураржой қурилиши энг юқори мезонларга жавоб бериб, шаҳар шароитига тўлақонли мувофиқ келади. Намунавий лойиҳалар бўйича қурилган янги уйларда нафақат умумқабул қилинган техник меъёрларга, балки ўзбек оилалари турмуш тарзига мос келувчи амалий ечимлар мужассамланган. Ушбу уйларга яқинда кўчиб келган кишиларнинг фикр-мулоҳазаларига қараб бунга ишонч ҳосил қилдим. Бу кишиларнинг кайфияти тўлақонли, бахтли ва фаровон турмуш ҳақида таассурот қолдиришини таъкидлаб ўтмоқчиман.

*Омари бин ХАШИМ,
Путраджай маъмурий маркази шахар режалаштириш
департаменти вице-президенти,
Малайзия*

* * *

Ўзбекистон ҳудудида халқаро стандартлар бўйича қурилган минглаб замонавий уй-жойлар пайдо бўлаётганини кузатиб, ушбу босқичда мамлакатнинг ялпи ички маҳсулоти бир неча йиллар давомида юқори ўсиш суръатларини намоён қилаётганига ажабланмаймиз. Қулай шаро-

итларда истикомат қиладиган ва ўз келажагига ишонч билан қарайдиган инсонлар – бу республика тараққиётини янги босқичга олиб чиқишга кодир бўлган ҳаракатланувчи кучдир.

*Борис МАНЕЕВ,
Кирьят-Гат шаҳар кенгашининг депутати,
Исроил*

* * *

Замонавий уй-жой қурилиши аҳоли турмуш даражасининг ўсиши билан уларнинг уй-жойга эга бўлиш имкониятларини ошириш ва кишлоқ жойларда янги иш ўринларини яратишни назарда тутувчи кишлоқ тараққиётининг асосий омилидир.

Дастур кам таъминланган ёш оилалар ва янги уй-жой соҳибларига замонавий кишлоқ уйлари сотиб олиш учун кредит ва имтиёзлар тизимини ҳам ўз ичига олади.

Ҳукуматингизнинг кишлоқ жойларни ривожлантириш йўлида дадил қабул қилаётган қарорлари, олийжаноблиги ва қатъий ишончи бизни лол қолдирмоқда. Қишлоқ қурилишини инновацион ривожлантиришга бўлган интилишингиз турмуш сифатини кескин яхшилаб, унинг даражасини кўтаришга хизмат қилмоқда.

Мамлакатингизнинг эришган ютуқлари билан чин юракдан табриклашга ижозат берасиз.

*Ниннат ОЛАНВОРАБУТ,
Жануби-Шарқий Осиё Олий таълим муассасалари
ассоциацияси Бош котиби (ASAIHL),
Таиланд*

* * *

Ўзбек халқи азалдан яратувчанлик ва бунёдкорлик ишларининг устаси сифатида донг таратган. Шу боис бу заминда қурилган иморатлар асрлар давомида дунё аҳлини хайратга солиб, эътиборини тортиб келмоқда. Намунавий лойиҳалар асосида қурилган якка тартибдаги уй-жойларни

кўриб, очиги, хайратдан лол қолдим. Уйни қуришда ҳатто шамолнинг йўналишидан то ёз ва қиш ойларидаги иссиқ ва совуқ ҳаво оқимининг хоналарга таъсир кучигагина инобатга олинган. Йўл ва йўлаклар, машина қўйиш учун гараж, болалар майдончаси – ҳамма-ҳаммаси ҳисобга олинган. Фуқароларнинг аҳил-инок ҳаёт кечириши, уларни буюк бунёдкорлик ишларига сафарбар этишда маҳалла институти муҳим роль ўйнашига гувоҳ бўлдик. Бошқарувнинг бу ноёб усули халқнинг миллий менталитети ва ўзига хос хусусиятлари билан боғлиқлиги эътиборга молик.

*Винченцо РУССО,
“VIFRA SRL” компанияси бош директори,
Италия*

* * *

Қурилиш соҳасида йигирма йиллик иш тажрибасига эга мутахассис сифатида шуни ишонч билан айтишим мумкинки, қишлоқ жойларда бундай чиройли ва шинам уйлар ҳамда ижтимоий объектларни барпо этган одамлар ўз ишининг ҳақиқий усталаридир. Бу инфратузилмалар маҳаллий қурилиш материаллари асосида барпо этилаётгани уйлар нархининг арзон бўлиш имконини беради. Айни пайтда мен ҳам ана шундай лойиҳалар устида ишламоқдаман ва бу борада менга Ўзбекистоннинг тажрибаси жуда қўл келишига ишонаман.

*Войцех ЦЛУЖИНСКИЙ,
“Multibud W.Clurzinsk” компанияси бошқаруви раиси,
Польша*

* * *

Қишлоқларни ривожлантириш нафақат Ўзбекистон учун, балки барча мамлакатлар учун долзарбдир. Ўзбекистоннинг чекка ҳудудларидаги қишлоқларда қурилган уйлар, маиший хизмат муассасалари билан танишиб, мамлакатингизда ижтимоий-иқтисодий

соҳаларни изчил ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ишлар ҳақидаги таассуротимиз янада бойиди. Барпо этилаётган замонавий уйларни сотиб олиш учун аҳолига 15 йил муддатга кам фоизли кредитлар берилиши диққатга сазовор. Ғоят фойдали ва самарали бўлган бундай лойиҳаларнинг Осиё тараққиёт банки каби нуфузли халқаро молия ташкилоти билан ҳамкорликда амалга оширилаётгани Ўзбекистонда бундай хайрли ишлар самарасининг янада ошишига хизмат қилади.

*Жйотсна ДЮБЕ ЧОУДХРИ,
Ҳиндистон – МДХ савдо-саноат
палатаси Бош котиби*

* * *

Ўзбекистонда амалга оширилаётган ишлар, юқори даражада ба- жарилган ушбу лойиҳалар менда катта таассурот қолдирди, бунга ҳавасим келди. Хоналар кенг, яшаш майдони катта қилиб қурилганини алоҳида айтиб ўтиш жоиз. Мен дунёнинг кўп жойларида бўлганман, аммо айнан сизнинг мамлакатингизда қишлоқларда уй-жой қурилиши дастурини амалга оширишда ҳайратланарли куч-қувват ва улкан ши- жоат кўрсатилаётганлигини таъкидлаб ўтмоқчиман.

*Жоб РУС,
Дельфт техника университети меъморчилик
департаменти раиси,
Нидерландия*

* * *

Мамлакатингизда амалга оширилаётган ишлар олий мақтовга сазо- вордир. Ўзбекистон Президентининг бугунги конференция очилишида айтиб ўтганларини тўлиқ қўллаб-қувватлайман. Шу ўринда мен Ислом тараққиёт банки Президентининг: “Марказий Осиёнинг барча мамлакат-

лари Ўзбекистондан ибрат олишлари керак”, деган сўзларини қўллаб-қувватламоқчиман. Республикангиз бутун Марказий Осиё минтақаси учун ўрнақдир.

*Андре ЯНКЕ,
“Andre Janke” меъморчилик бюроси раҳбари,
Германия*

* * *

Бугунги кунда биз Ўзбекистонда қурилиш соҳасида юқори ютуқларга эришилганлигининг гувоҳи бўлиб турибмиз. Мен кўп мамлакатларда бўлганман, лекин Ўзбекистон каби уй-жой қурилиши ишида бу қадар ғамхўр мамлакатни учратмаганман ва бу мени қойил қолдирди. Ўзбекистон ҳукуматига ва унинг халқига кишлоқ ҳудудларида қурилаётган уй-жойлар учун миннатдорчилик изҳор этаман. Ўзбекистон Республикасига келгусида янада кўплаб зафар ва ютуқлар тилайман.

*Салах СУЛТАН,
Осиё мусулмонлари қўмитаси котиби,
Қувайт*

* * *

Ўзбекистонда ушбу муҳим мавзудаги халқаро конференциянинг ташкил этилиши айни муддао бўлди. Чунки мамлакатингизда кишлоқ жойларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш соҳасида амалга оширилаётган кенг кўламли ислохотлар барча давлат учун намуна сифатида хизмат қилиши мумкин. Ўзбекистонда замонавий уй-жойларни барпо этиш ва бу ишларни молиялаштириш, массивларни танлаш, аҳоли пунктларининг бош лойиҳаларини тузиш, қурилиш материаллари билан таъминлаш каби жиҳатларни қамраб олган ташкилий-ҳуқуқий механизмлар яратилгани таҳсинга сазовордир. Ўзбекистонда кишлоқларни комплекс равишда ривожлантириш йўлида олиб борилаётган ислохотлар бутун мамлакатни янада

тараккий эттириш йўлида юксак самаралар беради, деб алоҳида қайд этиш керак.

*Хавьер Салседо КАБЕЛЬО,
“PROES Consultors S.A.” компаниясининг
меъморчилик департаменти директори,
Испания*

* * *

Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда оилаларнинг 97 фоизи шахсий уй-жойга эга эканлигини ҳисобга оладиган бўлсак, бундай кенг кўламли қишлоқ қурилиши қишлоқларнинг қиёфасини ўзгартиради, шунингдек, замонавий ҳаёт тарзини шакллантиради. Ушбу устувор мақсадлар ҳозирги замон талаблари ва тараккий топган давлатларнинг илғор тажрибасига мос келади.

Республикада амалга оширилаётган Давлат дастури доирасидаги уй-жой қурилиши аҳоли турмушини яхшилади. Мени, Ўзбекистонда қишлоқ жойларда уй-жой қуриш жараёнларининг барча иштирокчилари учун амал қилаётган иқтисодий рағбат ва механизмларнинг ташкил этилганлиги ҳайратга солди.

Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ жойларда кенг кўламли уй-жой қурилишини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тажрибаси, аҳолини қишлоқ ҳудудларида сақлаб қолиш бўйича ишончли асосларни шакллантириш ва қишлоқ ҳамжамиятининг барқарор ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлаш бўйича тажрибаси чуқур ўрганишга лойиқдир.

*Ольга ПОПОВА,
иқтисодиёт фанлари доктори,
Украина Миллий фанлар академияси
Иқтисодиёт ва прогнозлаштириш институти,
Украина*

* * *

Ўзбекистонда 2012–2015 йилларда қишлоқ жойларда уй-жойлар қурилишини ривожлантириш лойиҳаси мамлакатингизда ижти-

мой соҳани янада тараққий эттириш йўлида танланган энг тўғри қадамлардандир. Бундай эзгу ишлар кўламини янада кенгайтириш мақсадида тизимга халқаро молия институтлари маблағларининг ҳам жалб этилиши, айниқса, таҳсинга сазовор. Ўзбекистоннинг бу соҳада катта тажрибага эга Осие тараққиёт банки билан ҳамкорлиги қишлоқда уй-жойлар қурилишини янада ривожлантиришга хизмат қилмоқда.

*Сергей ТОЛСТОВ,
Украина Миллий фанлар академияси Жаҳон
иқтисодиёти ва халқаро алоқалар
институтини профессори*

* * *

Ўзбекистондаги қулай инвестицион муҳит чет эл сармояси ва янги технологиялар жалб этилишига кўмаклашади. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози шароитида изчил ривожланиб бораётган, нуфузли халқаро молия муассасалари томонидан эътироф этилган юқори иқтисодий кўрсаткичларни намоён этаётган Ўзбекистонга Исроил компаниялари алоҳида эътибор қаратишлари зарур.

*Шимон ЯКОБСОН,
“SHIRAN” кўп иқтисосли қурилиш компанияси президенти,
Исроил*

* * *

Ҳиндистонда қишлоқ уй-жой қурилишига маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идораси раҳбарлик қилади. Бироқ маҳаллий ўз-ўзини бошқариш идораси аҳолининг кам таъминланган қатламларининг уй-жой эҳтиёжларини қондириш учун етарлича маблағларга эга эмас. Ҳукуматимиз бу соҳада Ўзбекистон ҳукуматидек ғамхўрлик кўрсатмайди. Мамлакатингиз Ҳукумати олиб бораётган ушбу сиёсат нафақат қишлоқ оилаларига тураржой сотиб олишда улкан кўмак бермоқда,

балки намунавий уй-жойлар қурилишида фаолият кўрсатаётган кўп сонли одамларни иш билан таъминламоқда.

*Сукхвиндер Сингх ЖОХАЛ,
Аграр ва саноат тармоқларини ривожлантириш
тадқиқотлари маркази доценти,
Ҳиндистон*

* * *

Президент Ислом Каримов ташаббуси билан қишлоқларингизда комплекс равишда барпо этилаётган тураржой массивлари ва ховлилар кўп асрлар халқингизга хизмат қилишига ишонаман. Тинчлик ва осойишталик, аҳиллик, меҳнат ва маданиятни кадрлайдиган халққа бундай уйлар жуда ярашади.

*Роланд ЛАУРЕЙ,
“Laurey Architecture & Environment”
компанияси директори,
Нидерландия*

* * *

Уй-жой қурилиш дастури Ўзбекистонда иқтисодий ривожланишни таъминлашда ва аҳоли эҳтиёжларини қондиришда муҳим аҳамиятга эга. Дастурни амалга оширишга йўналтирилган инвестициялар келгусида аҳолининг турмуш даражасини яхшилашга ва турли соҳаларда янги иш ўринларини яратишга хизмат қилади ва бу, ўз навбатида, мамлакат иқтисодиётини янги ривожланиш босқичига олиб чиқади. Инфрагузилманинг ривожланиши эса қурилиш ва иқтисодиётнинг бошқа тармоқларининг интеграциялашувига сабаб бўлиб, қурилиш материаллари ишлаб чиқарилишини кенгайтиради ва янги мустақил кластерларни шакллантиради.

*Анил Кумар МАТХУР,
Ҳиндистон – МДХ савдо-саноат палатаси Бош котиби,
Ҳиндистон*

Уй-жойлар қурилишини изчил олиб бориш учун ҳар бир давлат, авваламбор, сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан барқарор бўлиши лозим. Қишлоқларни ҳар томонлама замонавийлаштириш учун у ерда нафақат янги уй-жойларни барпо этиш, балки таълим муассасалари ва аҳолига хизмат кўрсатиш мажмуаларини кўпайтириш, инфратузилма тармоқларини ривожлантириш, йўллар барпо этиш, сув ва электр энергияси тармоқларини ўтказиш, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш каби кенг кўламли масалаларни ҳал этиш керак. Ўзбекистонда бу масалага ана шундай комплекс асосда ёндашилаётгани диққатга сазовордир.

Мамлакатингизда қишлоқларни комплекс ривожлантириш, намунавий лойиҳалар асосида замонавий уй-жойлар бунёд этиш бўйича яхлит тизим шаклланиши, замонавий тураржойларни қуриш ва молиялаштиришда пухта ташкилий-ҳуқуқий механизм яратилганидан бошқалар ҳам ибрат олса арзийди.

*Сок Йонг ФАНГ,
Сингапур Менежмент университети иқтисодиёт
факультети профессори*

* * *

Аваламбор, Ўзбекистоннинг ўзига хос меъморчилиги мени лол қолдирди, ҳайратга солди, ўзига ром қилди. Бунинг сабаби, унинг ўзида шарқнинг қадимий таровати ва замонавий наққошлигини уйғунлаштирилганлигидир.

*Элчин АЛИЕВ,
Озарбайжон Миллий фанлар академияси
Меъморчилик ва санъат институти
бўлим бошлиғи,
Озарбайжон*

* * *

Қурилиш тармоғининг мутахассиси сифатида, мени, биринчи галда, Ўзбекистондаги лойиҳалашга замонавий ёндашувлар, шунингдек,

янги курилиш технологиялари қўлланилиши кизиқтирди. Айнан шу янги уйларда ишончлилик, хавфсизлик ва шинамлики таъминлашга имкон беради.

Билишимча, фақат шу йилнинг ўзида республикангизда 10 минг-тага яқин ана шундай уй-жойлар курилиши мўлжалланмоқда. Демак, қишлоқ жойларда уй-жой курилиши бўйича амалга оширилаётган дастурлар узок муддатли тусга эга. Компаниямиз ўзбекистонлик шериклар билан ушбу йўналишда ҳамкорлик қилишга тайёр.

*Роджер ЛАЙНЗ,
“Penn Lyon Housing Systems”
компанияси президенти,
АҚШ*

* * *

Ўзбекистонда қишлоқ жойлар ривожланишини таъминлашда олиб борилаётган чора-тадбирлар кўлами менда чуқур таассурот қолдирди. Тураржой массивларида новвойхонадан тортиб замонавий тиббий пунктларгача бўлган энг зарур хизмат кўрсатиш масканлари ва инфратузилма мавжуд. Қишлоқ аҳолисининг яшаш тарзини яхшилашга тааллуқли чуқур ўйланган чоралар бир пайтнинг ўзида қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлаш ва уларга хизмат кўрсатиш масалаларини ҳал қилиш имкониятини яратади.

Айтиш мумкинки, қишлоқ аҳолиси тураржойларининг ички ва ташқи беағи ҳар қандай мақтовга лойиқдир. Курилиш замонавий хомашёлардан унумли фойдаланган ҳолда дид билан аъло даражада лойиҳалаштирилган. Айтиб ўтмоқчиманки, Эстонияда қишлоқ жойлар сизларники каби кўринишга эга эмас. Шу сабабли менинг Ўзбекистонга бўлган биринчи ташрифим мен учун жуда ҳам самарали бўлди. Бу ерда олиб борилаётган қишлоқ уй-жой курилиши ишларининг ҳайратланарли кўламини ўз кўзим билан кўриб гувоҳи бўлдим.

*Мэри КЛООРЕН,
Қишлоқ минтақалари иқтисодиёти тадқиқот маркази
департаменти раҳбари ўринбосари,
Эстония*

МУНДАРИЖА

“Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқ	3
Ислом таракқиёт банки Президенти Аҳмад Муҳаммад Алининг нутқи	14
Осиё таракқиёт банки Вице-президенти Шио Жаонинг нутқи	20
Жихан Султаноглу. Ўзбекистоннинг жадал олиб бораётган ислохотлари доирасида қишлоқни тубдан ободонлаштириш тажрибаси	26
Филипп Ле Уэру. Қишлоқ ҳудудларини ривожлантириш бўйича айрим давлатлар тажрибаси	33
Вероника Бакалу. Ўзбекистоннинг аҳоли фаровонлигини оширишга қаратилган макроиктисодий сиёсати	37
Алисия Дела Роса Бала. Қишлоқ жойларда қашшоқликни бартараф этишда халқаро аҳвол таҳлили ва Ўзбекистоннинг бу соҳадаги платформаси	42
Омер Зафар. Қишлоқ жойларни ривожлантиришнинг ИФАД ва Ўзбекистон ҳамкорлик стратегияси	47
Роберт Винер. Калифорнияда уй-жой қурилишини ривожлантириш тажрибаси	50
Юань Ли. Қишлоқлар ривожланишини молиявий қўллаб-қувватлаш	55
Бюнг Хё Ким. Қишлоқда турмуш тарзини тубдан яхшилаш бўйича Корея ва Ўзбекистон тажрибаси	58
Отмар Зайберт. Қишлоқ ҳудудларини барқарор ривожлантириш омиллари	61

Теуя Ямада. Япония ва Ўзбекистон ҳамкорлигининг устувор йўналишлари	65
Нихил Чандаваркар. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишига инвестициялар қиритиш орқали барқарор ўсишга қўмаклашиш	68
Элейн Гленни. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши дастурини амалга оширишда молиявий ресурслардан самарали фойдаланишнинг асосий омиллари	73
Борис Манеев. Қишлоқ жойларда ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш бўйича Ўзбекистон тажрибаси	79
Ольга Попова. Уй-жой қурилиши қишлоқда – жадал ривожланиш омили сифатида	82
Лорен Дебалье. Қишлоқ қурилишида замонавийлик ва анъаналар уйғунлиги	87
Майкл Томас. Шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги тафовут: муаммолар ва ечимлар	89
Чжу Бопин. Қишлоқдаги яшаш муҳити ва фермерлар турмуш сифатини яхшилаш масалалари	94
Анатолий Дронь. МДХ ҳудудида кенг омалаштиришга лойиқ тажриба	98
Игаль Овшиевич. Қишлоқ жойларни ривожлантириш бўйича Исроил тажрибаси	102
Артур Гашенко. Қишлоқ жойларда аҳоли учун қулай ва фаровон турмуш шароитини яратиш	104
Петер Шнайдер. Қишлоқ тураржойларини лойиҳалаш иқтисодий ривожланишни жадаллаштириш ва турмуш даражасини ошириш калити	106
Салах Султан. Қишлоқ иқтисодиётида уй-жой қурилишининг аҳамияти	109
Дмитрий Видрин. Қишлоқда сифатли уй-жой қурилиши – аҳоли яшаш даражасини оширишнинг муҳим йўналиши	112
Ниннат Оланворавут. Ўзбекистоннинг қишлоқ уй-жой қурилиши амалиёти	114
Мэир Ницан. Исроил кибуцлари – қишлоқ жойларни ривожлантиришнинг самарали шакли сифатида	117
Хельмут Коварик. Қишлоқ жойларда санитария станцияларини ташкил қилиш	119

Сукхвиндер Сингх Жохал. Ҳиндистонда кам таъминланган қишлоқ аҳолисини уй-жой билан таъминлаш: дастур ва сиёсат	122
Мэри Клоорен. Қишлоқ жойларни ривожлантиришда нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш (Эстония тажрибаси)	125
Надежда Комендантова. Инфратузилмани инвестициялаш – Ўзбекистонда қишлоқ жойларни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш омили	129
Ким Ён Гу. Аграр ҳудудларни ривожлантириш қишлоқ аҳолиси турмуш даражасини оширишнинг бош омили	133
Луис Альфонсо Камареро Риоха. Қишлоқни модернизациялаш жараёнида ижтимоий-демографик ўзгаришлар: Испания тажрибаси	137
Бифан Цзяо. Хитойда қишлоқ уй-жой қурилишини ривожлантириш истикболлари ...	140
Каролин Бастианс. Ижтимоий тураржойларни инвестициялашда давлат ва хусусий соҳа ҳамкорлиги	144
Чен Чанмин. Қишлоқларда уй-жой қурилиши янги тартибларининг таҳлили	147
Али Фаринпур. Қишлоқларда уй-жой қурилишини ривожлантириш минтақавий тараққиётни белгиловчи кўрсаткич сифатида	151
Кристоф Вашер. Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларда ишлаб чиқариш тармоқларини жадал ривожлантириш омили	155
Фахад ал-Мекрад. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши – иктисодий тараққиёт гарови	158
Жйотсна Дюбе Чоудхри. Ҳиндистонда қишлоқ жойларни ривожлантириш бўйича ҳукумат дастурлари	161
Алла Есипенко. Инновациявий технологиялар ва замонавий қурилиш соҳасидаги конвергенция	166
Ахмед Халук Карабел. Қишлоқ муаммоларини ҳал қилишда молиявий механизмлар ва инвестициялар бош мезондир	169
Татьяна Корогодина. Қишлоқ жойларда уй-жой қурилишини ривожлантириш ва қишлоқларни ободонлаштириш	174

“Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” халқаро конференциясининг хулоса ва тавсиялари 177

“Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” мавзудаги халқаро конференция хорижий иштирокчилари томонидан билдирилган фикрлар 187

**ЗАМОНАВИЙ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШИ –
ҚИШЛОҚ ЖОЙЛАРНИ КОМПЛЕКС
РИВОЖЛАНТИРИШ ВА ҚИЁФАСИНИ
ЎЗГАРТИРИШ ҲАМДА АҲОЛИ
ҲАЁТИНИНГ СИФАТИНИ ЯХШИЛАШ
ОМИЛИ**

Халқаро конференция материаллари

Нашр учун масъуллар: *И. Аҳмедов, Э. Қурбонов*

Бадий муҳаррир *Ҳ. Қутлуков*

Техник муҳаррир *Т. Харитонов*

Кичик муҳаррир *Д. Холматова*

Мусахҳиҳлар: *М. Ишонхонова, Г. Азизова*

Компьютерда тайёрловчи *Л. Абкеримова*

Нашриёт лицензияси. АИ № 158, 14.08.09.
Босишга 2013 йил 31 майда рухсат этилди.
Офсет қоғози. Қоғоз бичими 70x90^{1/16}.
“Таймс” гарнитурادا офсет усулида босилди.
Шартли босма табоғи 15,80. Нашр табоғи 13,26. Адади 1000 нусха.
Буюртма № 13-292.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
“Ўзбекистон” нашриёт-матбаа ижодий уйи.
100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Телефон: (371) 244-87-55, 244-87-20.
Факс: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz

3-30 **“Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” халқаро конференция (16–17 апрель; 2013; Тошкент)**

Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили: халқаро конференция материаллари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2013. – 216 б.

ISBN 978-9943-01-967-6

Ушбу тўпلامга Ўзбекистонда қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар бўйича яққа тартибдаги уй-жой қурилиши комплекс дастури амалга оширилиши самарадорлиги ҳамда натижаларини ўрганишга бағишланган “Замонавий уй-жой қурилиши – қишлоқ жойларни комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” мавзусида Тошкентда бўлиб ўтган халқаро конференция хорижий иштирокчиларининг маъруза ва нутқлари киритилган.

Конференция иштирокчилари маърузаларида Ўзбекистонда қишлоқ жойларда уй-жой қурилиши кенг қўламли дастурларини амалга ошириш учун яратилган ҳуқуқий ва институционал асослар, уларнинг иктисодиёт ва унинг алоҳида тармоқлари ривожланишига, қишлоқ аҳолиси бандлигининг ўсиши ва даромадлари ошишига таъсири борасида юқори баҳо берилган. Шу билан бирга, маърузаларда шаҳар ва қишлоқ аҳолиси ўртасидаги тафовутларни қисқартириш сиёсати амалга оширилишида хорижий мамлакатлар тажрибаси ва улардан келиб чиққан ҳолда хулоса ва таклифлар берилган.

Мазкур материаллар сиёсатчилар, иктисодчилар, илмий ходимлар, шунингдек, маҳаллий ҳокимлик органлари, қурилиш-лойиҳа ташкилотлари мутахассислари, қишлоқ жойларда замонавий уй-жой қурилиши масалалари билан қизиқувчилар, шу билан бирга, кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

УЎК: 323.69 (Ўзбекистон 575.1)

КБК 38.75

ҚАЙДЛАР УЧУН

ҚАЙДЛАР УЧУН

«O'ZBEKISTON»

ISBN 978-9943-01-967-6

9 789943 019676